

**DEJINY NOVOVEKU
OD ZÁMORSKÝCH OBJAVOV
PO VEĽKÚ FRANCÚZSKU REVOLÚCIU**

Ján MOJDIS

Prešov 2013

Recenzenti:

Doc. PhDr. Gita Geremešová, PhD.
Doc. PhDr. Martin Javor, PhD.

Vydala:

© Prešovská univerzita v Prešove, 2013
Filozofická fakulta

Publikácia bola vydaná elektronicky v Digitálnej knižnici UK PU:
<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Mojdis1>

Vydanie:

prvé

ISBN 978-80-555-0886-3

OBSAH

Úvod	5
1. Európa a „ostatný svet“ koncom 16. a začiatkom 17. storočia	7
Dcfj bUb]Y'j j c'U'9i f'EmU'BcgU'bfAc'g'j Y'U'f 'cbV'za '%*"UnU]U'ca '%+"g'cfc]U	8
#bU'v cV'XcV'f'dfY'ca i 'g'hY'Xcj Y'j 'U'novoveku	9
Mog]a g_ 'g'et	13
Japonsko	15
2. Spoločenské a hospodárske pomery v Európe v 17. storočí	19
F YbYgUbV'U'U'c'nz_ 'UXmbcg jAc'dc\ UXi 'bUj YXi 'U'techniku	19
Dc bc\cgdcXzfgj c	24
:]bUb bz'f'Yj c' • V'jU	25
5 Xa]b]g'hU'hj bY'Udc']h]W'f'dca Y'fm	26
3. Vznik a rozvoj manufaktúr	28
4. Dejiny amerického kontinentu po ich objavení Európanmi	33
p'dUb]Y'g_Y'c'cb]z'bY'X Uj mbU'5a Y'f]W'ca 'cbh]bYbhY	35
A YXn]bz'f'cXb 'Vc'^c _c'f'f]Y	40
Cirkev v _c'f'f]zch	41
5. Anglicko na prahu novoveku	43
Dynastia Tudorovcov j 'XY'f]bzW'5 b['j]W'U	45
Upevnenie postavenia Anglicka v Y' f'f'f]g_Y'^dc']h]_Y'bU'cbV'Y'%*"g'cfc]U	48
J j c'^\cgdcXzfgj U'5 b['j]W'Uj 'cV'XcV'f'j 'zXm'Hi X'cfj V'fj	52
6. Anglická buržoázna revolúcia	55
NU_ 'UXUhY 'XmbUgh]Y'G'h U'f'c] V'fj j 'XY'f]bzW'5 b['j]W'U'>U'j V'="	56
Karol II. (1625 - 1649)	57
Anglicko'dcX'j 'zXci 'C "'7fca k Y'U	60
Anglicko po smrti O. Cromwella	62

7. Dejiny európskeho absolutizmu	66
<i>Armand Jean du Plessis ò hj cfW'UWgc'ì h'na i 'BdfY'gWU'U'_fz U'f .....</i>	67
<i>Armand Jean du Plessis (1585 ò 1642) ò _UfX]bz' F J'WXY]Yi .....</i>	70
<i>: fUbwng_cj 'cVXcV'j 'zXm' i Xcj #hU'L ð " (1643 ò 1715) .....</i>	73
<i>i Xcj #hL ð "f'%" , ò 1715) .....</i>	74
8. Východná a severná Európa v období ranného novoveku	81
<i>Rusko j '%" "U'nU]Uh_ca '%" "ghcfc]U .....</i>	83
<i>Peter I. ako fYZcfa zhcf F i g_U .....</i>	84
<i>7\UfU_hYf]gh]_U'\Uj b W' h'a YXn]bzfcXb W'j n Ucj j '%" "shcfc ‡ .....</i>	86
9. Osvietenstvo v dejinách	89
<i>9bVh'`cdfX]U'U'Wc'F W'cbz'bm'g'cj b'j jYXž'i a Yb]U'U'fYa Yg]Y' .....</i>	93
<i>Charakteristika ffUbwng_Y^YbVh'`cdfX]Y' .....</i>	95
<i>9bVh'`cdfX]U'c Slovensku a Uhorsku .....</i>	95
10. Priemyslová revolúcia v Anglicku	97
Záver	103
Pramene a požítá literatúra	105

Úvod

Vychádzajúc z potrieb súasného modelu pedagogického procesu na vysokých školách je potrebné rozvíjať nové trendy a to ako v oblasti didaktickej tak aj obsahovej. Preto aj príprava budúcich učiteľov dejepisu, i odborníkov pre prax, kde sa vyžaduje vysokoškolské historické vzdelanie, by mala meniť nielen svoj obsah, ale aj formu. A práve jedným z významných fenoménov, ktorý vstúpil do týchto procesov sú informačno-komunikačné technológie. Hoci akademické prostredie na vysokých školách vždy bolo a aj dnes je výrazne konzervatívnym prostredím, nemôže sa týmto procesom vyhýbať a tak sledujeme aj na vysokých školách neustály nárast využívania IKT, nevynímajúc historikov. Aj z týchto dôvodov sme sa rozhodli pre vydanie prvej ústnebnice z dejín novoveku v elektronickej podobe, pretože si uvedomujeme, že je to najrýchlejšia cesta k tomu, aby si táto ústebnica našla svojich adresátov.

Obsah tejto prvej ústnebnice sa zameriava na procesy, ktoré prebiehali v Európe, ale aj mimo nej na prelome 17. storočia až do Veľkej francúzskej revolúcie 1789 a ktoré predurčovali to, že sa Európa postupne stáva ústredným centrom svetového diania. V

vnáša do európskeho prostredia nové pohľady na všetky oblasti života, kde si všímame aj jeho prejavy v najrôznejších oblastiach života a sú asne predstavujeme najvýznamnejšie osobnosti a inštitúcie, ktoré boli šíriteľmi osvietenenských myšlienok v 18. storočí. Záverečná časť je venovaná poľatkom procesu modernizácie, kde sa sústreďujeme na charakteristiku predpokladov a priebehu priemyslovej revolúcie v Anglicku, pretože práve priemyslová revolúcia a následne Veľká francúzska revolúcia, tvoria rozhodujúce medzníky v európskych dejinách, ktoré najvýraznejším spôsobom určili ďalšie smerovanie sveta, nakoľko aj tieto dve udalosti sú tým faktorom, ktorý predurčil Európe v nasledujúcom období jej prvenstvo vo svete a možnosti podmanenia si ostatného sveta v priebehu 19. a začiatkom 20. storočia. Doplnením práce je obrazová, kartografická a grafická príloha pre zvýraznenie niektorých významných udalostí, osobností, či lepšiu orientáciu v danej problematike. Z hľadiska pramenných zdrojov, či odbornej literatúry je celkový záber veľmi široký, nakoľko opierali sme sa tak o prístupne slovenské a české zdroje, ktoré sme doplnili využitím zahraničnej literatúry a to tak v printovej ako aj elektronickej podobe. Nakoľko žiadny z uvádzaných zdrojov nie je určujúcim, či dominujúcim o použitej literatúre nám bližšie napovie uvedený zoznam v závere práce, prípadne odkazy v texte.

Dúfame, že táto učebnica bude vhodným doplnkom pri príprave budúcich učiteľov dejepisu, historikov, archivárov, či príbuzných vedných odborov, hoci si uvedomujeme, že celý rad otázok predovšetkým dejín mimoeurópskeho prostredia sme nezachytili, avšak to ani nebolo naším zámerom.

kapitola 1

Európa 17. storočia

Za iatok 17. storočia sa v Európe niesol v znamení istých pokračovaní, ktoré so sebou prinášali jednak oraz podrobnejšie informácie o „Nových svetoch“, zmeny, ku ktorých došlo po reformácii a protireformácii a nové objavy, hlavne v oblasti prírodných vied. Musíme však dodať, že tieto charakteristiky badáme predovšetkým v štátoch západnej Európy, nakoľko stredná a východná Európa naďalej zostávala vo feudálnom zajať. Osmanská ríša zažívala ešte dozvuky svojej expanzie, Afrika zostávala pre Európu naďalej neznámym kontinentom a východné veľké ríše ako Čína a Japonsko prechádzali zložitými vnútornými premenami vyplývajúcimi aj s prvými stretmi s európskou civilizáciou, i vnútornými problémami, ktoré následne viedli k ich snahe o izoláciu. Prvá polovica 17. storočia v Európe sa niesla aj v znamení rozsiahlych a súvislých bojov, ktoré so sebou prinášali pustošenie, ktorému sa vyhla iba veľmi malá časť Európy. Príčinami týchto bojov boli faktory náboženské, hospodárske a diplomatické. Vo vývoji európskej kultúry 17. storočia môžeme považovať aj za dôležitý orientačný medzník, nakoľko práve v tomto období vstupuje európska kultúra z renesančnej epochy do novej epochy nazvanej barok. Táto nová kultúrna epocha zahŕňa celé 17. storočie a napriek tomu, že tento sloh ovládol celú Európu mal v jednotlivých európskych krajinách aj svoje špecifiká. Šírenie baroka v Európe je spájané so šírením protireformácie katolicizmu, avšak má aj svoje výnimky v severnej Európe, i v strednej Európe. Na základe sledovania vývojových línií 17. storočia mnohí historici nazývajú 17. storočie aj ako storočie „krízy“ a to nielen klmatickej, ale aj hospodárskej, i politickej. Z európskeho hľadiska však znamená 17. storočie vstup do epochy podmaňovania sveta a vytvorenie predpokladov pre nástup modernizácie.

Mapa Európy v 17. storočí

Zdroj: The Archaeologist's Guide to the Galaxy.. by Thomas Evans [online]. [cit. 2013-09-18]
Dostupné na internete tu.

Porovnanie vývoja Európy a „ostatného sveta“ koncom 16. a začiatkom 17. storočia

Predel medzi modernou dobou a pred modernou dávajú mnohí historici do roku 1500.¹ Poznatky Európanov o ostatnom svete mimo Európy boli v tomto období iba ve mi neúplne, asto v nich bolo množstvo výmyslov, i dohadov. Európa v tomto ase bolo v porovnaní napr. s Indiou, i ínou menej udnatá alebo menej úrodnejšou oblas ou sveta. Z h adiska geopolitického bola Európa nie najlepšie roz lenenou, na severe bola ohrani ené adom a vodou, na západe zase vystavená astým nájazdom z východu a zranite ná obchvatmi z juhu (napríklad Normani, i Arabi v stredoveku).

Ke roku 1453 dobyli Turci Carihrad a postupne aj alšie oblasti Balkánu Európa sa ocitla vo ve kom nebezpe enstve, ešte horšia situácia nastala v 20 – tych rokoch 16. storo ia ke sa Turci dostali až ku Viedni a na juhu ohrozovalo talianske mestá turecké lo stvo. Európa v tomto období bola aj zna ne roztrieštená, tvorilo ju množstvo malých krá ovstiev, kniežactiev, panstiev a mestských štátov. Na západe síce už boli silné monarchie ako Španielsko, Francúzsko a Anglicko, ale tie bojovali skôr medzi sebou a prežívali rôzne vnútorné nepokoje (Francúzsko napr. náboženské vojny a pod.). Vcelku môžeme konštatova , že Európa v tomto období nepredstihovala ostatný svet ani vo vede (tu erpala silne z arabských poznatkov), ani v kultúre. V tomto

¹ Napr. H. McN eill v práci Dejiny sveta, Londýn 1979.

období boli všetky ve k é svetové centr á svetovej civilizácie zhruba na rovnakom stupni vývoja. V nasledujúcom období sa však tento stav začal výrazne diferencovať a to vo všetkých oblastiach koniac životných štýlom obyvateľov Európy. Európania začínajú predbiehať ostatný svet vo všetkých oblastiach života.

Objavné cesty Európanov

Zdroj: Wikipedia, the free encyclopedia [online]. [Cit. 2013-09-18].

Dostupné na internete tu.

Čína v období prelomu stredoveku a novoveku

Pri charakteristike rozvoja hospodárstva, vedy a kultúry v Číne v 15. storočí by sa mohlo zdať, že práve Čína je tou najvyspelejšou časťou sveta. Dokladal to jednak pomerne dobrý hospodársky systém založený na závlahovom hospodárstve, hierarchizované a vzdelané úradníctvo a celý rad ďalších faktorov. V porovnaní s Európou žilo v Číne v 15. storočí okolo 130 miliónov obyvateľov, zatiaľ čo v Európe v tom to období iba okolo 55 miliónov. Oddávna v Číne existovali veľké knižnice a tlač pohyblivými literami bola známa už v 11. storočí.

Mapa od Willem Janszoon Blaeu (1571 – 1638)

Zdroj: History of cultural contacts Europe – East Asia [online]. [2013-01-10].
Dostupné na internete [tu](#).

ínske ve komestá boli ove a vä šie než v Európe, í ania poznali papierové peniaze, existovala tu na vysokej úrovni rozvinutá železiarenská výroba. Za južnej dynastie Sung a Juan došlo k íne k búrlivému technickému rozvoju predovšetkým pri výrobe lodí. Roku 1400 mala už ína storo né kontakty s cudzími krajinami a vyvážal sa hodváb, porcelán a medené mince. V rokoch 1403 – 1419 lodenice v Nankingu postavili okolo 2000 lodí, pri om niektoré lode boli dlhé až 130 m a široké 50 m. Bol tam rozvinutý obchod nielen vnútorný, ale aj zahrani ný prostredníctvom ve kého lo stva (r. 1420 mali 1350 vojnových lodí, 400 plávajúcich pevností a 250 lodí na áleké plavby). ínski moreplavci v rokoch 1405 – 1433 uskuto ovali ve ké expedície až do oblastí erveného mora a Afriky. Európanom v tomto období trvalo ešte skoro 100 rokov než vstúpili do éry zámorských objavov. Tento nebývalý rozmach zastavilo roku 1433 cisárske nariadenie, ktorým bola zakázaná áľšia výstavba lodí a bolo možné stava iba menšie dvojs až ove lode. ína v období vlády dynastie Ming mala potenciálne ve ký náskok pred ostatným svetom, avšak akoby ho odmietla využi . A tak od druhej polovice 15. storo ia sledujeme v íne ústup od hospodárskeho, kultúrneho a technického rozvoja a dochádza k obratu skôr k minulosti ako budúcnosti, vychádzajúc aj z konfucionizmu. Americký historik Ray Huang tvrdí, že to boli práve ekonomické problémy v íne a roku 1428 zmarená mingská intervencia do Vietnamu, o viedlo k stagnácii. Od roku 1431 je Vietnam uznaný ako nezávislý vazalský štát. V polovici 15. storo ia sa musela ína bráni pod náporom tlaku Mongolov a v nieko kých bojoch boli í ania dokonca porazení. Cisár bol dokonca zajatý

Mongolmi a na cisársky trón bol dosadený iný cisár. Ľína v nasledujúcom období za Ľína presadzova skôr obrannú politiku a roku 1447 sa za Ľína stava „Ve kŕy Ľínsky mŕr“, ktorý sa staval aj v priebehu 16. storoia. Následne dochádza k hospodárskemu, technickému aj kultúrnemu úpadku a Ľína sa za Ľína izolova od ostatného sveta. Úpadok mingskej námornej sily a zákaz stava vŕa ŕie lode viedol k rozšíreniu pirátstva.

Systém vazalských štátov a tribútov dosiahol v tomto období vrchol, avšak nie ako dôkaz sily Ľínskeho cisárstva, ale ako forma obrany sved í o jeho slabosti. V íazi odpor proti obchodu a xenofóbia ím následne Ľína ustúpila zo svetovej scény. V politike a hospodárstve sa za ali viac uplat ova morálne princípy konfucionizmu a nie praktické princípy, ktoré boli pre nižšie vrstvy (remeselníkov, ro níkov apod.). Na konci vlády dynastie Ming sa rozmohlo frakcionárstvo a vláda nebola jednotná, cisár upadal do pasivity práve v období ke írŕša potrebovala silné vedenie. Po nohospodárstvo už nesta ilo udrža krok s rastúcou mestskou populáciou a ani vystriedanie dynastie Ming ove a

Prvý kresťanský misionár v Číne v 17. storočí Rafael Perestrella

Zdroj: The Jesuits in China Poster[online]. [cit. 2013-09-18]. Dostupné na internete [tu](#).

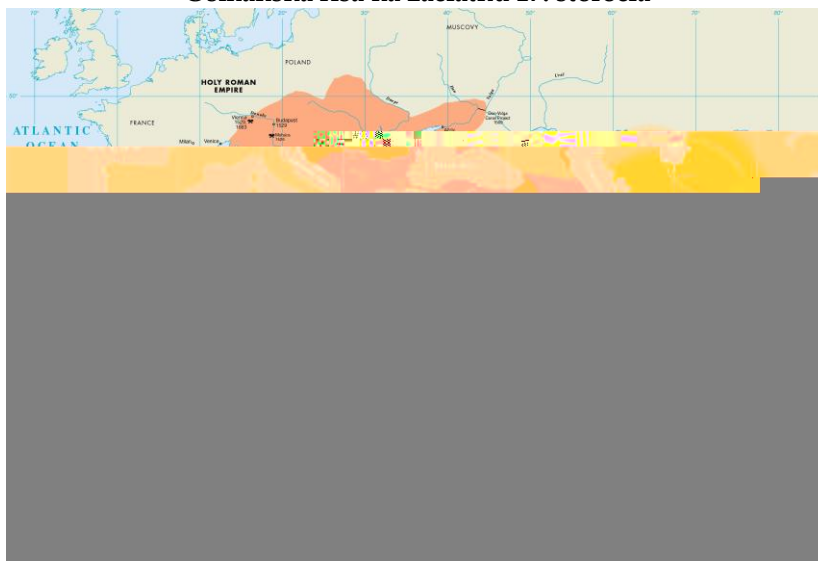
Šestnásťte storočie znamená príchod Európanov do Číny. Keď roku 1516 priplávala do Číny prvá portugalská loď pod vedením Rafaela Perestrella, pôvodom z Talianska, začali sa Európania zoznamovať s čínskou civilizáciou a jej obraz prinášali do Európy. Následne v roku 1517 do čínskeho Kantonu priplávalo už 8 portugalských lodí pod vedením Fernaa de Andrade, ktorý v provincii Kuang-tung chcel založiť obchodnú faktóriu a jeho vyslanec Tomé Pires bol s touto žiadosťou na cisárskom dvore, avšak neuspel (narazil na odpor cisárskej despotie). Iná portugalská eskadra sa o to pokúsila iným spôsobom a násilím, preto cisárske úrady sa rozhodli prerušiť styky s Európanmi. Roku 1535 sa skupine približne 1200 Portugalcov podarilo na istý čas usadiť na pobreží Číny, ale roku 1549 boli odtia vyhnaní. Úspech slávili Portugalci až roku 1557 keď rôznymi spôsobmi získali územia Macao a založili tak svoju kolóniu. Roku 1590 založili aj ďalšiu kolóniu na Tchaj-wane, ktorú neskôr prevzali Španieli. Španieli sa objavili v juhovýchodnej Ázii v druhej polovici 16. storočia a od roku 1564 kolonizovali Filipíny (pomenovali ich pod a španielskeho kráľa Filipa) a získali túto kolóniu od Číňanov definitívne po krvavom masakre v Luzone roku 1603. Následne od začiatku 17. storočia začali sa o Čínu zaujímať Holanďania a Angličania. Po obchodných cestách Európanov začoskoro vydali aj kresťanskí misionári, predovšetkým jezuiti, prvým kresťanským misionárom v Číne bol mladý taliansky jezuita Matteo Ricci (roku 1581), prijali ho aj na cisárskom dvore, kde dokonca dostával aj plat. Neskôr sa tam dostali aj ďalší Európani. Okrem šírenia novej viery pomáhali Číňanom s výrobou strelných zbraní (odlievať delá, náboje), spresnili čínsky kalendár. Upravovali náboženské texty tak, aby boli zrozumiteľné pre Číňanov. Inými známymi Európanmi tam boli Ferdinand Verbiest (1623 – 1688), ktorý pochádzal z Holandska (astronóm a fyzik), Guiseppe Castiglione (1688 – 1768) maliar a architekt. Vďaka Európanom sa dostali do Číny aj plodiny z amerického kontinentu (kukurica, zemiaky, arašidy, tabak a pod.). Roku 1618 prišla do Číny z východnej Sibíri skupina Rusov pod vedením kozáka Ivana Petlina. Po jezuitoch prichádzajú do Číny aj predstavitelia ďalších rádov a to františkáni a dominikáni. Neskôr medzi týmito kresťanskými rádmí dochádza ku konfliktom, ktoré riešil pápež Benedikt XIV. a keď cisár odmietol

rešpektovať jeho rozhodnutia r. 1724 bolo kresťanstvo vyhlásené za heterodoxné a zakázané.

Moslimský svet

Rovnako ako aj v iných častiach sveta aj na Blízkom východe sa spája za iatok novoveku so silnejším vplyvom európskej civilizácie a nástup európskeho imperializmu. Moslimský svet a civilizáciu definoval predovšetkým náboženstvo. Civilizovaný svet sa nazýval dār al-islām „územie islámu“ a zo všetkých strán ho obklopoval dār al-harb „územie vojny“, kde žili neveriaci, pričom všetkých neveriacich považovali moslimovia za poučiteľných. V 15. storočí najväčšou moslimskou ríšou bola Osmanská ríša a tá bola aj najväčšou hrozbou pre kresťanstvo a Európu. Práve tento štát najvýraznejšie v 16. storočí zasahoval do svetového diania (podnikali útoky jednak na západ do Európy, ale aj na východ a juh do Perzie). Na východe sa neobávali žiadneho nebezpečenstva, lebo v India islam nikdy neohrozovali, Mongoli konvertovali a asimilovali s islamským svetom. Iná situácia bola na západnej hranici, kde krajiny gréckeho a latinského kresťanstva boli ich súperom. Rovnako ako v islamskom svete i tu vznikali na základe náboženstva veľké kráľovstvá a neskôr veľké ríše. Postupom času sa kresťania stali hlavnými súpermi islamu. V stredoveku z nich nemali veľké obavy, avšak postupne v novoveku, keď kresťania prešli do protiútoky za islam, z nich obavy. Najvýraznejšie obdobie expanzie islamského sveta sledujeme sa vlády Ismaíla I. (1500 – 1524) a Abbása I. (1587 – 1629), kedy obsadili osmanské vojská veľké územia od Krymu až po Levantu, prenikli aj do oblasti Indického oceánu.

Osmanská ríša na začiatku 17. storočia

Zdroj: MR. PRICE'S HONORS WORLD EXPERIENCE BLOG. [online]. [cit. 2013-09-18]. Dostupné na internete tu.

Po invázii proti Egyptu a Arábii obnovili za vlády Sulejmana I. tlak proti Európe (roku 1526 bitka pri Moháči). Roku 1529 Turci obliehali Viedeň a to už bola pre Európu situácia vážna. Okrem poľnej jazdeckej a pechotnej armády mali Turci silné ložstvo, ktoré slúžilo na dobýjanie nových území. Na dobytom území zavádzali Turci jednotnú oficiálnu vieru, kultúru a jazyk (bolo to územie väčšie ako bola Rímska ríša). Približne do 16. storočia mal islamský svet technický aj kultúrny náskok pred Európou. V druhej polovici 16. storočia však sledujeme v tomto impériu stagnáciu, a navyše menej je možností rozširovať ríšu a jej udržanie naráža na navyše problémy, pretože musí odražať ruské útoky na Kryme, útoky v Afrike aj v oblasti červeného mora. Od 16. storočia začínala nadobúdať v technike a vede náskok Európa a významnú úlohu tu zohrala predovšetkým vojenská technika. Z Európy získavali osmanskí Turci zbrane, ktoré boli oveľa dokonalejšie aj napriek tomu, že pápežské bully zo 16. a 17. storočia exkomunikujú a dávajú do kľatby všetkých, ktorí Saracénom a ďalším nepriateľom kresťanstva predávajú kone, zbrane, železo, cín, mosadz, síru, liadok a ako aj nástroje, zbrane a vojnové stroje, ktorými bojujú proti kresťanom a napriek tomu sa tento obchod stále rozširoval. Najdôležitejším artiklom boli predovšetkým strelné zbrane. Útoky vonkajších nepriateľov a samotný systém založený na prílišnej centralizácii navyše viac upadal. Ekonomické opatrenia boli primitívne, pretože sa vyžadoval napríklad dovoz západného tovaru, ale vývoz bol zakázaný, cechy boli podporované v úsilí brániť sa inováciám a kritika obchodníkov z náboženských pozícií sa zosilovala. Turci opovrhovali aj modernými metódami ochrany pred morom a inými epidémiami. Ich rozsah epidémie bol oveľa horší ako napríklad v Európe (roku 1580 jednotky janičiarov zničili štátnu hvezdárňu s odôvodnením, že spôsobila mor a podobných prípadov historici uvádzajú viacero).

Jednou z ďalších udalostí, ktorá prispela k zmene vo vzťahoch medzi Európou a islamským svetom boli vojny v posledných rokoch 17. storočia. 12. septembra 1683 sa dali na ústup turecké vojská od Viedne a následná Karlovická zmluva z 26. 1. 1699 začala éru nových vzťahov nielen medzi osmanskou ríšou a habsburskou ríšou, ale v hlbšom význame aj novú etapu medzi islamom a kresťanským svetom. Osmani sa museli naučiť zásadám novej diplomacie (v období útokov na Európu žiadne zmluvy neuzatvárali, svoje podmienky v podstate diktovali teraz museli začať s nepriateľom vyjednávať, museli podpisovať mierové zmluvy, lebo už neboli víťazmi). Preto začali uplatňovať novú taktiku a snažili sa získať podporu u iných európskych štátov (Anglicko, Holandsko). Túto taktiku využívali aj v období novoveku v nasledujúcom období. Začínal tým nepretržitý ústup moslimov pred kresťanskou mocou. V samotnom islamskom svete sa začala diskusia, prečo k tomu došlo, v čom sú príčiny, že kresťanský boh je silnejší a podobne diskusie zasiahli tak vyššie ako aj nižšie vrstvy obyvateľstva. Ďalším problémom, ktorý sa prehlboval bolo to, že navyše viac sa radikalizujú vnútorné problémy so šítskou vetvou v Iraku a Perzii, ktorí vzdorovali sunitským zvyklostiam a učeniu. Prehlbovali sa rozpory medzi jednotlivými islamskými krajinami (Perzia, Afganistan apod.). Vzájomné rozpory však začali zatiaľ ovať nové nebezpe-

enstvo v podobe Rakúska a Ruska (kres anské mocnosti). Ve kŷ význam mala nová fáza ruskej expanzie, ktorú za al Peter I. a výrazne v nej pokračovala Katarína II. Zmluva z Kucuk Kaynarci r. 1774 potvrdila porážku Osmanov a znamenala zásadný obrat vo vz ahoch Európa a islamský svet. Výrazný nárast moci Ruska, o Rusko využilo predovšetkým v 19. storočí. V západnej Európe Portugalci a Španieli získali spä svoje územia na Pyrenejskom polostrove a prenasledovali Arabov a Maurov až do Afriky a alej. Mnohé európske krajiny vnímali námorské objavy ako náboženský zápas a akési pokračovanie križiackych výprav.

Japonsko

V 16. storočí sa Japonsko oproti íne začalo rozvíja dynamickejšie, o umož ova ostrovná poloha, ktorá znamenala väčšiu ochranu pred inváziou z pevniny. Rozvíjal sa ako zahraničný tak aj domáci obchod. Zatia o ínske hospodárstvo a celý život riadili úradníci v Japonsku moc spo ívala v rukách vlastníkov feudálnych panstiev a cisár bol vlastne „nula“. Na konci 16. storočia sa politická a hospodárska moc v Japonsku skonsolidovala v rukách ústrednej vojenskej rady. Úzke väzby vojenskej š achty (samurajov) k pôde sa začala rozpadáva , lebo samurajstvo ako vojenská vrstva sa začala usadzova v okolí pevností silných kniežat. Za ína sa realizova centralizácia vlády na feudálnom základe. Základom jednotnej celoštátnej politickej š truktúry sa stali relatívne samostatné kniežatstva ako jednotka miestnej správy. Po rokoch rozvratov sa kone ne začala realizova politická jednota Japonska.

Ako prví z Európanov sa do Japonska dostávajú Portugalci r. 1543 a už roku 1549 začal jezuita František Xaverský kres anské misijné aktivity. Niekoľko významných kniežat prijalo kres anstvo, vedené skôr materiálnymi výhodami, rozvíjali obchod s Európanmi a nútili ku kres anstvu aj svojich poddaných.

Mapa Japonska zo 17. storočia

Zdroj: Ric s art shop. Classic poster reprodukción [online]. [cit. 2013-09-18].
Dostupné na internete [tu](#).

Centrom rozvoja obchodu s Európanmi sa stáva mesto Nagasaki, kde prakticky kontrolu nad týmto mestom mali jezuiti. Okolo roku 1615 už bolo v Japonsku okolo 300 tisíc kresťanov. Japonci preberali aj európsku módu, kultúru, ale aj vojenskú techniku, ktorú využívali vo i svojím slabším susedom. Od Európanov prebrali strelné zbrane a tak aj v Japonsku sa začali stavať hrady už koncom 16. storočia po celom Japonsku. Silné postavenie v krajine v tomto období mali miestne kniežatá (šóguni) a cisár mal iba symbolickú moc. Skutočná vláda sa opierala o vojenskú silu a vzhľadom na vazalskej vernosti lénnych kniežat. Roku 1603 knieža Hidejoriho prijal od cisára titul šóguna a položil základy šógunátu, ktorý vydržal v Japonsku až do r. 1868, kedy bola prijatá prvá ústava v Japonsku. Šógunátna vláda plnila predovšetkým funkcie:

- spravovala vlastný majetok šógunátu;
- kontrolovala jednotlivé kniežatá;
- prevádzala politiku menom cisárskej vlády v Kjóte.

S cisárom jednali zdvorilo a s úctou, avšak chod cisárskeho dvora podriadili svojej kontrole a cisár bol „zajatec v zlatej klietke“. Roku 1615 bol prijatý „Zákonník pre cisársky dvor a dvorskú službu“, ktorý prisúdil cisárovi a dvoru výhradne symbolickú a obradnú úlohu. Hospodársku a politickú moc v Japonsku mali šóguni. Vlastná vláda bola tvorená kniežatami a ich osobnými vazalmi. Jednotlivé funkcie v správe boli obsadzované podľa postavenia a príslušného rodu, ale aj na základe osobných schopností. Na vrchole vládnej štruktúry bola Rada starších (ródžu) (4 – 6 osôb), ktorá sa zaoberala problémami celoštátneho významu. Jednotliví členovia sa striedali vo vedení každý mesiac podobne ako funkcia ministerského predsedu. Vytvorila sa Rada mladších seniorov (4 – 6 osôb), ktorí mali dohľad nad nižšími vazalmi a vytvoril sa komplikovaný nižší úradnícky aparát.

Popravy kresťanov v Japonsku v 30-tych rokoch 17. storočia

Čo mám vedieť:

Na akej civilizačnej úrovni bola v 16. storočí Európa a Turecko, Osmanská ríša, Japonsko?

o je príčinou stagnácie Turecka a Osmanskej ríše?

V ktorých európskych štátoch sa sledujeme najvýraznejšie civilizačné postupy?

kapitola
2

Spoločenské a hospodárske pomery v Európe

Renesancia ako základy nového pohľadu na vedu a techniku

Renesanciu u enci boli muži, ktorí v múdrosti a vede predbehli svoju dobu o celé generácie a ich snahou bolo vytvoriť kombináciu exaktných vied a magického myslenia. Táto ilúzia sa dostala až k I. Newtonovi, o ktorom sa hovorí, že bol „prvý vo veku rozumu a posledný z rodu mágov“. Mal vážny záujem o alchýmiu, veštby, ktorým venoval knihu, v ktorej ohlasoval skorý zánik pápežstva a predpovedal, že koniec sveta nastane v roku 1867. Práve muži renesancie zaviedli empirizmus a pozorovanie v protiklade k tým, ktorí sa domnievali, že všetko je obsiahnuté v súhrne antickej a kresťanskej kultúry, vo veľkom tomistickom kompromise. Táto vedecká revolúcia renesancie založená na experimentovaní a využívaní matematiky bola zo začiatku poznamenaná metódami mágie. Avšak cirkev videla nebezpečenstvo v tom, že títo vedci začali skúmať platnosť a hodnoty tradície, ktoré boli nielen základom vedy, ale aj celej spoločnosti. Na univerzitách sa napriek tomu naďalej udržiavala scholastická tradícia a to aj za cenu zaostávania vedy. Na univerzitách naďalej rozvíjali princípy Aristotela alebo sv. Tomáša namiesto toho, aby sa trpezlivo venovali pozorovaniu faktov. Samotný obraz renesancie bol vytvorený v 19. storočí, aby bol využitý ako precedens pokroku, ktoré oceňovali jej novátorské aspekty. Namiesto askézy stredoveku, prichádza hýrivá radosť zo života, uctievanie krásy pozemského života, prechod od záležitosti božských k ľudským, pozemským. Rovnako ako v antike sa aj v tomto období do centra pozornosti dostáva ľudský so svojimi problémami. Tento proces prebiehal pozvoľna a trvalo niekoľko desaťročí než sa presadil a vyústil do myšlienkového smeru nazvaného – humanizmus. Názory renesancie a humanizmu zodpovedali sebavedomiu bohatých talianskych mestských štátov

a vo svojej podstate znamenali rozchod so stredovekom. Vzdelanci a uenci za inajú postupne zaujímajú významné miesto v spoločnosti. Zvyšuje sa dopyt po vzdelancoch, pretože dochádza k rozširovaniu administratívneho aparátu a zvyšuje sa aj význam rozvoja diplomatických služieb v súvislosti so zložitými vzťahmi medzi jednotlivými štátmi. Rozvíja sa obchod a dochádza k významným námorským objavom, ktoré si vyžadujú jednak lepšie stavané lode a spoľahlivejšie technické prístroje. Univerzity už nestačia pokryť dopyt, avšak nie z dôvodov kapacitných, ale z hľadiska zamerania ich výučby na scholastický a aristotelovský encyklopedizmus, oraz častejšie dochádza k útokom proti scholastickej metóde. Za inajú preto vznikajú školy súkromného charakteru pri dvoroch alebo sídlach učencov, akadémie, kde vládol užší vzťah medzi učiteľom a žiakom. Je založená slávna „novoplatónska akadémia“ vo Florencii. Jej názov bol inšpirovaný starovekou platónskou akadémiou a jej princípy neskôr preberali aj mnohé ďalšie európske univerzity. V akadémiách sa začala vyučovať aj gréčtina bez ktorej štúdium antiky nebolo možné. Táto nová záležitosť v klasickej gréčtine, latine a hebrejštine nebola samou o sebe, pretože čítaním textov a porovnávaním jednotlivých textov starovekých autorov sa zrodila aj nová metóda textovej kritiky, ktorá priniesla nové poznatky. Napríklad *Lorenzo Valla (1407 – 1457)* v službách neapolského kráľa dospel na základe štúdia biblických textov k záveru, že v stredoveku používaný latinský preklad Biblie (tzv. Vulgata) nie je presný, taktiež previedol kritiku tzv. Konštantínovej donácie na základe ktorej pápež a katolícka cirkev odvodzovali svoj nárok na svetovládu, dokázal, že je to podvrh a týmto otriasol pozíciou pápežstva. Obrátil sa proti svetovej moci pápežstva, odhalil obchodné podnikanie pápežov aj to ako pomáhali svojim nezákonným deťom dostať sa k moci.

Avšak vzťah medzi pápežstvom a humanizmom zdaleka nebol jednoznačný. Nie iba záporný, stretávame sa v tomto období s tzv. renesančnými pápežmi ako napr. *Mikuláš J. 1455* (založil slávnu Vatikánsku knižnicu), *Pius II. 1405 – 1464* (bol uznávaným humanistickým autorom „O vynikajúcich mužoch“). Avšak na konci 15. storočia naštrbil „pápežstvo“ pápež *Alexander VI.*, vlastným menom Roderigo Borgia (Španiel, ktorý usporiadal na nádvorí pápežského paláca býle zápasy, verejne mal milenkú, mal svoju dcéru Lucretiu a syna Caesara. Humanizmus znamenal veľký prínos aj pre prírodné vedy, kde napríklad záujem jedinca a ľudské telo prispel k rozvoju lekárskeho vied, zvlášť anatómie. Prírodné a technické vedy vychádzajú z tradícií aristotelizmu, ktorý umožňoval položiť dôraz na pozorovanie, skúsenosť, prax a experimenty viedol k rozvoju celého radu praktických odborov ako sklárstvo, metalurgia, baníctvo alebo astronómia. K rozšíreniu humanistických myšlienok a spisov (vo vede sa upevnilo postavenie latininy) prispel epochálny vynález knižnice okolo roku 1450 Nemcom Johannom Gutenbergom. Ceny kníh týmto vynálezom prudko poklesli, čo umožnilo ľahší prístup k vzdelaniu. Sledujeme pokrok v exaktných vedách charakterizovaný pochybovaním, teda ani nie nové objavy, ale odmietnutie starých a nájdenie nových ciest bádania je prínosom pre Európanov v tomto období. Uprostred 16. storočia sa otvára stavidlo, ktoré

uvo ťuje prŕd prŕrodovednŕch knŕh, v ktorŕch sa vedci oby ajne zaoberali vŕetkŕm. Dochŕdza kvŕznamnŕm zmenŕm chŕpania sveta, pravdy, viery a menŕ sa pohŕd na celŕ vesmŕr. Vedeckŕ poznatky sa dotvŕrajŕ v ucelenŕ systŕmy pomalŕie neŕ umeleckŕ motŕvy v hotovŕ diela, preto vŕsledky renesan nej vedy sa ukazujŕ aŕ na jej sklonku. Aj v storo ŕ 16. a 17. pokračoval inkvizŕcia, boli pokusy o vŕrobu zlata amalgamŕciou, veŕtilo sa z hviezd, avŕak vedeckŕ myslenie je v tomto období uŕ inŕ, inŕ je aj hospodŕrska a politickŕ situŕcia v Eurŕpe a namiesto upadajŕceho panstva cirkvŕ, nastupuje narastajŕce panstvo „pe azŕ“. Upadŕ hegemonŕa Talianska a dopredu sa derie Dolnŕ Nemecko, Anglicko a neskŕr Francŕzsko. Rozbieha sa kolonizŕcia sveta a obchod sa rozrastŕ do svetovŕch rozmerov. Vznikajŕ prvŕ akademie vied r. 1603 Akadŕmia bystrozrakŕch (Academia dei Lincei v Rŕme, vo Francŕzsku kardinŕl Richelieu roku 1635 zaloŕil Francŕzsku akadŕmiu – Academie Francaise a v Anglicku roku 1663 bola zaloŕenŕ krŕovskŕ spolo nos). Zakladajŕ sa prŕrodovednŕ mŕzea v Kodani, Hamburgu, Parŕiŕi, Rŕme a inde.

Do konca 17. storo ŕa sa v jednotlivŕch eurŕpskych ŕtŕtoch nevenovala ve kŕ pozornos ŕ sledovaniu, ŕ vyhodnocovaniu ŕtatistickŕch ŕdajoch o jednotlivŕch strŕnkach ŕivota ŕloveka, avŕak koncom storo ŕa sa ukazovalo, ŕe pre lepŕie pochopenie a riadenie jednotlivŕch krajŕn je potrebnŕ ma informŕcie tak z hŕdiska hospodŕrskeho ako aj inŕch hŕdŕsk vlŕdnutŕa. Da ovŕ poŕiadavky spolu spokrokom vo vedeckŕch a ŕtatistickŕch metŕdach prinŕŕali motivŕciu aj nŕstroje k prvŕm krokom v sledovanŕ ŕtatistickŕch ŕdajov. Medzi historikmi zaoberajŕcimi sa dejinami 17. storo ŕa panuje do istej miery zhoda v konŕtatovanŕ, ŕe po storo ŕ expanzie a relatŕvnej prosperity vstupovala Eurŕpa za ŕiatkom 17. storo ŕa do obdobia hospodŕrskej stagnŕcie zrovnate nej svojou hŕbkou snŕ ŕlen so 14. storo ŕm. Jednŕm z ur ŕujŕcich faktorov tejto krŕzy sa uvŕdza zastavenie popula nŕho rastu, zvlŕŕ v strednej a vŕchodnej Eurŕpe, vŕraznŕ pokles agrŕrnej vŕroby, menovŕ a finan nŕ nestabilita, ŕ vŕraznŕ ŕtlm obchodu v oblasti Stredozemnŕho mora.

Odhady po ŕtu obyvate stva z tohto obdobia nie sŕ presnŕ a ŕplne, pretoŕe vo vŕ ŕŕine prŕpadoch sa zakladajŕ na odhadoch z prvŕch ŕŕtanŕ obyvate stva, z farskŕch matrŕk, da ovŕch registrov a inŕch nepriamych zdrojov. Na zŕklade vtedy znŕmych ŕdajov mŕŕeme poveda , ŕe najviac za ŕdnenŕmi oblas ami v Eurŕpe boli Francŕzsko pribliŕne s 21 mil. obyvate ov (okolo roku 1700), Nizozemsko 3,5 mil. obyvate ov, Britskŕ ostrovy okolo 9 mil. obyvate ov, Taliansko 13 mil. obyvate ov, Iberiskŕ poloostrov menej ako 10 mil. obyvate ov. Eurŕpa ako celok mala okolo 110 mil. obyvate ov. Ve mi nŕzky rast populŕcie zaznamenŕvame v severnej Eurŕpe, hlavne v Dŕnsku a Po sku. Tak tieŕ vŕraznŕ straty mŕŕeme pozorova na Iberiskom polostrove (vyhnatie Moriskov zo ŕpanielska a pod.).

Ur ujúcimi faktormi demografického poklesu obyvate stva patrili:

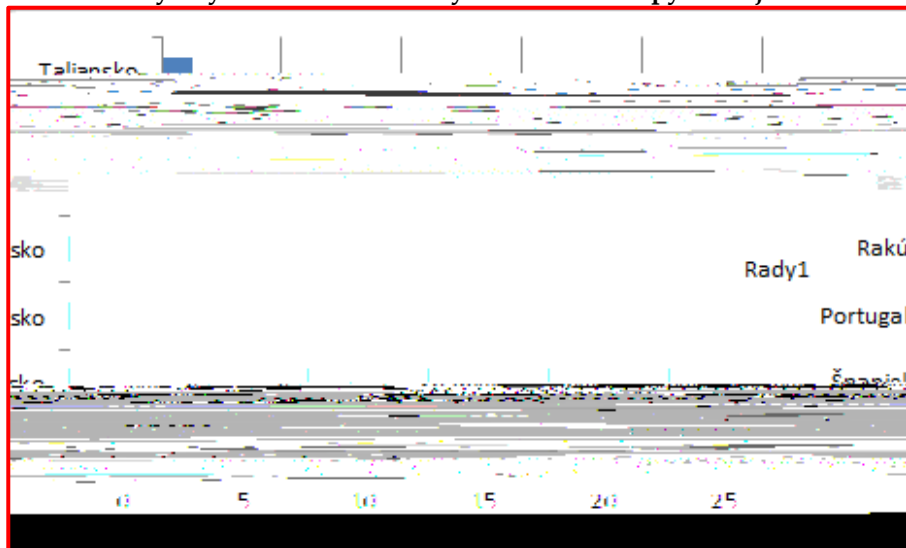
Nedostatok a kvalita potravín.

Choroby, hladomor a rôzne epidémie.

Klimatické podmienky.

Vojny a ich dôsledky.

Počty obyvateľstva v niektorých štátoch Európy – údaje v mil.

[Vlastné spracovanie]

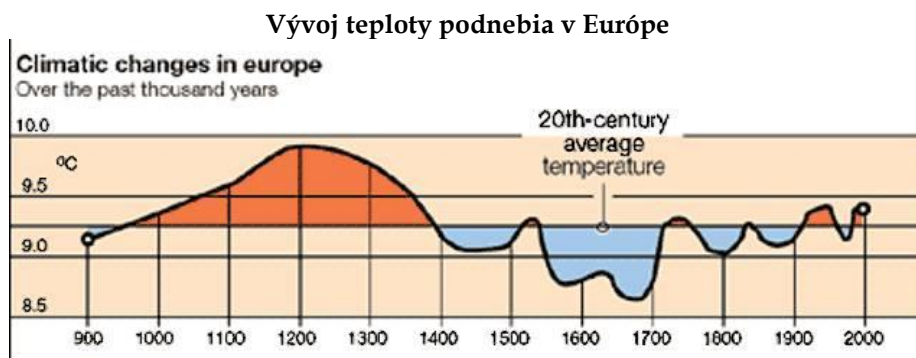
lovek 17. storočia bol z hľadiska potravinovej bezpečnosti závislý od mnohých faktorov, z ktorých mohol ovplyvni iba veľa málo. Síce zaal pestovať nové plodiny (zemiaky, kukurica a pod.), avšak ich významné využitie sledujeme až v nasledujúcom období. Potravinová skladba tak predstavovala iba veľa malé zmeny oproti predchádzajúcemu obdobiu, avšak keďberieme do úvahy potravinové zloženie pre vyššie spoločenské vrstvy tak skladba potravín bola výrazne bohatšia pestrejšia ako u nižších spoločenských vrstiev. Novým faktom je postupne znižovanie cien potravín a ich sprístupnenie širšiemu okruhu, hlavne mestskému obyvateľstvu, takých druhov potravín, ktoré predtým boli iba výsadou pre najbohatšiu aristokraciu. Kvalita potravín bola nízka aj z hľadiska toho, že neexistovali možnosti dlhodobšieho uskladňovania, i rýchlejšieho transportu potravín z oblastí kde ich bol relatívny prebytok do oblastí, kde bol ich nedostatok. Nehovoriac o ich cene, keď sledujeme v priebehu 17. storočia výrazné zvyšovanie cien v niektorých obdobiach, o ich následne znepriístupnilo pre väčšinu obyvateľstva. Napríklad v priebehu tridsaťročnej vojny roku 1627 došlo k stagnácii dovozu obilia z Poška do západnej Európy a tak ceny obilia výrazne zrástli a takýchto pohybov cien sledujeme v priebehu 17. storočia celý rad.

Ani v 17. storočí neboli obyvatelia Európy imúnni voči rôznym epidémiám, napriek pokroku v rozvoji medicíny. Veľký hladomor zasiahol Európu v rokoch 1609 – 1610, následne po krutých zimách v rokoch 1624 – 1625, i v tridsiatych rokoch, keď napríklad roku 1634 v Augšpurku boli zavedené aj cenníky pre mäso zo psov, i mačiek. Mestá boli voči rôznym epidémiám

a hladomorom ove a zranite nejšie než vidiek. Niet pochýb o tom, že úmrtnosť mestských obyvateľov bola vyššia než na vidieku a v mestách bola nižšia úmrtnosť v mestách obývaných bohatšími, než v mestách obývaných sezónnymi pracovníkmi a chudobnými sociálnymi skupinami. Rôzne epidémie obyčajne začínali v tých najchudobnejších mestských miestach. Lekárska starostlivosť mala do konca 18. storočia minimálny vplyv na úmrtnosť obyvateľstva. V 17. storočí už boli síce známe niektoré lieky (napríklad chinín), avšak na žiadnu z bežných infekčných ochorení neexistovala účinná liečba. Mnohé tzv. lieky skôr pacientom uškodili ako pomohli. Mor začal zo západnej Európy ustupovať až v približne druhej polovici 17. storočia, keď následne už dochádza iba k menším a zriedkavejším epidémiám. Prečo mor postupne mizne v Európe nie je celkom jasné, pretože v iných častiach sveta pretrvávala, ako je Balkán alebo Afrika.

Klimatické podmienky v tomto období na nás výrazne ovplyvňovali život ľuďov, predovšetkým tým, že bol veľmi závislý na poľnohospodárstve. Podľa údajov zo 17. storočia došlo v tomto období k zníženiu teploty ovzdušia asi o jeden stupeň, čo podstatne skrátilo vegetačné obdobie a hovorí sa o období tzv. malej doby ľadovej. V polovici 17. storočia došlo v Anglicku k takému zníženiu teploty, keď dokonca zamrzla aj rieka Temža. Vo Francúzsku za vlády Ľudovíta XIV. v rokoch 1658 – 1660 boli zimy mimoriadne tuhé, čo viedlo k prudkému poklesu poľnohospodárskej produkcie.

Vojna znamenala a znamená vždy výrazný dopad tak hospodársky ako aj demograficky a nebolo tomu iná ani v 17. storočí. Dlhodobé hospodárske dôsledky vojen 17. storočia sa dajú iba ťažko posúdiť, avšak konkrétne štatistické údaje z jednotlivých európskych krajín dokazujú, že vojny narúšali spoločenský a hospodársky rozvoj. Dochádzalo k pretrhávaniu obchodných trás, narúšala sa spoločenská a politická rovnováha, došlo k rozvratu miestnych trhov. Významný dopad mali armády v 17. storočí aj na šírenie rôznych epidémií, nakoľko s armádami sa pohybovali aj obchodníci, často rodiny vojakov a pod. a to spôsobovalo aj šírenie najrôznejších chorôb. Podľa niektorých historikov armády v tomto období zabili viac ľudí šírením chorôb ako samotnými zbraňami.

Zdroj: J. P. Sommerville [online]. [cit. 2013-09-18]. Dostupné na internete tu.

Pol'nohospodárstvo

Po nohospodárske komodity, ktoré sa pestovali na začiatku 17. storočia najviac: na severe to bolo raž (žito) a pohanka na juhu pšenica, aj ryža, zemiaky v 17. storočí boli pomerne málo známe a najviac sa rozšírilo ich pestovanie a produkcia až v 18. storočí. V Európe je v tomto období bežný dvojpoľný a trojpoľný systém obrábania pôdy (zisk pri obilí bol z 1 zrna 3 – 6 zŕn v priemere, v Anglicku 8 – 10 zŕn). Dobré výsledky v poľnohospodárskej výrobe môžeme sledovať v Nizozemsku (chov dobytka, pestovanie krmovín, veľkovýroba mlieka, obmeny plodín, hnojenie, zeleninárstvo a poľnohospodárska výroba menej závislá iba na obilninách). Dojnos krávk dosahovala až 1200 l ročne. Podobne dobré výsledky aj v Anglicku, kde „ohradzovanie pôdy“ a lepšia technológia obrábania pôdy vytvárali dobré podmienky pre rozvoj agrárneho sektora. Napriek tomu, že v západnej Európe už nevoľníctvo pomaly mizlo, nemohli sa roľníci pokladať za slobodných ľudí. Tí, ktorí si prenajali pôdu od feudála, museli nielen udržiavať pozemky v uspokojivom stave, ale tiež platiť najrôznejšie vysoké poplatky. Napríklad vo Francúzsku nový nájomca musel zaplatiť dedinskú daň, ktorá predstavovala 12 – 13 percent hodnoty pozemku. Pravidelná renta obvykle obsahovala tradičnú sumu v hotovosti alebo ekvivalent v naturálnych dávkach. Od nájomcu sa vyžadovalo, aby aj inými spôsobmi uznával nadvládu lénneho pána a to obvykle aj inými finančnými, či naturálnymi dávkami. Feudálne právo lovu vyžadovalo nielen pomoc od roľníkov, ale aj často znamenalo poškodenie úrody. Dokonca aj od slobodných roľníkov, ktorí mali vo vlastníctve pôdu sa vyžadovalo, aby nejakým spôsobom prejavovali vrchnosť úctu vo forme nejakých poplatkov, či naturálií. Rovnako aj robotné dni boli v jednotlivých európskych štátoch v tomto období rôzne, napríklad vo Francúzsku ich bolo veľmi málo, avšak v severnej Európe sa pohybovali okolo 50 dní v roku. S výnimkou oblastí, kde vládlo pravoslávne náboženstvo alebo islam, museli roľníci vo všetkých častiach Európy odvádzať cirkevné desiatky. V praxi ich objem bol rôzny a pohyboval sa približne na úrovni 3 až 12 percent. V protestantských krajinách bol desiatok delený medzi korunu a ďalšie inštitúcie. Spolu s vojenskou službou a štátnymi daňami, desiatky prispeli k tomu, že v západnej Európe bol roľník zaťažený toľkými odvodmi, že nemohol dosiahnuť finančnú a materiálnu slobodu.

Ruskí roľníci pri oddychu na poli v 17. storočí

Zdroj: The Immortal Itinerants [online]. [cit. 2013-09-19]. Dostupné na internete tu.

Finančná revolúcia

Dôležitos financií a produktívneho hospodárstva, ktoré je základom štátnych príjmov, bola jasná už aj v tomto období vládnucim vrstvám. Vzostup monarchii BubWYb' fA'Ja Y' s ich ve kou vojenskou mašinériou a vojenským lo stvom iba zvyšoval potrebu stara sa o ekonomiku a vytvára finan né inštitúcie zaoberajúce sa zhromaž ovaním pe azí a hospodárením s nimi. Vzh adom k stále sa zvyšujúcim nákladom na vojny každá krajina potrebovala neustály prísun pe azí. A práve potreba pe azí stála na pozadí tzv. finan nej revolúcie 17. storo ia, ke mnohé západoeurópske štáty budovali bankové a úverové systémy, ktoré im mali pomôc predovšetkým v období vojen, pri financovaní armády. Druhým dôvodom bol chronický nedostatok drahých kovov, predovšetkým zlata, pred rokom 1693, kedy boli objavené ve ké náleziska zlata v portugalskej Brazílii. Ve ký odlev európskeho zlata v tomto období spôsobil stále sa zvyšujúci obchod Európy s Orientom a nahrádzanie sezónnych európskych trhov stálymi trvalými centrami. Takýmito centrami sa v Európe stávali také mestá ako Amsterdam, Londýn, Lyon, Frankfurt. Prijatím bankovej praxe, ktorá už existovala v renesan nom Taliansku, jednotlivci a finan né domy trvalo vytvárali štruktúru národného a medzinárodného úverového systému, a tak podporovali rozvoj modernej novovekej ekonomiky. Avšak o najtrvalejší rozmach európskej tzv. finan nej revolúcie sa zaslúžili paradoxne vojny. Pokia sa náklady na vojny v 16. storo í pohybovali v miliónoch libier, tak v 17. storo í to už boli desiatky miliónov libier a v 19. storo í to už boli stá milióny libier. Ani tie najsilnejšie a najmodernejšie štáty v 17. storo í už neboli schopné financova vojny iba zo svojich riadnych príjmov a zvyšovania daní, dokonca aj v prípadoch ke existovala celá mašinéria pri ich výbere, to asto vyvolávalo nepokoje, i rebélie, ktorých sa panovníci obávali. A tak vlády jednotlivých krajín vä šinou za ali financova vojny iba pôži kami, predajom štátnych dlhopisov a úradov, i obchodovateľnými cennými papiermi, ktoré dlhodobo prinášali úrokmi zisk. Úspech takto fungujúceho systému závisel na ú innom aparáte pri obstarávaní pôži iek a na zachovaní kreditu vlády na finan ných trhoch. Prvenstvo v tejto oblasti mali Holan ánia, nako ko samotní obchodníci sa tam podie ali na vláde a boli radi, ke sa štátne záležitosti riadili rovnakými princípmi finan ného poriadku. Aj preto generálne stavy Nizozemska, ktoré ú inne a pravidelne zvyšovali dane na krytie štátnych výdavkov boli schopní udrža úrokové miery ve mi nízke. Tento systém podporovaný mnohými finan nými aktivitami amsterdamskej bankovej štvrti získal Spojeným provinciám ve mi dobré meno. Týmto Amsterdam sa stal nielen centrom holandského stále rastúceho kapitálu a bol schopný ho investova aj do akcií iných krajín, ale bol aj schopný poskytova pomerne širokú paletu pôži iek cudzím štátom hlavne v období vojen. „Sedemnásťte storo ie sa tak stalo, prinajmenšom v západnej a strednej Európe, svedkom rozširujúceho sa využívania pružnejších finan ných postupov. Napomáhal tomu aj rozvoj verejného bankovníctva.“²

² MUNCK, T.: Evropa sedmnáctého století. Praha 2002. ISBN 80-7021-508-9, s. 139.

Administratívne a politické pomery v Európe

Žiadny európsky štát v tomto období nebol jednotným celkom. Napríklad Francúzsko nebolo o nič jednotnejšie než Pyrenejský polostrov, keď napr. Breta mala dlhú tradíciu autonómie a pod. Lojalita voči kraju bola väčšia než lojalita národná a významnú úlohu zohrávali provincionálne snemy. Iba anglický parlament v 17. storočí si posilnil svoje postavenie a švédsky riksdag (stavovské zhromaždenie), kde mali zastúpenie aj zástupcovia 4 stavu tzv. zámožnejší sedliaci. Problémom štátov 17. stor. v Európe bolo aj vyberanie daní, hoci štát prenajímaj vyberanie daní a 30-ročná vojna ešte posilnila problém financií. Napríklad španielska koruna v tomto období bola v totálnej strate finančnej kontroly (nájomcovia vyberania daní boli často cudzinci napr. portugalskí židia). Finančná dôveryhodnosť v 17. storočí si udržiavalo iba Nizozemsko. Privatizácia štátnych financií v západoeurópskych monarchiách viedla k značnému zvýšeniu daňového zaťaženia (príjmom zvyšovania daní boli aj vojny). Na začiatku 17. storočia sa podarilo stabilizovať financie vo Francúzsku za vlády Henricha IV. vojvodovi Sullymu. Situácia sa sproblematicizovala vo Francúzsku roku 1610 po zavraždení Henricha IV. (nástup regentky Marie Medicejskej za neplnoletého Ludovíta XIII. boj hugenotov a katolíkov). Španielsko bolo najväčšou európskou koloniálnou mocnosťou 17. storočia, vládol tu kráľov obľúbenec vojvoda Olivares, Španielsko alebo správnejšie Kastílska monarchia spočívala na stavovskej vláde. Významne hospodársky vývoj ovplyvnila aj brutálna vojenská akcia v rokoch 1609 – 1614 vyhnanie okolo 300 tisíc Moriskov. Silný vplyv na vládu mala katolícka cirkev a v sledovanom období vidíme tu snahu Olivaresa o pevnejšie zjednotenie jednotlivých častí španielskeho systému a oklieštiť autonómiu provincií a dosiahnuť zjednotenie.

Populačný rast vo väčšine európskych štátov vyhovoval takšak, ak sme, keď sme ako aj cirkvi (pracovná sila – keď sme, rôzne poplatky – cirkev a vojenská sila – štát). Pauperizmus a hlad neboli v 17. storočí takou hrozbou, ktorá by spôsobovala spochybňovanie populačného vzostupu. Aj keď sa objavovali tendencie regulácie populácie (zákaz sobášov žobrákom, chudobným, bohatým a pod.) V Nemecku poukazoval na obavu z preudnenia Ulrich von Hutten, v Anglicku Walter Raleigh v 17. storočí a v Taliansku N. Machiavelli alebo v Anglicku Thomas Malthus. N. Machiavelli v práci *„O vojne a občianstve“* uvádza, že prírodné katastrofy *„UdcXcVbY' g' df]fcXnYb a j' fY[i' zhcfa]' dc h' cVmj UH' gh' U' DcXcVbY' U_c' j' i Xg_ca' hY' gU' bUfca UX]U' nVmtc bf' zh_mi HU' gU' j mi i ^“* Angličan T. Hobbes pripúšťa nutnosť vojny, avšak iba ako krajný prostriedok proti preudneniu. Problematiku rozporu dostatku obživy a početnosti obyvateľstva na celom ako prvý v Európe Talian Botero už roku 1588. Populacionisti presadzovali požiadavky na zvyšovanie počtu obyvateľstva v 16. a 17. storočí (napríklad Angličan W. Petty, Josiah Childe, Taliansku Botero, Francúzsku Bodin, Lafemas, Motchrétien, Colbert, i Fénélon, radili zvýšiť počet obyvateľstva a to podporou sobášov, obmedzením dovozu, rozšírením

domáckej výroby, obmedzením vojny, prepychu, zákazom emigrácie, nastolením náboženskej tolerance, agrárnymi reformami a pod. Svoj populacionizmus zdôvodňovali potrebou ľahkej pracovnej sily, čo bolo osvieteniskou kritikou feudalizmu. Kládli dôraz ako na priame tak aj nepriame metódy populačného rastu. Zástancami populacionizmu boli aj merkantilisti. Západoeurópski merkantilisti upozorňovali napr. aj na požiadavku náboženskej tolerance pri zvyšovaní populácie, kritizovali náboženskú neznášanlivosť, vysoké poplatky za robôť, cechové zriadenie a práve odstránenie týchto nedostatkov malo napomôcť populačnému rastu. V Rakúsku teoreticky zdôvodňovali populacionizmus J. H. Justi a J. Sennenfels, ktorí povýšili populacionizmus na najvyšší princíp štátnej politiky a považovali pre udnenie za nemožné (populačný optimizmus).

Doporučená literatúra:

ORNEJ, P. a kol. (1995): Dejiny evropské civilizace I. Praha: Paseka.
 MACKENNEY, R. (1993): Evropa šestnáctého století. Praha: Vyšehrad.
 HROCH, M. a kol. (2005): Encyklopedie dějin novověku. Praha: Libri.
 CIEPIELEWSKI, J. a kol. (1977): Hospodárske dejiny sveta. Bratislava: Obzor.

Čo mám vedieť:

čo znamenala renesancia pre vývoj Európy v oblasti vedy a techniky?
 Ktoré príčiny viedli k hospodárskemu rozmachu v Európe koncom 16. storočia?
 V 17. storočí sledujeme vzostupy a obdobia stagnácie rozvoja hospodárstva, čo spôsobilo tieto zmeny?

kapitola 3

Vznik a rozvoj manufaktúr

Koniec stredoveku a začiatok novoveku je poznamenaný krízou stredovekého feudálneho systému (hospodársky systém regulácie remeselnej malovýroby spätý s inštitucionálnymi združeniami cechmi). Dopyt po tovare presahuje možnosti, ktoré poskytovali cechové dielne a tak v 16. storočí už trh je pokrývaný nielen cechovou remeselnou produkciou, ale aj výrobou z manufaktúr. Zaznamenávame rozvoj domácej výroby nakoľko tá sa rýchlejšie prispôbovala požiadavkám trhu, na rozdiel od cechových remesiel zameraných na miestny trh a prácu, domácky výrobca pracoval pre sprostredkovateľa, čím faktora odpútava sa od zákazníka na miestnom trhu tak sa aj začala postupne rozvíjať manufaktúra.

Obrázky novej doby, ktorú prináša priemyslová revolúcia

Zdroj: Industrial Revolution English Work [online]. [cit. 2013-09-18]. Dostupné na internete tu.

Pod manufaktúrou rozumieme sústredenú pracovisko pod jednou strechou ako aj rozptýlené pracovisko riadené jedným podnikateľom (alebo združením podnikateľov). Rozdiel medzi cechovou a manufaktúrnou výrobou v poľatonom období môže byť iba kvantitatívny, kde manufaktúra znamená rozšírenú dielňu cechového majstra. Rozdielne je však využívanie techniky v manufaktúre ide o **špecializovaného pracovníka** a pri cechovej výrobe ide o **univerzálneho pracovníka**. Taktiež cechový výrobca používa **univerzálny**

nástroj (kladivo, kliešte, dláto a pod.) a v manufaktúre sa už využívajú **špeciálne upravené nástroje** (kladkostroje, špeciálne ihly a pod.).

Od 14. stor. sa cechový systém zna ne stabilizoval vývoj však pokračoval a s rozvojom urbanizácie dopyt po tovare stúpал. Klasická cechová výroba už nestačila pokryť stúpajúci dopyt a tak od 16. storočia narastajúci trh začal byť v celom rade tovarov zásobovaný aj domáckou výrobou popri hlavnej cechovej. Domáca ručná dielňa malová výroba sa špecializovala na určitý druh tovarov (opracovanie dreva, vyšívanie, pradenie a pod.), avšak to už nebola výroba iba pre vlastnú potrebu, ale pre trh. Táto výroba bola oveľa lacnejšia, dynamickejšia ako cechová a oveľa rýchlejšie sa prispôbovala trhu ako cechy. Domácky výrobca, ktorý vo väčšine prípadov pracoval pre sprostredkovateľa a sa tak odpútava od zákazníka na miestnom trhu. Domácka výroba nebola zamestnaním iba niekoľkých pracovníkov, ale väčšina produktívneho obyvateľstva pri ňom menila celkový ráz každodenného života a urbanistický charakter krajín.

Remeselnícku dielňu, kde pracoval majster a tovariši, u nás nahradila kooperáciou členov domácnosti, kde často panovala už rovnocennosť medzi mužom a ženou, niekedy ženy mali ešte významnejšie miesto ako muži (vyšívanie pod.). Do kooperácie boli zaradené aj deti a starci pričom každý mal pridelenú istú úlohu alebo viac úloh ako u remeselníka. Pretože tovar bol určený pre vzdialený trh musel sa výrobca podriaťovať vkusu rôznych sociálnych skupín, požiadavkám módy, niekedy aj vzdialených končín a rozdielného sociálneho prostredia. Výsledkom toho bola požiadavka dokonalosti, inovácie druhov tovarov a estetických požiadaviek. Takže aj výrobca v odľahlej dedinke sa musel oboznamovať s kultúrou každodenného života iných spoločenských vrstiev, ich nárokmi a estetickými požiadavkami. Napriek tomu domácky výrobca pracoval v horších podmienkach ako remeselník v meste, pretože rodinná kooperácia vznikala kvôli udržaniu životného minima slabších sociálnych skupín v preudnených, či neúrodných oblastiach. Kupec, ktorý sprostredkoval odbyt si podriaťoval výrobcu a cenu určoval sám (často ani nepokrývala náklady výrobcu), využíval vzájomnú konkurenciu medzi výrobcami pri určovaní ceny a pod. Tento spôsob výroby zasiahol aj do demografických pomerov pretože táto možnosť obživy umožnila existenciu podmienky aj v neúrodných oblastiach a otvorila populačný proces zaudnenia aj v týchto oblastiach. V súvislosti s rozvojom domácej výroby sa utvárajú aj predpoklady pre rozvoj manufakturnej výroby.

Vo všeobecnej typológii rozlišujeme dvojaký pôvod manufaktúry:

a/ **heterogénna manufaktúra** buď ide o spojenie rozdielných výrobných technických procesov v jednej dielni pod vedením jedného majiteľa (výroba kožiarov);

b/ **organická manufaktúra**, kde ide o združenie niekoľkých, či mnohých remeselníkov, ktorí robia tú istú prácu alebo prácu podobného charakteru pod vedením majiteľa a v jednej dielni (spracovanie bavlny, baníctvo a pod.).

Teda pod manufaktúrou rozumieme sústredené pracovisko ako aj rozptýlené pracovisko riadené jedným majiteľom alebo združením majiteľov (nakladnícky systém). V oboch prípadoch je základom kooperácia, pôsobenie väčšieho množstva pracovníkov buď na tom istom mieste alebo v tej istej oblasti práce pri výrobe tovaru pod vedením jedného majiteľa. V 13. a 15. storočí sledujeme špecializáciu vo vývoji remesiel, ktorou sa remeslo priblížilo v niektorých odvetviach vrcholu technickej dokonalosti v poľnohospodárstve. Špecializácia nedosiahla takého stupňa a práve táto špecializácia bola predpokladom vzniku manufaktúrnej výroby. Pracovník v manufaktúre už nezhotovoval celý výrobok od začiatku do konca sám a produktivita práce už nezávisela od zručnosti pracovníkov, ale aj od dokonalosti nástrojov a sledujeme tu už prechod od univerzálneho nástroja k špecializovanému nástroju.

V procese špecializácie sa začalo postupne využívať aj nové zdroje energií. Hromadne sa začalo využívať vodné koleso ako pohonný stroj, čím sa výkon jednoduchých ručných nástrojov znásobil tým, že boli zostavené v kombinácii so strojom poháňaným vodným kolesom. Stroj poháňaný vodnou silou už bol známy na začiatku feudálnej epochy, ale jeho využitie nadobudlo v súvislosti s rozvojom manufaktúry nové rozmery. Stredoveké mechanizmy ako lisy, kolovraty, tkáčske stavy, kladkostroje vychádzali a využívali už princípy dávno známe ako napr. páka, kľučka, kladka, koleso, skrutka atď. Výkon uvedených strojov sa zvýšil po úpravách a pri napojení na mechanizmus hnacieho stroja. Už samotné prevodové zariadenie malo významnú funkciu a vyriešil sa problém, s ktorým zápasila stredoveká technika, čo bola transmisia na väčšiu vzdialenosť, keď pri veľkej dĺžke hriadeľa sa absorbovalo veľa práce a znižoval sa užitočný efekt. Technickú úroveň manufaktúr už pripravili zmeny v technike v 14. a 15. storočí a to tak v špecializácii nástrojov ako aj jednoduchých hnacích strojov. Vodné koleso bolo najvýkonnejším a najmnostrannejším strojom po celé manufaktúrne obdobie. Aj najbežnejšie pracovné nástroje napríklad pripojené zostávali v princípe rovnaké: mlyny, brúsky, stopy, dúchadla a podobne. V technickom slova zmysle manufaktúra nielenže nové nepriniesla iba rozšírila uplatnenie týchto princípov a prispôbila ich špeciálnejšiemu uplatneniu. Technické vynálezy obdobia manufaktúr medzi nimi aj „ohňový stroj“ ako starší variant parného stroja neboli širšie využité, avšak pripravovali podmienky pre továrenský priemysel.

V počiatočnom období manufaktúr nastala kvalitatívna zmena v tom, že pohonný stroj bol pripojený k špecializovanému pracovnému stroju, ktorý bol zložený z väčšieho počtu jednoduchých nástrojov. V prevádzke takéhoto typu sa vyžadovala už nielen práca a kooperácia, čím manufaktúra už bola zložitejším technickým zariadením a nákladnejším ako boli stredoveké remeselnícke dielne. Vo vývoji nachádzame aj prípady kedy bola vodná energia využívaná k pohonu strojov tak v cechovom ako aj necehovom remesle (napr. mlynárske remeslo, spojenie vodného kolesa s brúskami využilo cechové odvetvie nožiarske, sošitnícke remeslo textilné). Avšak železný stroj v baníctve už nie je mysliteľný bez výrobného procesu, ktorého jednotlivé etapy prebiehajú

ved a seba v priestore nie ako u špecializovaných remesiel napríklad niekto plátno utkal, potom zafarbil ... Obsluha ŕažného stroja bežala sú asne s prácou baníkov, ŕažiarov, keby stroj prestal pracovať a napríklad ne erpal vodu ba a by sa zatopila a tu už je základný predpoklad pre vytvorenie organickej manufaktúry.

Technika hlbinného dolovania a ŕažobných strojov, i erpadel ur ovala rozvoj technického pokroku v Európe v 14. – 16. storo í. Pri vzniku heterogénnych manufaktúr už sta ila aj špecializácia remesla k tomu, aby mohla za vhodných podmienok vzniknú manufaktúra, pri om menšie práce mohli by prevádzané ako samostatné remeslá, napríklad výroba ko iarov kolár, sedlár, stolár, alúnnik mohli vyrába bez podstatných zmien technológie výroby. Pri heterogénnych manufaktúrach rozhodovala predovšetkým organizácia a lacná pracovná sila i „marketing“ a tu našli svoje uplatnenie tie vidiecke sily, ktoré boli zbavené po nohospodárskych prostriedkov. Domáci výrobcovia pracovali aso až do 19. storo ia s tradi nými nástrojmi, ktoré zodpovedali úrovni feudálnej techniky na základe oho dochádzame k záveru, že manufaktúra nerevolucionizuje vždy technickú zložku výroby. Napriek tomu vä šina inovácii v 16. storo í vznikla v spojitosti s manufaktúrou (mimo po nohospodárstvo). Cechové remeslo pretrváva, avšak zotrúva na úrovni z predchádzajúceho obdobia o umož ŕuje jeho vysoká dokonalos výrobkov, avšak nízka z h adiska produktivity práce.

Manufaktúra predstihla remeslo produktivitou a kapacitou výroby, mohla pracovať pre širokú spotrebu a vynikala v odvetviach so zložitou technológiou, kde bola bez konkurencie napr. sklárstvo, metalurgia, papiernictvo... Od 15. storo ia sledujeme proces rozpty ovania remeselnej výroby tak priestorovo ako aj sociálne, pri om obidva porušovali cechový systém. Na vidieku sa usadzovala remeselná výroba a v mestách sa zvyšoval podiel duplicitných foriem spôsobov obživy po nohospodárstvo – remeslo – obchodná innos . Výroba v 16. a 17. storo í z aleka nevyužila svoje možnosti, ktoré prinášalo rozvíjajúce sa technické poznanie tohto obdobia, o je hlavný problém feudálneho systému a jeho obmedzenia, napríklad pôsobenie absolutistického štátu, jeho protekcionizmu, merkantilistických teóriách at .

Manufaktúra však principiálne narúšala feudálny systém a feudál koristil z manufaktúrnych ziskov, i už ako podnikateľ alebo podielnik na ziskoch obchodného kapitálu. Feudál sa však nezameriaval na akumuláciu kapitálu, ale skôr na spotrebu, avšak rozvoj manufaktúrnej práce narúšal poddanské vz ahy, pretože potreboval dostatok pracovnej sily a kvalifikovaných pracovníkov a technikov, ktorí boli aso boli pozývaní z cudziny a to prinášalo nové technické skúsenosti.

Doporučená literatúra:

MUNCK, T. (2002):

oskoro po Kolumbovom pristáti a v priebehu 50 rokov sa Španieli a Portugalci zmocnili území od mysu Horn až po dnešné územie USA a Kanady. Severnú Ameriku dobýjali pomalšie Angliania a Francúzi. Prvým územím, ktoré si Španieli podmanili boli ostrovy Kuba, Portoriko, Jamajka a iné. (na Kube na začiatku tohto obdobia žilo okolo 300 tisíc indiánov, v Portoriku 60 tisíc). Hne od príchodu registrovujeme na týchto územiach brutálne násilie na pôvodných obyvateľoch.

Príchod K. Kolumba na americký kontinent

Zdroj: History of the first explorers and the Discovery of America [online]. [cit. 2013-09-18]. Dostupné na internete tu.

V rokoch 1518 – 1521 dobyl pre Španielov dnešné územie Mexika až po Panamu Hernando Cortéz, Peru podmanil v rokoch 1531 – 1533 Francisco Pizaro. Španieli nedodržiavali dohody, využívali rozbroje medzi jednotlivými spoločnosťami, o dokladá aj dohoda s kráľom Inkov Atahualpou, ktorý súhlasil v zajatí, že za prepustenie zaplatí zlatom za svoju slobodu. Dal naplniť zlatom jednu miestnosť do výšky pokiaľ dosiahol rukou a dve menšie miestnosti striebrom, keď Španieli dostali striebro a zlato kráľ a aj tak zabili.

Postupne Španieli obsadili územie dnešných štátov Kolumbia, Venezuely, Uruguay, Argentíny, Peru a Chile. Dnešné územie Brazílie podmanil pre Portugalcov po roku 1500 Alvares Cabral. Severnú Ameriku dobýjali predovšetkým Angliania, Francúzi, (tí chceli územie indiánov, ale bez nich) ale aj Nizozemci, Švédi, Rusi. Dobytie Ameriky znamenalo pre Indiánov podkopanie ich starého kmeňového zriadenia. Odhaduje sa, že v prvých rokoch španielskej kolonizácie bolo dovezené do Európy zlata a striebra v cene okolo 6 miliárd dolárov. Hlavné kolonizujúce krajiny okrem Anglicka a Nizozemska boli v podstate feudálne krajiny.

Španieli podmanené územie rozdelili na miestodržiteľstvá: **Nové Španielsko, Nová Granada, Peru a La Plata**. Tieto krajiny začali obsadzovať, nový svet pod vedením koruny a cirkvi a vládli tam miesto kráľov dosadení kráľom. Presadzovali sa nariadenia španielskeho kráľa a Ferdinanda II. z roku 1573 o tom, že vodcovia vojenských oddielov boli vybavení menšími správnyimi funkciami a tak vytvorili prvý stupeň nového správneho systému až neskôr sa vytvoril

systém, kde vedúce miesto zaujali miesto králi. V cele koloniálnej správy stáli miesto králi, ktorí boli najvyšší a bezprostrední predstavitelia koruny, ich funkčné obdobie trvalo 3 roky a kráľ ho mohol predžiť. Miesto králi mali široké právomoci v mene kráľa a v hospodárstve, justícii, i v politickom živote kolónii (boli najvyššími veliteľmi vojsk). Takáto správna mašinéria bola nielen zložitá, ale aj finančne náročná, celý tento systém bol ažkopádny a významne rozhodnutia museli byť prejednávané a schvaňované v metropoli, čo pri vtedajšom dopravnom systéme to niekedy trvalo veľmi dlho. So systémom štátnej správy sa vytvárala aj duchovná správa a náboženské rády mohli pôsobiť v kolóniách iba so súhlasom kráľa. Od začiatku conquisti a kolonizácie narastal rozpor medzi postupom Španielov hľadajúcich predovšetkým zlato a oficiálnou tendenciou obrátiť domorodcov na kresťanskú vieru a prijatie španielskej zvrchovanosti.

V cirkevnom živote oskoro začala prebiehať rivalita medzi európskymi Španielmi a ich potomkami narodenými v Amerike, čo sa prejavovalo vo svetskom aj radovom klére. Anglicko, Francúzsko, Nizozemsko a Švédsko obsadzovali územia prostredníctvom akciových spoločností (napr. Londýnska spoločnosť, Plymouthská, Holandská východoindická, Anglo – východoindická, Novo-francúzska atď.). V cele týchto spoločností stáli kráľovskí guvernéri. Pôda sa dostala do rúk veľkých latifundistov a tí mali aj rozhodujúcu politickú moc. Vo všetkých kolóniách pomery umožňovali do určitej miery aj vznik drobného pozemkového majetku (v anglických kolóniách drobní farmári, avšak inde ich bolo veľmi málo), všade šinou registrujeme rôzne formy feudálneho vlastníctva pôdy /aj cirkev je vlastníkom/.

Koloniálne obdobie amerického kontinentu môžeme rozdeliť:

Koloniálne obdobie Latinskej Ameriky roky 1492 – 20-te roky 19. storočia.

Koloniálne obdobie USA od roku 1607 – 1776

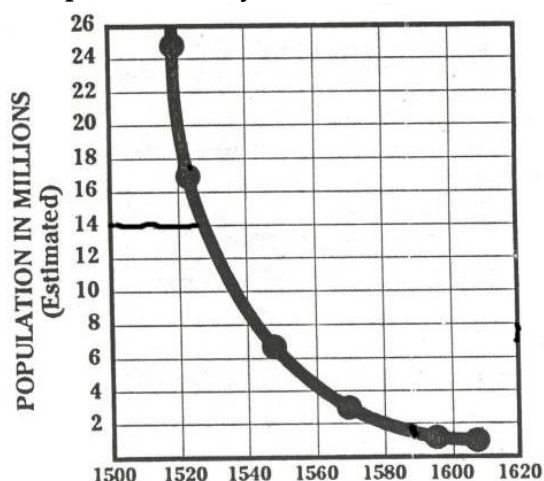
Kanada a skupina britských kolónii až do r. 1867.

Po nohospodárstvo aj rozvíjajúci priemysel vyrábal to, čo potrebovali materské krajiny a nie kolónie (prevažne po nohospodárska výroba). Medzi najdôležitejšie plodiny patrili: cukrová trstina, tabak, bavlna, neskôr káva, ryža, indigo, aj, kakao, vlna, koža atď. V Severnej Amerike a Kanade zohrával dôležitú úlohu rozvoj obchodu s kožušinami a rybárstvo. Postupne sa vytvárajú aj umelé zábrany rozvoja priemyslu v kolóniách, aby nevznikala konkurencia priemyslu v materských krajinách, napríklad zábrany rozvoju bankového systému alebo roku 1750 zakázaná výstavba železniční v Severnej Amerike Anglickom a pod. Aj napriek zábranám sa priemysel rozvíjal, predovšetkým v severných kolóniách (v Novom Anglicku). Materské krajiny sa snažili obmedzovať obchod medzi kolóniami navzájom a medzi kolóniami a ostatným svetom (španielske kolónie mohli medzi sebou obchodovať, ale tovar musel prechádzať cez Španielsko a späť na určené miesto). K zvládnutiu koloniálneho

obchodu zaviedli Španieli nieko ko obchodných monopolov (avšak vä šinou stroskotali pre korupciu). V platnosti bolo okolo 40 rôznych druhov daní. Portugalsko malo podobný systém aj tam celá obchodná innos musela prechádza cez Lisabon.

Najvä ší problém dobyvate ov po celé storo ia bolo nájs dostatok pracovných síl na práce v baniach, plantážach, farmách a tak sa využívali rôzne formy otroctva: BpdUb]Y]' gU' U_c' dfj # dc_• gl]' nchfc] ']bX]zbcj ž i ' cg_cfc' dc' ?c'i a Vcj]''' 6c'' hc'j yU_ '• d'b ' bYnXUfž]bX]zb]' bYVWV]' dfUMtj U''' A bc\# nca]YfU]' bzgYX_ca ' U_Y^ dfzW' bU' \cf• Vta ' gb_i ž]b# nca fY]' dcX' V] ca ' XcncfWtj ž]b# gU' j nV• f]' U' i y]'f' píše W. Z. Foster v dejinách amerického kontinentu. Takéto po ínanie Španielov viedlo k tomu, že v ur itej oblasti indiánske obyvate stvo skoro úplne vymizlo. V roku 1542 boli síce prijaté „nové zákony“, pod a ktorých nemali by indiáni zotro ovaní a boli im dané niektoré práva, ale umož ůovali zamestnáva indiánov ako nevo níkov, tým vlastne otrokárska forma existovala na alej.

Postupný pokles pôvodného obyvateľstva na americkom kontinente.

Zdroj: Whistory Units2 [online]. [cit. 2013-09-19]. Dostupné na internete tu.

Najrozšírenejšou formou hospodárskej správy bol systém **ECOMIEDY**. Ten bol zavedený roku **1503 na ostrove San Domingo** a neskôr sa rozšíril do ostatných kolónii Španielska, zrušený bol až v roku 1720 a nahradený systémom haciendy, ktorý sa stal základným typom ve kostatkárskeho hospodárstva. Pod a tohto systému získal vlastník od krá a pôdu aj s ur itým po tom indiánov. Ten sa podobal systému nútenej práce. Uvedený vlastník sa mal o indiánov stara , ochra ova ich, u ah ova ich prevýchovu na kres anov, poskytnú korune vojenskú službu a ako odmena mal od indiánov vybera dane. Vyberanie dane (tasy) bolo „kto ako chcel a ko ko chcel“. Aj preto bola encomienda hlavnou hospodársku ašpiráciou ve kého po tu Španielov. Vo vrstve encomiederov sa registrovali ve ké pohyby a to nielen vplyvom mocenských štruktúr, ale aj obchodnými transakciami. Encomienda nebola dedí ná, ale bolo možné ju pred ži . Podobné pokusy zotro i indiánov boli aj v anglických, francúzskych a holandských kolóniách, ale zajatým indiánom sa ve mi ahko darilo ujs do divo iny, kde ich nebolo možné chyti .

A ni Španieli a Portugalci nemali dostatok pracovných síl napríklad Španielsko malo v 16. storočí okolo 10 miliónov obyvateľov a Portugalsko iba 1,5 milióna obyvateľov. Preto sa často robili lovy na indiánov a keď nestačili ani takéto opatrenia začali sa otroci dovážať, p

zmizlo asi 550 lodí) a preto v rokoch 1623 – 1636 sa zaviedol systém konvojov, ale ani to ve mi nepomáhalo. Španielske lode napádali hlavne Angli ania a jedným z najznámejších anglických pirátov bol Francis Drake, ktorého neskôr anglická krá ovná Alžbeta poctila š achtickým titulom. Pri jednom nájazde na Panamu sa Drake zmocnil celoro nej zásielky zlata pre Španielsko. Silnými konkurentmi Angli anov boli Francúzi a Holan ania. Najvýraznejším prejavom boja o kolónie však boli vojny. Angli ania v polovici 17. storo ía vytla ili na americkom kontinente Holan anov z Nového Nizozemska roku 1664 a anglický krá Karol II. daroval celé toto územie svojmu bratovi vojvodovi z Yorku (preto aj názov mesta New York). alším úspechom Angli anov bolo dobytíe „Nového Francúzska“ (asti Kanady) roku 1763, ktorému predchádzali mnohé konflikty medzi Angli anmi a Francúzmi. Po obsadení Kanady sa v 18. storo í obrátil záujem Angli anov na strednú a južnú Ameriku. V 17. storo í registrujeme aj boje Francúzska a Holandska proti Portugalsku o Brazíliu.

Cirkev v kolóniách

Z jednotlivých náboženstiev sa najvýraznejšie v kolóniách presadzovali katolícka a protestantská cirkev, ktoré boli dostato ne silné, aby presadili svoj monopol v kolóniách. Náboženská sloboda v kolóniách bola vä šinou ve kou neznámou. Náboženský monopol cirkvi trval v Severnej A merike do roku 1776 a v Latinskej Amerike do roku 1810. Vä ší úspech a lepšie postavenie mala predovšetkým katolícka cirkev ako rozštiepené protestantské cirkvi. V neskoršom období v latinskej Amerike za al prevládá akýsi druh splynutia katolíckeho náboženstva, starého indiánskeho a primitívneho ernoškého náboženstva. V severnej A merike zaznamenali isté úspechy francúzski misionári vo vz ahu k Indiánom. Dôležitú úlohu zohrávala cirkev vo vzdelávaní, kde mala dominantný monopol. Vzdeláva sa však mohli iba príslušníci vládnucej vrstvy a tak negramotnos v kolóniách sa pohybovala okolo 85 – 90 % (nemohli sa vzdeláva ani ženy, iba ak získali súkromne vzdelanie). V Novom Anglicku sa presadzoval puritánsky režim a asto boli prenasledovaní tí, ktorí ho nepodporovali katolíci, židia a podobne (výsledkom krutého kalvínskeho u enia Cattona Mathera a iných bol pohon na árodejnice v Massatchusetts, kde v roku 1692 bolo za 4 mesiace obesených 13 žien a 6 mužov pre „árodejníctvo“). Inkvizícií nepodliehali indiáni, pretože neboli považovaní za u dí. Do španielskych kolónii bola inkvizícia zavedená roku 1569, bola ove a horšia ako Portugalska a trvala 250 rokov. Cirkev sa priklá ala k názorom, ktoré schva ovali otroctvo vychádzajúc z u enia svätého Augustína, že *BC hfclm c'Y z j' YVc Y'U' YU 'gl'Ylc'dchU Yb]Yž'Y'hc'jghfU_c'gU'dfchj]] '6c'i Í*. Ako sa postupne stávala cirkev jedným z najvä ších latifundistov zvyšoval sa aj jej záujem o nútenú prácu indiánov. Aj z radov cirkvi sa ozývali hlasy proti otroctvu a to ove a viac hlasov z katolíckej cirkvi ako protestantskej. Základom cirkevnej správy v kolóniách boli katolícke misie. V roku 1767 zo španielskych kolónii

boli vyhnaní jezuiti (v tejto dobe už 2260 jezuitov ovládalo 717 tisíc indiánov). Mohutná ríša misíi však koncom 18. storočia začala slabnúť.

Doporučená literatúra :

FOSTER, W. Z. (1953): Nástin politických dejín amerického kontinentu. Praha: SNPL.

JOHNSON, P. (1998): Dejiny amerického národa. Praha: Academia.

POLIŠENSKÝ, J. (1982): Dejiny Británie. Praha: Svoboda.

Čo mám vedieť:

Prečo práve americký kontinent sa stal najvýznamnejšou koloniálnou oblasťou pre Európanov?

Ktoré európske krajiny sa stali najväčšími kolonizátormi Ameriky?

Aké systémy správy zaviedli Európania?

Vom boli hlavné rozdiely medzi španielskymi osadami a anglickými, i francúzskymi?

kapitola
5

Anglicko na prahu novoveku

Dobytie Konštantínopolu Turkami roku 1453 znamenalo pre Európu nielen koniec Byzantskej ríše, ale predovšetkým uzavretie obchodných ciest do Indie a Číny (obchodná cesta „hidžáz“ – karavánová cesta). Bezprostredne táto udalosť sa v nasledujúcom období najviac dotkla talianskych miest a v nasledujúcom období aj ďalších európskych štátov, preto už v druhej polovici 15. storočia Portugalci a Španieli sa pokúšali nájsť novú cestu do Indie, pretože boli najlepšie pripravení (mali najlepšie poznatky z predchádzajúcich ciest napr. Portugalci v severnej Afrike a pod., i dostatok ochotných ľudí vydať sa na takéto cesty ako schudobnená klasická v Španielsku). V Anglicku najstaršou cechovou inštitúciou kupcov bola inštitúcia „Obchodníci s vlnou“ z 15. storočia. Anglickí obchodníci vyvážali predovšetkým súkno, ale rozširoval sa aj vývoz obilnín. Od 16. storočia miesto surovín začali postupne dopĺňať tovar nie suroviny, ale manufaktúrne výrobky. Od 16. storočia anglickí kupci prebrali do svojich rúk aj námorný obchod, ktorí dovtedy držali cudzinci a Londýn sa stal významným obchodným centrom.

Anglická vláda sa k týmto objavujúcim cestám výraznejšie zapájala od 16. storočia. Hoci už Benátčan žijúci v Anglicku Sebastiano Caboto sa vydal roku 1497 aj so svojím otcom Johnom Cabotom na cestu na západ s cieľom nájsť novú cestu do Číny a boli prvými, ktorí dosiahli americké pobrežie, ale oveľa severnejšie ako Kolumbus. Ďalší pokus uskutočnili roku 1517 aj s eskadrou anglických lodí. Roku 1547 po výzve kráľa Eduarda VI. sa vrátil do Anglicka a jeho úlohou bolo, aby ako „grand pilot“ veľký lodivod zreorganizoval anglickú flotilu a tak Cabot a jeho reformy sa stali základom anglickej námornej flotily. Roku 1553 bola aj vďaka nemu založená Spoločnosť pre objavenie neznámych krajín, území, domínií a podmanených území, ktorá už mala aj na svoju dobu značné finančné prostriedky k tomu, aby zrealizovala väčšie výpravy. V tom istom roku sa tri anglické lode pokúsili nájsť cestu do Indie severnou cestou, avšak dostali sa do Murmanska, kde museli prezimovať, kde nedostatočne

oble ení a zásobení následkom skorbutu, hladu a zimy zahynuli a v predjarí nasledujúceho roku ich našli laponskí lovci. alšia anglická lo , ktorá vyplávala taktiež v roku 1553 pod vedením Chancellora dosiahla až ústie rieky Dviny, kde sa Angli ania dozvedeli, že táto krajina sa vola Rusko a boli prijatí ruským cárom Ivanom IV. Hrozným. List cára Ivana IV. anglickej korune dal tejto udalosti aj pe a oficiálnosti a znamenal za iatok obchodných anglicko-ruských kontaktov.

Henry Hudson sa pokúsil nájs cestu do Indie taktiež severnou cestou (vyslala ho anglo – moskovská obchodná spoločnosť) a dostal sa až k adovým bariéram Špicbergov, a roku 1608 k ostrovu „Nová zem“ odkiaľ sa musel vrátiť. Následne roku 1609 z príkazu holandskej obchodnej spoločnosti sa pokúsil po tretíkrát nájs cestu do Indie na lodi pomenovanej Polmesiac a jeho posádku tvorili okrem Angličanov aj Holan ania (pri om im nebezpe enstvo hrozilo aj od Španielov, ktorí asťo kruto v tomto období postupovali proti všetkým, ktorí sa dostávali na americký kontinent, prípady vyvraždenia Francúzov a pod.). H. Hudson sa chcel vyhnúť Španielom a preto smeroval a h adal severnejšiu cestu do Indie a 2. septembra 1609 doplával do zálivu. Traduje sa, že po pristáti a stretnutí s indiánmi, ktorí v nich videli „bieleho Manitu“ im belosi dali sa napiť alkoholu, pri om sa všetci opili a tak to miesto dostalo názov „miesto opitosti“ v re i indiánov Manna – Hata, dnešný Manhattann, o je legendou dodnes. Po Hudsonovi prišli do tejto asti Holan ania, ktorí tu roku 1623 založili pevnosť Nový Amsterdam, dnešný New York. Ešte v tom istom roku sa Henry Hudson do Ameriky vrátil už v anglických službách a pokúsil sa ešte severnejšou cestou dostať do Indie, objavil dnešnú Kanadu (Hudsonov záliv), avšak na lodi však došlo k vzbure a Hudson so svojim synom a 7 námorníkmi bol z lode vyslaný na more v lodi ke a nevie sa ako skon il jeho život. Okrem H. Hudsona prichádzali na americký kontinent aj alší Angličania, v roku 1607 priviedol bielych kolonistov John Smith, títo osadníci si už zakladali opevnené osady. Avšak oficiálny za iatkom odsadzovania Ameriky Angličanmi býva považovaný príchod lode Mayflower roku 1620. Za vlády krá ovnej Alžbety I. Angličania už poznali svet od Grónska až po indické pobrežie, prekročili oceán aj púšte strednej Ázie. Tí, ktorí sa vydávali na tieto cesty boli tak grófi ako aj oby ajní námorníci, i obchodníci. Nau il sa už sústre ovať svoje sily na tie asti zeme, kde nachádzali to o h adali a kde nenarážali na ve ký odpor oproti napr. Španielom, i Portugalcom. Novozakladané osady v Amerike sa rozrastali a využívala sa aj práca otrokov, ktorá sa stala hospodárskou základ ou v tých kolóniách, ktoré boli založené v prvej polovici 17. storo ia na „západoindických ostrovoch“. Osady, v ktorých mali vä šinu belosi si vytvárali systém istej samosprávy a tak v dejinách britských osád môžeme vy leniť tri obdobia:

vyzna uje sa súperením Anglicka so Španielskom a Portugalskom;
súperenie s Nizozemskom;
súperenie s Francúzskom.

V každom období toto súperenie viedlo aj k vojnovým konfliktom, i vojnám a po vojne kráľovnej Alžbety proti Španielsku nasledovali vojny proti holandskej republike a za vlády Karola II. potom vojny proti Francúzom (trvali od roku 1688 do roku 1815). Už vojny s Nizozemskom ukázali, že v druhej pol. 17. storočia obchodné záujmy prerážali záujmy politické a náboženské (Holania a Angliania protestanti bojovali navzájom a nie proti katolíckemu Francúzsku). V roku 1623 boli povraždení Angliania na Amboyne a tak prenechali Angliania ostrovy holandskej východoindickej spoločnosti. Osudnú ranu zasadili holandskému námornému obchodu Angliania v rokoch 1650 – 1651.

Dynastia Tudorovcov v dejinách Anglicka

Anglicko prešlo stredovekom bez toho, aby výraznejšie zasiahlo do celoeurópskych záležitostí. Hospodársky v Anglicku naďalej ešte v 14. storočí pretrvávalo robotné hospodárstvo (nutnosť pracovať pre pána).

Významnejšie oblasti v rozvoji hospodárstva boli: Kent, Norfolk, Essex, kde sa vo väčšej miere chovali ovce a kde sa tradičný veľkostatok už prežil hospodársky význam sa presúval z veľkostatkov na menšie hospodárstva, ktoré sa lepšie prispôbovali trhu. Export vlny viedol k rýchlemu rozvoju tovarovej výroby hlavne v 15. storočí, kedy sa vo veľkej miere začala rozvíjať aj domácka výroba súkna, ktorá už nebola obmedzená cechovými obmedzeniami (rozvíjal sa tzv. nakladnícky systém, ktorý dal základy k vzniku prvých manufaktúr).

V 15. storočí už úplne zanikol dominikál (práca pre pána na panskom), väčšina roľníckeho obyvateľstva sa osamostatovala a bola osobne slobodná. S rozvojom tovarovej výroby v Anglicku začala prevláda finančná vzťahy nad féodálnymi a to oveľa skôr ako na kontinente Európy. V súvislosti s týmito novými ekonomickými javmi začína vznikať predovšetkým v juho-východnej časti Anglicka aj tzv. Nová šľachta, do ktorej prenikli aj jednotlivci z roľníckych vrstiev, bohatí kupci (táto využívala tak feudálne ako už aj kapitalistické formy podnikania).

Za vlády Eduarda III. a Henricha IV. získalo Anglicko isté úspechy vo Francúzsku, ale nedokázali si podrobiť menšie krajiny, ktoré pre Anglicko boli bližšie (Škótsko a Írsko). Neskôr za vlády Henricha IV. v snahe nakloniť si cirkev schválil parlament roku 1401 *the heretic's law*. Wycliffe a Roger Bacon boli jedinými anglickými významnejšími intelektuálmi stredovekého myslenia uznávanými aj mimo hraníc Anglicka.

V súvislosti so zámorskými objavmi sa dostáva aj Anglicko do nového významnejšieho postavenia. Geografické postavenie Anglicka z neho urobilo

významné centrum v obchode so zámorím a zároveň sa Anglicko v tomto období dotvára ako národný štát. Po vojne ruží r. 1455 /lancaster červená a york biela/ nastupuje na anglický trón dynastia Tudorovcov.

Zdroj: The Effects of Elizabeth Tudor's Childhood & Adolescence on Her Reign of England – An Analysis: Humanity[online]. [cit. 2013-09-19]. Dostupné na internete tu.

Dynastia Tudorovcov sa na anglický trón dostáva osobnou kráľovnou kráľ Henricha VII. earla z Richmondu, ktorý vyšiel víťazne z bojov o anglický trón na konci tzv. vojny ruží (hoci mal problémy s uznaním nárokov na dedičstvo trónu). Vo vojne „Ruží“ anglicko-normandská feudálna aristokracia likvidovala samu seba. Typ pána provincie vzdorujúceho kráľovskej moci, pyšného baróna na svoj kráľovský pôvod sa pomaly strácal. Vysoká šľachta, ktorá prežila masaker vojny stratila rozsiahly politický vplyv rozvetvených rodov. Jednotlivé významné rodiny rozdelila nenávisť a obávali sa jeden druhého a preto aj privítali silnejšiu ústrednú vládu. Rok korunovácie Henricha VII. (1485) priniesol aj koniec vojny Ruží (vypukla r. 1455).

Nz_`UXbfj]Yybf•`c\mž_hcf sledujeme v cVxcVtj`zXmHenricha VII.:

- snaha presadenie vecnej politiky, čo viedlo k mieru doma a zvýšeniu blahobytu obyvateľov Anglicka;
- neviedol dobytva nové vojny;
- napomáhal rozvoju obchodu;
- potláčal všetkých tých, ktorí spôsobili vojnu „Ruží“;
- vďaka tvrdým opatreniam v súdnictve a vysokým pokutám zlepšil aj finančnú situáciu Anglicka;
- zanechal svojmu synovi Henrichovi VIII. (1509 – 1547) pevnú vládu a zjednotené kráľovstvo;
- zníženie počtu veľkomožov v Anglicku, ktorí by mohli ohroziť ústrednú vládu.

Zavedením ústrednej daňovej mašínérie *BA cftbcj fj]Xm* pod záštitou centoburského arcibiskupa Mortona a winchesterského biskupa Richarda Foxa za účasti komisárov navštevoval významných obchodníkov a remeselníkov a neustále im zvyšoval dane, ak majiteľ hovoril o tom, že mal veľké výdavky a teraz nemá znamenalo to podľa nich, že je bohatý a tak ma platí viac, ak zase

tvrdil, že je chudobný boli presvedčení o tom, že má niekde schovaný poklad at .

Ve ká rada ako poradný orgán krá a bola vystriedaná **Tajnou radou** a Ve ká rada sa pretvorila na <cfb• 'gbYa cj i . Tajná rada mala aj celý rad súdnych právomoci na sever od rieky Trent vykonávala právomoci Rady tzv. GYj Yfbz'fUXU so sídlom v Yorku (nevyniesla nikdy napríklad žiadny rozsudok smrti, skôr dávala vysoké pokuty, ktoré smerovali do krá ovskej pokladne). V súdnej praxi v Anglicku v tomto období sledujeme upustenie od tzv. kontinentálnej cesty práva v Anglicku platilo, že nie obžalovaný sa má priznať k vine, ale obžaloba mu musí zločin dokázať. Henrich VII. zomrel ako 52-ročný a v roku 1509 sa anglickým kráľom stáva **Henrich VIII.** (1509 – 1547) ako 18-ročný. Jeho hlavný poradcom sa stal Thomas Wolsey syn ipswichského mäsiara, ktorý sa vďaka Henrichovi VIII. stal kardinálom už ako lord kancelár, neskôr ho pápež Lev V. menoval aj pápežským legátom v Anglicku. Wolsey sústredil najvyššiu svetskú aj cirkevnú moc do svojich rúk. Na naliehanie parlamentu a z Bji myjW'dc'hjW Wl cie ov sa oženil Henrich VIII. s Katarínou Aragóňskou, vdovou po bratovi Arturovi, dcérou španielskeho kráľa Ferdinanda II., čo viedlo k upevneniu spojenectva medzi Španielskom a Anglickom proti Francúzsku. Keďže podávanie cirkevných predpisov bol zákaz sobáša medzi švagrom a švagrinou (tretia kniha Mojžišova to zakazuje) bolo potrebné získať pápežskú bulu a dokázať, že prvé manželstvo Kataríny bolo nenaplnené, čo sa podarilo aj vďaka vysokej pokute, ktorú museli pápežovi zaplatiť. Avšak všetky deti mužského pohlavia, ktoré mal s Katarínou zomreli nažive ostala iba dcéra Mária a tak sa Henrich VIII. rozhodol rozísť s Katarínou a ožení sa s Annou Bolenovou. V roku 1529 sa Henrich VIII. pustil do sporu s pápežom a Rímom, ktorý dovŕšili zákony o cirkevných dávkach, o odvolacom súde a zvrchovanosti kráľa vo veciach cirkevných, čím Anglicko prerušilo spojenie s Rímom a kráľ sa stal aj hlavou cirkvi. Táto roztržka bola aj vyvrcholením boja tých síl v Anglicku, ktoré sa už dlhšie usilovali o národnú samostatnosť a náboženským dokonaním zmien zbavili anglický štát, jazyk a písmo z cudzieho podriať. Katolícka cirkev sa bránila, avšak táto rozluka bola podporená aj parlamentnými silami a kráľom a znárodnenie anglickej katolíckej cirkvi bolo skôr výsledkom ako príčinou roztržky s Rímom

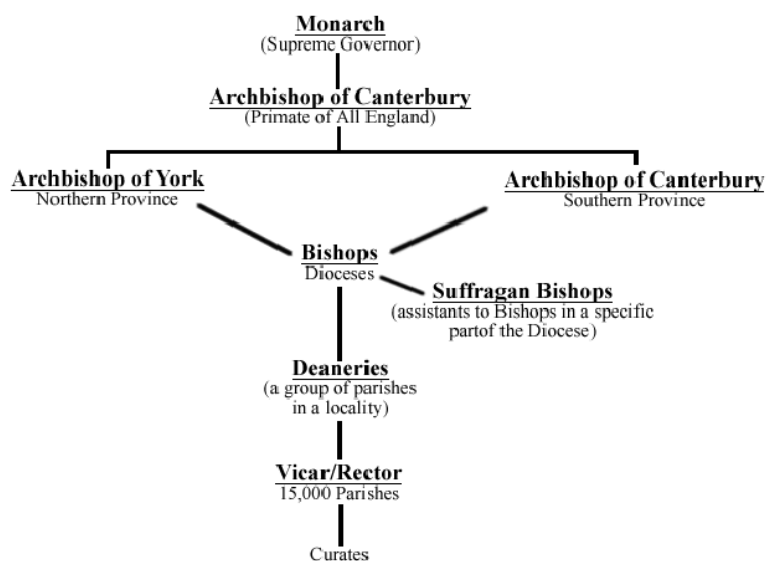
Nz_`UXbci W'UfU\_hYf]gh]\_ci W'f\_j ]ž\_hcfz'j nb]\_`UVc`c:

vrchné riadenie cirkvi kráľom;
zrušenie kozmopolitných náboženských poriadkov;
potvrdenie bohoslužieb v národnej reči snemovňou;
anglické modlitebné knihy a ďalšia literatúra;
anglické preklady Písma.

Nadvláda štátu nad cirkvou vyplývala z jej znárodnenia a tí, ktorí odmietali uznať kráľa za jedinú najvyššiu hlavu anglickej cirkvi boli prenasledovaní (r. 1535 napr. popravený Thomas Moor a biskup Fischer). Henrich VIII. sa

týmto inom usiloval zní i stredoveké nezhody medzi katolíckou cirkvou a národným štátom. Národnos zví azila v štáte aj v cirkvi, národný anglický štát sa zbavil prekážok, ktoré mu kládli katolícka cirkev a feudálne výsady. Zvrchovanos nebola výhradne krá ovská, pretože aj parlament sa stal „spolo níkom“ a „spoluvinníkom“ koruny. Despotická moc pápeža bola prenesená na krá a neomylnos cirkvi zasa na parlament, ktorý stanovoval náboženské normy. Podstatným znakom reformovaných bohoslužieb bolo to, že sa konali v angli tine a nie v latin ine, že sa používala kniha spoloč ných modlitieb. Pri om náboženské úkony sa mali uskuto ťova ť u mi samými a niek ázom.

Štruktúra členenia jednotlivých zložiek anglikánskej cirkvi

Zdroj: Church of England Allows Gay Bishops [online]. [cit. 2013-09-19].
Dostupné na internete [tu](#).

Upevnenie postavenia Anglicka v európskej politike na konci 16. storočia

Po smrti Henricha VIII. sa k moci dostáva jeho najstaršia dcéra Mária. Vláda krá ovnej Marie Tudorovej (Krvavej, Katolíckej) znamenala v dejinách Anglicka stagnáciu, ktorá akoby uvrhla Anglicko spä do stredoveku. Anglicko sa dostalo do plnej závislosti Španielska (bola manželkou Filipa II.), obnovila sa súdna právomoc pápežskej moci a tým sa aj Anglicko vzdalo svojej národnej nezávislosti. V oblasti objavovania „nového sveta“ sa Anglicko muselo podriaď záujmom Španielska a Portugalska, kde pod a nariadenia pápeža západ mohli objavova Španieli a východ Portugalci, avšak nástup sestry Márie Alžbety Tudorovej na anglický trón 17. novembra 1558 – 1603 znamená návrat k upevneniu nezávislosti Anglicka tak politicky ako aj hospodársky.

Na anglický trón vstupovala s cieľom *Bi dYj bYb]Y'g cfbcgh] Ub[ ]WAc'bzfcXUf* a obnovenia náboženských zákonov svojho otca Henricha VIII. (kráľovský supremát, rozchod s Rímom a vyznanie podľa knihy modlitieb z roku 1552) tieto zákony prijal anglický parlament aj napriek odporu predstaviteľov katolíckej cirkvi.

Aj keď sama nechcela pokračovať v praktikách svojej sestry Márie prenasledovanej odporcov, predsa aj za jej vlády dochádza k prenasledovaniu katolíkov (za jej vlády bolo popravených 147 kázňov, 47 šľachticov a aj mnohí ďalší, avšak to skôr zásluhou nie kráľovnej, ale Rady). Aj otec W. Shakespeara bol prenasledovaný. Prenasledovaní boli aj kalvíni tzv. puritáni, pretože boli proti akýmkoľvek stopám po rímskokatolíckych obradoch, fanatické puritánstvo takisto znepokojovalo kráľovnú aj parlament (biskupi roku 1593 dali návrh do parlamentu na prísne opatrenia proti puritánom). Zákon však nebol schválený.

Významnou oporou anglickej kráľovnej Alžbety bol jej prvý minister Wiliam Cecil. Posilnili sa aj majetky koruny na úkor katolíckej cirkvi a biskupov, ktorí odmietli nové poriadky. Týmto zmenami sa Anglicko po roku 1559 stalo protestantskou krajinou, avšak o získanie podpory medzi anglickým obyvateľstvom sa ešte muselo bojovať. Anglikánska cirkev ustanovená parlamentnými zákonmi uchránila Anglicko pred náboženskými vojnami, ktoré v tomto období sužovali kontinentálne európske krajiny (napr. francúzski hugenoti zažili „bartolomejskú noc“ roku 1572, kde bola povraždená elita hugenotov a podobne). Úspechy Anglicka v období vlády kráľovnej Alžbety si však vyžadujú, aby sme sa pozastavili v omlúvaní základov toho, čo umožnilo tejto panovníčke udržať sa pri moci a pozdvihnúť Anglicko medzi európske mocnosti, i s nimi súperiť. Jedným z predpokladov je snáď aj pružnosť anglickej povahy prispôbiť sa meniacim sa okolnostiam (aj keď je to skôr psychologický aspekt dejiny Anglicka nás však o tom presvedčia). Anglicko nemalo v dejinách strnulú sociálnu sústavu, ktorá prekážala jej súperom k prispôbeniu meniacim sa okolnostiam aj keď sa anglická spoločnosť delila na dve po hospodárske triedy majiteľov a nájomníkov, tieto sa rýchlo prispôbovali novým hospodárskym trendom rozvoju obchodu a podnikania. Chovali ovce pre vlnu, obchodovali, avšak v kontinentálnej Európe šľachta neobchodovala, nepodieľala sa na rozvíjajúcom trhu a parazitovala z neho, pretože im to zakazovala ich „šľachtická es“. Nemeckí šľachtici alebo francúzski pristupovali k obchodu iba koristnícky, obchodovanie znamenalo prehršok proti zvyklostiam svojho stavu. Preto ani panovníci a vlády Francúzska, Španielska atď. nemali porozumenie pre obchodné záujmy svojich poddaných (napr. španielsky panovník Filip II. tvrdo vystupoval proti obchodníkom ako žiadny anglický panovník). V Anglicku tak panovník ako aj parlament vychádzali v ústrety aj obchodným záujmom, i šľachte alebo meštianstvu menšími clami a pod. Anglická šľachta nebola odlúčená ani od národa, pretože v Anglicku nebola šľachta „modrej krvi“ všetci šľachtickí synovia okrem najstaršieho boli obyčajnými ľuďmi. Titul a rodinné majetky

dedil iba najstarší syn a jeho mladší súrodenci zostávali u mi bez dedičského titulu a tak zatiaľ čo oni klesali do davu národa, zbohatnutejší obchodníci, ktorí mešania sa často dostávali do stavu šachtického za zásluhy, ktorí peniaze. Po 14. storočí sa mnohí obchodníci vďaka svojmu bohatstvu dostali do snemovne lordov. Zmierovací sudcovia, ktorí za vlády Tudorovcov spravovali miestnu správu pochádzali väčšinou zo zbohatnutých mešanov a vlastne aj sama kráľovná Alžbeta bola právnickou londýnskeho starostu.

Táto sociálna pružnosť umožňovala vláde, aby v správe krajiny využívala všetkých schopných mužov zo všetkých vrstiev obyvateľstva. Anglická sa práve tak venovala koloniálnej politike ako aj obchodu. Anglické pirátstvo v 15. storočí v prielive La Manche bolo veľmi známe a v 16. storočí získalo až vlastenecký rozmer. Už Henrich VII. nabádal anglických námorníkov k objavovaniu nového sveta a ani Mária Katolícka nevedela zabrániť svojim poddaným, aby neobjavovali svet a nelúpili španielske a portugalské lode, ktorí osady.

Nástup kráľovnej Alžbety znamená posilnenie tendencií pirátstva proti protivníkovi Anglicka. Tí najvýznamnejší dostávali od panovníka tzv. *„cznfzg_Y listy“*, ktoré im zaručovali beztretnosť pri prepadávaní cudzích lodí, teda **korzári boli vlastne štátom tolerovaní piráti** a boli aj zároveň akousi rezervou vojnového ložiska. Prví piráti boli často súčasne aj obchodníkmi s otrokmi. John Hawkins (syn Williama Howkinsa bol pirát, ktorý bol popravený) za rok od roku 1562 dováža čiernych otrokov z Afriky do Ameriky a roku 1565 upísala tejto spoločnosti čas kapitálu aj samotná anglická kráľovná Alžbeta, pričom zisk tvoril až 60 % z vložených investícií. Následne potom, čo bol Španielmi doľapený sa mu podarilo ujsť a roku 1569 ho kráľovná Alžbeta menovala za pokladníka kráľovskej flotily a za člena anglickej admirality. Ďalší z členov Hawkinsovej posádky, ktorý sa stal veľmi známym bol Francis Drake, ktorý lúpil najmä španielske zlato bol za svoju činnosť odmenený, keď 26. októbra 1580 ho anglická kráľovná Alžbeta povýšila do šachtického stavu. Významnú úlohu potom zohral Francis Drake roku 1588, kedy sa španielsky kráľ Filip II. rozhodol podniknúť útok priamo na Anglicko (Alžbeta dala popraviť Máriu Stuartovú svoju katolícku súperku, ktorá svoje dynastické nároky prenechala Filipovi II.). Obrovská španielska flotila nazývaná **„Nepremoziteľná“**, ktorú tvorilo 137 lodí bola porazená aj vďaka bývalým pirátom Hawkinsovi, ktorí Drakovi, hoci hlavným veliteľom anglického ložiska bol lord Howard. Do Španielska sa vrátilo iba 65 lodí, čo otriaslo koloniálnym monopolom Španielska. Španieli sa nevedeli prispôbiť novým podmienkam, keď napríklad španielskym admirálom sa mohol stať iba markíz alebo vojvoda, hoci nemali k tomu žiadne predpoklady, avšak veliteľom anglického ložiska boli napríklad aj bývalí piráti. Prvý minister Alžbety I. William Cecil presadzoval politiku, ktorá smerovala k potlápaniu feudálnych výsad v Anglicku hoci tieto snahy narážali aj na prejavy nespokojnosti napr. roku 1568 po úteku škótskej kráľovnej Márie Stuartovej dal podnet k vzburе grófov v severnom Anglicku, ktoré bolo potlačené. K podobnému povstaniu došlo aj

v roku 1572 **Sprisahanie Ridolfiho** (PcWzXnU'n': 'cfYbWYž'Vc' \cf'Jj ' _Uhc'±ž_hcf' gl'dfJg Ucj U'Xc'@cbX bU'nUj 'zXmA zfJY? Uhc' #WY" Dc'bzghi dY'5` WmigdUj jYa c bY gbU J`'dca z\U 'pdUbJYg_i 'U': fUbwng_i ž gbU'U'U'c'nUj fU XYbJY'5` VYmi U'dcX" NU • Ug 'bU'hca hc'gdfJgU'Ub±'Vc'j 'fc_i ' % +&'dcdfUj Yb 'U' dcg'YXb 'Ub['JW' 'j c'j cXU z Norfolk a U 'nU'>U_j VU="Vc'j'nUj YXYbfbcj f'hjhi 'mVUfcbYUž_hcf'fgU'dchca 'dfYXzj U]' U_fz 'a U'n'hc'c'nbU b'f'f'f'a m'k"

Napriek tomu, že pápež Pius V. roku 1570 exkomunikoval anglickú kráľovnú Alžbetu a zbavil ju vlastne tým aj trónu, to skôr oslabilo katolíckych prívržencov v Anglicku. Tajomník pápeža sa vyjadril: *BDfYhc Y'hzhc'dfYj Jb]z' YbU 'Y'df±Jbci 'nz\i Vmj JYfma J]QEcj 'Xi yžb]Y'Y'a c b'f'dcWmVcj U'c'hca ž 'Y'hYbž_hc'1' dcY'Y'gc'nVc b a '•a m'g'ca 'dcg'• J '6c\i 'bU'cb 'g Y'hžb]Y'Ybž 'Y'bYn\Y'Y'ž U'Y'n'g_U'U' i f J'hf'nzg'i \m' "Tvrdi , že za vlády Alžbety boli v Anglicku položené základy britskej ríše však nie je namieste, pretože napriek úspechom nemôžeme tieto úspechy prece ova , nako ko sú to iba poiatky. Alžbeta je zároveň na anglickom tróne poslednou panovníkou z dynastie Tudorovcov, dynastie, ktorá priniesla do života Anglicka nový duch nacionalizmu a reformy cirkvi s cieľom posilnenia nielen panovníckej moci, ale aj anglického štátu. Zároveň je to aj doba, ktorá je poznamenaná novými prístupmi k riadeniu nielen politického života Anglicka, ale aj novými prístupmi v hospodárstve.*

Zdroj: Portraits of Queen Elizabeth I: Young Elizabeth (1545 – 1572) [online]. [cit. 2013-09-17]. Dostupné na internete tu.

Za vlády kráľovnej Alžbety síce príjem z daní činil okolo 300 tisíc libier, avšak celkové zaťaženie obyvateľstva domami bolo napriek veľkému výdavkom na vojnu a podobne znásobené. N

hrozba, že v prípade jej smrti môžu nastať dynastické problémy (napr. spor dvoch kráľovnej Márie a Alžbety).

Vývoj hospodárstva Anglicka v období vlády Tudorovcov.

Vojny vedené od druhej polovice 15. storočia bezprostredne súviseli so zrodom národných štátov a snahou o zefektívnenie metód štátneho daňového systému, čo si vyžadovalo existenciu aj zložitejšieho úradníckeho aparátu. To si vyžadovalo venovať oveľa väčšiu pozornosť aj rozvoju vzdelávania a vedy ako takej a predpoklady k tomu už boli vytvorené v Európe hnutím nazvaným humanizmus a renesancia, ktoré v 15. storočí začalo v talianskych mestách a postupne sa rozšírilo do celej Európy.

Ďalšou významnou udalosťou pre rozvoj vedy znamenali aj niektoré nové vynálezy, avšak jeden z nich by sme mali spomenúť a tým bol v 15. storočí vynález kníhtlače, čo znamenalo obrovské zvýšenie produkcie tlačných kníh a umožnenie vzdelania v celej Európe a v neposlednom rade významnou udalosťou bol aj nástup reformácie v Anglicku a v Nemecku. Vojnové konflikty vedené v druhej polovici 16. storočia znamenali také vojenské výdaje, ktoré tvorili až 3/4 všetkých vládnych výdajov. Výraznou zmenou v dejinách stredoveku, ktorá znamenala konsolidáciu politickej a hospodárskej sily Anglicka bola vláda Henricha VII. To charakterizuje:

uzatvorenie mieru s Francúzskom r. 1492 a finančná opatrnosť;
začínajú sa znižovať štátne dlhy a pozorujeme vzostup rozvoja obchodu;
prirodzená výkonnosť poľnohospodárstva a rozvoj obchodu s Nizozemskom.

V oblasti financií nastolil rovnováhu, pretože sa mu podarilo získať späť korunné majetky a zabaviť tie, ktoré patrili rebelom, zarábala však aj na clách zo vzrástajúceho sa obchodu. Avšak politická a finančná stabilita sa ešte nerovná sile, preto Anglicko v porovnaní s Francúzskom alebo Španielskom bolo slabšie (3 – 4 mil. obyv. Anglicka a na druhej strane 30 mil. obyv. Francúzska). Vojenská sila Anglicka bola oproti ostatným krajinám tiež slabšia, pretože kráľ rozpustil časť vlastnej armády a zakázal existenciu súkromných armád veľkých šachticov a jedinou silou bola iba kráľova telesná stráž a posádka v pevnostiach. Tradičnými zbraňami v tomto období boli luky, šípy, halapart a vojenská organizácia bola zabezpečená na princípoch domobrany, dobrovoľníckych družín a pod.

Jednou zo zásadných zmien, ktorá sa v 16. storočí objavuje je uvedenie nových druhov zbraní ako pika (druh kópie, ktorá slúžila na zastavenie jazdy nepriateľa), vynález Švajčiarov mušketa, modernizácia delostrelectva, zavádzanie systematického výcviku, cvičenie ov. Modernizácia delostrelectva viedla v námornom vojenstve k budovaniu väčších lodí a snahám o zlepšenie ich manévrovania. Využívala sa najímanie žoldnierov, ktorí sú vycvičení, ke

napríklad Henrich VIII. pri svojich aženiach proti Škótom alebo proti Francúzsku (r. 1513, r. 1522) využíval žoldnierov z Nemecka, avšak to stálo ve a pe azí napr. roku 1513 zo všetkých výdajov štátnej pokladne 700 tisíc libier a pre armádu bolo pridelených 632 tisíc libier aj týmto boli rezervy, ktoré našetril Henrich VII. ve mi rýchlo spotrebované. Preto prvý minister Henricha VIII. Wolsey vyvolal rast nespokojnosti, ke sa snažil získa peniaze vynútenými požiadavkami a alšími svojvo nými prostriedkami, ale ani to nesta ilo až ke Thomas Cromwel v 30-tych rokoch 16. storo ia zabavil cirkevné majetky došlo k zdvojnásobeniu krá ovských príjmov a to umožnilo rozsiahle výdaje na obranné projekty. Opätovné vojny v 40-tych rokoch 16. storo ia (proti Škótsku a Francúzsku) opä stáli ve a pe azí, viac ako 2 milióny libier a to malo opä následok v tom, že dochádza k predajom cirkevného majetku za nízke ceny, zabavovanie š achtických pozemkov pod rôznymi zámienkami, znehodnocovaniu meny a h adaniu pomoci u bankárov napríklad Fugerovcov a pod.

Preto ke sa anglickou krá ovnou stala r. 1558 Alžbeta I. snažila sa o vytvorenie finan nej rovnováhy a prostriedkom k tomu boli napr. vyjednávania so vtedajšími superve mocami diplomatickými prostriedkami, hlavne po roku 1570. Jej snaženie bolo úspešné pretože sa jej za 25 rokov jej vlády podarilo nazhromaždi prebytky financií, ktoré využila po roku 1585. Konflikt so Španielskom po roku 1585 si vyžadoval vysoké finan né náklady (aj velitelia angl. vojsk ako Hawkins, Drake sa snažili presadzova stratégiu narušova nepriateľský obchod a udržiava o najmenšie náklady pre armádu).

Ke však bolo potrebné posla vojenské oddiely do Nizozemska, i Francúzska boli vyslané pretože krá ovná Alžbeta si uvedomovala, že *B... ak by bUghU`dcg`YXb`XY` : fUbWng_U`nbUa YbUc`Vmhc`U`dfYXj Y Yf`g\_Uhm5b[`]WUŮ* preto udržiava európsku rovnováhu aj za cenu intervencie.

Angli ania prispeli k vytvoreniu európskej politickej plurality tým, že marili záujmy Filipa II. (stálo to ve a pe azí, ke napríklad roku 1586 do Holandska Angli ania zaslali 100 tisíc libier). Ku koncu vlády Alžbety I. v 80 – Ó Ó

6

Anglická buržoázna revolúcia (1640 – 1660)

Nový anglický kráľ Jakub I. sa rozhodol zasiahnuť aj do európskych záležitostí a podporiť nepochybne v ich odpore proti Habsburgovcom (išlo skôr o pomoc materiálnu, odmietol účasť vojenskú). Jakub v tejto nábožensky zložitej dobe kolísal medzi protestantizmom a katolicizmom (prikláňal sa skôr k pravému krídlu anglikánskej cirkvi, ktorá sa veľa podobala rímsko – katolíckej cirkvi, napr. biskupskými úradmi a podobne, proti ním stál puritánsky smer, ktorý žiadal bližšie primknutie k protestantizmu). To však sa stretalo s veľkou nespokojnosťou v dolnej snemovni anglického parlamentu, kde mali väčšinu meštania, ktorí sa hlásili k puritánskym zásadám. Nakoľko Jakub I. bol dosť márnivý (mal množstvo priateľov, ktorým všetko doprial a vymenoval ich do rôznych vysokých funkcií, či udeľoval im hodnosti) a jeho dvor si vyžadoval veľké finančné prostriedky nebývalo rásť zadlženosť kráľovského dvora, čo sa stretalo s veľkou kritikou. Nakoniec kráľ reagoval tým, že v priebehu rokov 1611 – 1621 nezvolával parlament, avšak v roku 1621 nastali problémy (to už prebiehala 30 – ročná vojna a Jakub I. sa pripravoval k vojne proti Španielsku), keďže nemal finančné prostriedky musel zvoliť parlament. Na zasadnutí parlamentu došlo k otvorenej kritike kráľa, bol obvinený z najrôznejších prechmatov a tak sa „obetným baránkom“ stal kráľov kancelár Francis Bacon slávny filozof, ktorý bol obvinený z prijímania úplatkov a bol prepustený zo svojho úradu. Keďže parlament pokračoval v kritike kráľa ten ho rozohnal a 7 poslancov dal zatknúť. O isté dielo sa týmto skončilo, pretože Jakub I. rozpustením parlamentu ukončil ďalšie možné pokusy o zmeny a parlament až do konca svojho života už nezvolával k poradám.

Karol II. (1625 – 1649)

Od svojho otca si osvojil názory, že panovník je postavený nad všetkých obyvateľov krajiny a že jedine jeho rozhodnutia sú správne (zásady absolutizmu). Nemalou príčinou jeho neobľúbenosti sa stalo aj to, že udržiaval dôverné spojenie s lordom Buckinghamom, ktorý mal veľa odporcov a zároveň to bola osobnosť na ktorú sa sústreďovala nevôľná pozornosť celej krajiny. Anglická verejnosť dosť ostro zareagovala na iniciatívy Karola I. v oblasti zahraničnej politiky, keď ponúkol pomoc francúzskemu kráľovi Ľudovítovi XIII. v boji proti vzbúreným hugenotom v La Rochelle. Parlament, ktorý sa zišiel odmietol rokovať o nových žiadostiach kráľa a o financie a uzniesol sa vyjadriť sa ažnosťou na lorda Buckinghama. Kráľ na to zareagoval rozpustením parlamentu (medzitým však roku 1628 bol lord Buckingham zavraždený dôstojníkom Feltonom počas výpravy na pomoc francúzskym hugenotom, pretože kráľ medzitým zmenil svoj postoj k francúzskemu kráľovi Ľudovítovi XIII.).

V nasledujúcom roku 1629 kráľ Karol I. potreboval opäť financie a tak zvolal parlament, avšak ten nepostupoval tak ako si to želal kráľ a tak ho opäť rozpustil a 3 hlavných parlamentných predstaviteľov dal uväzniť v Toweri.

Týmto dal Karol I. jasne najavo, že chce vládnu absolutisticky, iba so svojimi poradcami.

V cirkevných otázkach jednal Karol I. iba s londýnskym biskupom Wiliamom Laudom (ten v cirkvi presadzoval napr. zachovanie biskupských úradov v anglikánskej cirkvi a všetkých zvyklostí, ktoré z toho vyplývali) o zvyšovalo napätie medzi oficiálnym smerom a puritánmi.

Puritáni boli smerom v anglikánskej cirkvi (v podstate kalvíni), odporcovia kráľa (hovorilo sa im aj guatohlavci, pretože nosili krátko podstrihnuté vlasy o bola ich prezývka). Títo sa delili na **presbyteriánov** (z angl. slovo priest /k az/ je toho istého pôvodu ako presbyter presbyter /starší/ starší k az) a **independentov** (nezávislých) tvorili as, ktorá sa v prvej polovici 17. storočia odlútila od štátnej cirkvi aj od presbyteriánov a hájili samostatnosť jednotlivých zborov /kongregácií, preto sa im niekedy hovorilo aj kongregacionalisti).

Po rozpustení parlamentu sa napätie v krajine zvyšovalo, Karol I. obnovoval rozmanité povinnosti, ktoré už boli dávno zabudnuté, len aby nemusel zvolávať parlament (mal peniaze a nemusel robiť ústupky). V cirkvi biskup Laud a jeho spojenci potláali všetky odchýlky od oficiálneho ortodoxného učenia. Následne v 30 – tých rokoch

Poprava Kráľa Karola I. v roku 1649

Zdroj: Execution of Charles I [online]. [cit. 2013-09-19]. Dostupné na internete tu.

Rozpory nastali aj medzi stúpenkami parlamentu a preto O. Cromwell v decembri 1648 vyhnal z parlamentu „nespoahlivých“, ktorí sa chceli s krá om dohodnú . Ku O. Cromwellovi sa pridali aj básnik John Milton (1608 – 1684). Krá Karol I. sa opä dostal do rúk parlamentu a **30. januára 1649** bol anglický krá Karol I. popravený a krajina prestala by krá ovstvom. Bola zrušená snemov a lordov a v republike (Common Wealt), za ktorú bola vyhlásená mala vedúce miesto zauja **dolná snemovňa a štátna rada**. Významné miesto si zachovala aj armáda a Oliwer Cromwell. Za armádou stála iba as anglickej verejnosti, Škótsko sa búrilo, pretože Karol I. bol aj ich krá om, v Írsku za ali nepokoje, proti ktorým tvrdo zasiahol O. Cromwell. Súd

ktorý v tomto ase prebiehal medzi Francúzskom a Španielskom sa zo za iatku O. Cromwell choval neutrálne, avšak neskôr vystúpil proti Španielsku. Zároveň námorné úspechy podporovali autoritu O. Cromwella u ktorého erpala nádej aj eská emigrácia vedená J. A. Komenským. O. Cromwell presadzoval nové normy cirkevného aj ústavného života, pri om v cirkevných otázkach to išlo ahšie aj keď myšlienka tolerancie sa úplne neuplatnila, ove a ažšie sa presadzovali ústavne zmeny parlament nemohol plni úlohy, ktoré pred ním stáli, ale ani nové vo by mu nezarovali, že presadí svoje ciele.

Oliver Cromwell (1599 – 1658)

Zdroj: Ferdinand (o) Family History Site [online]. [cit. 2013-09-18]. Dostupné na internete tu.

Ke že ani tento **„kusý parlament“** neuskuto oval o sa od neho o akávalo 20. apríla 1653 ho O. Cromwell s vojskom rozohnal a nastolil protektorát (jeden z vojakov odniesol k ú e aj predsednícke kreslo, ktoré bolo významným symbolom postavenia dolnej snemovne v anglickom verejnom živote). Následne sa O. Cromwell pokúšal zhromaždi nový parlament (ur il lenov parlamentu po dohode so zvláštnym výborom). Nový parlament chcel uskuto ni niektoré reformy, avšak ešte v roku 1653 sa rozchádza pre neriešiteľné nos problémov. Vedúce miesto v štáte zostávalo armáde a z jej radov vyšiel aj návrh novej ústavy, ktorá prisudzovala vedúce miesto **„protektorovi“** a snemovní. Vychádzali z predpokladu, že Boh ur il základné lánky ústavy tým, že prepoži al ví azstvo svojim vyvoleným. Kým sa nový parlament zišiel uskuto nil O. Cromwell ako protektor celý rad opatrení a reforiem v cirkevnom živote, ne akajúc na súhlas lenov novej snemovne ím sa dostal s ou do rozporu. Rozpustil preto novú snemov u, a tým proti sebe pobúril verejnú .

Pretože odporcovia Cromwella neboli jednotní darilo sa mu manévra v politickom živote Anglicka. Na jese roku 1656 dal Cromwell opä zvola parlament, z ktorého vylú il okolo 100 lenov, ím sa stal parlament poslušnejším. Tento nový parlament mu rozšíril právomoci ako protektora a aj napriek tomu sa Cromwell pokúsil ešte viac obmedzi práva dolnej snemovne a to zosilnilo napätie medzi ním a jeho bývalými stúpenkami, preto roku 1658 snemov u opä rozpustil. **3. septembra 1658** však O. Cromwell zomiera. Jednou z výsad protektora bolo, že mal právo ur i svojho nástupcu a Cromwell vybral za svojho nástupcu svojho syna Richarda, ktorý však nemal

politické, ani vojenské nadanie a tak, keď generál Monk vyrazil zo Škótska, oskoro dobyl Londýn. Pripravil nové voľby do parlamentu, ktoré sa skončili víťazstvom stúpencov monarchie. Revolúcia v Anglicku bola uzavretá reštauráciou stuartovskej dynastie. 29. mája 1660 prichádza do Londýna **Karol II.** prekročil prah Whitehallu, kde roku 1649 bol popravený jeho otec.

Anglicko po smrti O. Cromwella

Po smrti O. Cromwella roku 1658 vypukli v Anglicku zmätky a nakoniec po zmene pomeru síl v parlamente zvíťazili sily presadzujúce návrat k monarchizmu. Táto reštaurácia monarchizmu bola skôr reštauráciou cirkvi, parlamentu a statkárskej šľachty, nakoľko väčšina anglickej spoločnosti v tomto období chcela už konečne pokoj a udržať svoje politické pozície i majetky. Parlament sa týmto dostal spod nadvlády a porušenia armády, obnovili sa volebné poriadky pred revolúciou, čím však došlo k narušeniu jeho jednoty s parlamentmi v Írsku a Škótsku. Obnovenie anglickej prevahy sa prejavilo zavedením Clarendovho zákonníka a v Írsku a Škótsku znovuobnovením biskupstiev.

Nový panovník **Karol II.** napriek zmeneným podmienkam si uvedomoval, že bez parlamentu vládnuť nemôže, snažil sa preto presadiť, aby kráľovská moc bola čo najmenej kontrolovaná a aby vymanil rímskokatolíkov z politickej podriadenosti, pretože nemohli napríklad zastávať žiadne štátne funkcie, úrady. Sledujeme snahu Karola II. o nájdenie nejakej strednej cesty medzi katolíkmi a protestantmi. V roku 1667 vytvoril radu tzv. CABAL (skladala sa z lordov Clifforda, Arlingtóna, Buckingham, Ashleyho, Lauderdalea), ani jeden z nich nebol zástancom anglikánskej cirkvi, takže roku 1672 vďaka aj ním mohol vydať zákon „**Prehlásenie zhovievavosti k rímskym katolíkom a rozkolníkom**“, avšak vďaka tomuto nariadeniu pod tlakom kritiky parlamentu CABAL padla a bolo zrušené „Prehlásenie“. Parlament naopak prijal zákon o skúške z viery roku 1673 „**Test act**“. Tým sa postavenie katolíkov v Anglicku ešte zhoršilo a všetci štátni zamestnanci, vojaci museli prisahovať, že kráľ je hlavou cirkvi, že neveria v transubstanciu (premenenie) a budú prijímať sviatosť oltárnu po spôsobe anglikánskej cirkvi.

V roku 1679 v parlamentných voľbách sa začína na politickej scéne Anglicka objavovať súperenie dvoch politických blokov **Whigovia** (veľkí opozičníci, zástupcovia a stúpenci tretieho stavu a obchodníci) a **Toryovia** pôvodne nadávka určená pre írskych rebelov voči Angličanom zlodejov, avšak hlavne stúpencov silnej monarchie. Karol II. sa v ďalšom období už venoval viac otázkam vzťahu panovníka a parlamentu ako náboženským otázkam. Posledné 4 roky svojej vlády od roku 1681, keď rozpustil parlament, vládol absolutisticky, pričom opieral sa o finančnú pomoc Francúzska. Na smrteľnej posteli konvertoval ku katolicizmu a po jeho smrti sa na anglický trón

dostáva jeho mladší brat **Jakub II.** militantní katolík, absolutista a silne závislý na francúzskom panovníkovi Ľudovítovi XIV. Ten sa pokúsil obnoviť rímsko – katolícku politiku a odcudzil sa anglikánskej cirkvi (dochádza aj k dvom povstaniam proti nemu v Škótsku a v Anglicku). Uvádzať katolíkov do armády (vedúce posty), na univerzity, do tajnej kráľovskej rady, zriadil stálu armádu okolo 30 tisíc vojakov (veliteľmi v tejto armáde boli väčšinou katolíci, čo bolo pre Angličanov nie o neslýchane). Prenasledoval anglikánskych biskupov a hlavným podnetom pre zosilnenie nespokojnosti bolo roku 1687 to, keď vyhlásil Jakub II. zrušenie zákona o skúške z viery a siedmi arcibiskupi odmietli vyhlásiť toto nariadenie, na čo boli obvinení z urážky majestátu a uväznení v Toweri. Týmto aktivitami sa proti Jakubovi spojili ako whigovia tak aj stúpenci toryovcov.

Vývoj udalostí urýchlilo aj narodenie princa Jakuba Eduarda 10. júna 1685 (s druhou manželkou talianskou katolíčkou), pretože týmto strácali nárok na trón obidve Jakubove staršie dcéry Mária a Anna, hlásiace sa na rozdiel od svojho otca ku protestantizmu. Najmä Mária a jej manžel Viliam Oranžský (holandský miestodržiteľ) zohrali významnú úlohu. 30 júna 1685 predložili **Wiliamovi Oranžskému** zástupcovia obidvoch politických zoskupení a cirkvi v Anglicku písomnú žiadosť o vojenskú intervenciu v Anglicku a v Haagu ju predložil anglický admirál Herbert.

Arthur Herbert (1648 – 1716)

Zdroj: Arthur Herbert, 1st Earl of Torrington. [online]. [cit. 2013-09-17]. Dostupné na internete [tu](#).

Po istom váhaní Viliam Oranžský súhlasil, hoci spočiatku váhal, pretože sa obával ako na takúto akciu zareaguje francúzsky panovník Ľudovít XIV., avšak keď Francúzi v septembri 1688 vpadli do rýnskeho Falcka ukázalo sa, že vojna s Francúzskom je nevyhnutná, takže súhlasil s vojenským zásahom v Anglicku a **5. 11. 1688** sa 13 tisícová armáda vylodila v anglickom prístave Torbay v juhozápadnom Anglicku. Armáda Viliama Oranžského bez nejakých problémov postupovala a 28. decembra 1688 obsadila Londýn. Armáda Jakuba II. sa rozložila a väčšina prešla na stranu Viliama Oranžského aj jej najvyšší veliteľ John Churchill (neskôr bol odmenený titulom vojvodu z Marlborough), týmto začal kariéru rodu Churchillovcov.

Viliam sa stal regentom kráľovstva a vo februári 1689 ho novozvolený parlament zvolil ako Wiliama III. spoločne s manželkou za anglického panovníka. Podmienkou vo by však bolo prijatie **Zákona o práve národa** (právo anglického národa zosadzovať svojimi zástupcami kráľa, meniť postupnosť v panovníckom rade a dosadzovať na trón toho pre koho sa rozhodnú) a týmto sa všetci anglickí panovníci stali kráľmi z vôle národa v zastúpení parlamentom. Panovník sa podriadol nadvláde parlamentu. Anglicko sa stáva **konštitučnou monarchiou**. Nástupom Wiliama Oranžského na anglický trón sa dovšila jeho premena na konštitučnú monarchiu, s parlamentným zriadením, ktorého teoretické princípy o rozdelení moci na zložku výkonnú, súdnu a zákonodarnú sformuloval krátko po „slávnej revolúcii“ filozof John Locke. k upevneniu personálnej únie Anglicka a Nizozemska došlo aj spoločným vojenským vystúpením proti Francúzsku. Jakub II. sa s pomocou Francúzov vylodil v marci 1689 v Írsku, avšak **11. júla 1689**

a pilierom „britstva“ sa nestala ani anglická ani škótska dynastia, ale hanoverská. Všetkých 18 detí kráľovnej Anny zomrelo 1702 – 1714 a tým vymiera dynastia Stuartovcov. Ďalej pod a zákona o postupnosti dedičmi anglického trónu sa stali potomkovia Žofie z hanoverského domu, dcéry grófký Alžbety, ktorá bola dcérou Jakuba I. takže **Juraj I.** sa stal anglickým kráľom roku 1714.

Juraj I. nerozumel anglicky, nechodil na schôdze parlamentu, pretože väčšiu časť života trávil na svojich panstvách v Hanoveri a tak ministri sa schádzali bez kráľa a zvolili si svojho predsedajúceho, takže od roku 1721 vzniká úrad prvého ministra alebo ministerského predsedu. Prvým ministerským predsedom sa stal sir Robert Walpol (1676 – 1745) statkár s Norfolk, ako ministerský predseda pôsobil do roku 1742. Dynastia hanoverská (1714 – 1901) vládla v Británii do roku 1917 potom nastupuje vetva Sachsen – Coburg – Gotha pod menom Windsor a poslednou vládnuťou kráľovnou je dnes kráľovná Alžbeta II. od r. 1952.

Doporučená literatúra :

SZÁNTÓ, G. T. (1996): Dejiny Anglicka. Bratislava: Kalligram.
 KENNETH, M. (2008): Dejiny Británie. Praha: Lidové noviny.
 ELLIS, W. (2010): Dejiny moderní Británie. Praha, Grada Publishing a.s.
 MAUROIS A. (1993): Dejiny Anglie. Praha: NLN.
 POLLARD, A. F. (1921): Anglické dejiny. Praha.

Čo mám vedieť:

o bolo príčinou postupného rozdelenia anglickej spoločnosti v prvej polovici 17. storočia?
 Charakterizujte zástancov „anglického kráľa a stúpenčov parlamentu“!
 Prečo nebolo možné zotrvať pri republikánskom systéme v Anglicku?
 Akú úlohu zohral v dejinách Anglicka Oliwer Cromwell?

kapitola 7

Dejiny európskeho absolutizmu

Hospodárske a sociálne pomery vo Francúzsku v 16. storočí

Druhá polovica 16. storočia je vo Francúzsku poznamenaná predovšetkým dlhým konfliktom nazývaným náboženskými vojnami. Táto vnútroštátna kríza vo Francúzsku však nebola v dejinách izolovaným javom, nakoľko procesy späté s krízou feudalizmu sa koncom 16. storočia v západnej Európe prehlbovali a za ňajú sa postupne presadzovali kapitalistické prvky, čím následne začala dochádzať k rozkladu feudálnych vzťahov. Najlepšie podmienky pre rozvoj kapitalistických prvkov boli v západnej Európe, nakoľko tieto krajiny ležali v blízkosti nových námorných ciest do orientu a Ameriky a tieto krajiny netrpeli tak nivoými nájazdmi (osmanskí Turci).

Postupný vznik nových výrobných spôsobov komplikovala stará štruktúra feudálnej spoločnosti. Takáto situácia sa začala vytvárať aj vo Francúzsku, čo bolo aj výsledkom intenzívneho obchodovania so Španielskom, čím narastala manufaktúrna výroba aj vo Francúzsku, pretože Španieli nakupovali vo Francúzsku, kde to bolo pre nich výhodnejšie ako doma v prvej polovici 16. storočia. Cenová revolúcia zasiahla tak v tomto období aj Francúzsko, avšak nie tak búrlivo ako to bolo v strednej a východnej Európe. Neblahý vplyv mala predovšetkým na rozvoj nedostatku silnej manufaktúrnej výroby, napríklad francúzske plátna, knihy, sklenené a kovové výrobky nenachádzali taký odbyt ako na začiatku 16. storočia a aj preto kríza v Španielsku sa odrazila v hospodárstve Francúzska.

Vnútrošný trh bol postihnutý poklesom reálnych miezd, čo znižovalo kúpyschopnosť obyvateľstva. Nové kapitalistické prvky hospodárstva boli brzdené aj stavovskými privilégiami šľachty a duchovenstva, hospodárskou rozdrobenosťou a tlakom na platenie nových daní. V prvej polovici 16. storočia

mala najvä ší politický vplyv vysoká š achta potomkovia údelných rodov a príbuzenstvo krá ovskej dynastie. Postavenie strednej a vidieckej š achty v období cenovej revolúcie sa taktiež zhoršilo. Mnohí boli nútení preda alebo da do zálohy aj svoje rodové majetky, i výnosné úrady a tak jediným zdrojom existen ných prostriedkov pre nich sa stáva služba v armáde. Ich vojenská funkcia opráv ovala ich existenciu, avšak s vývojom bojovej techniky a vzrastom dôležitosti pechoty š achta pomaly strácala svoju vojenskú prvorados . Kým v Anglicku iba najstarší syn prevzal titul vo Francúzsku všetky deti boli š achticmi.

Za ala sa vytvára nová š achta tzv. „š achta taláru“ asto mali aj meštiansky pôvod a využívali zmeny v hospodárskom a politickom vývoji. Francúzska š achta bola v 16. storo í politicky nejednotná, o sa výrazne prejavilo v náboženských vojnách. Od konca 15. storo ia viedlo Francúzsko agresívnu zahrani nú politiku, i už išlo boj medzi Francúzskom a Španielskom alebo o vplyv v Taliansku tzv. talianske vojny. aženie francúzskeho krá a Karola VIII. do Talianska roku 1494, vo vojne pokračoval aj udovít XII. a František I. Ani jeden z nich nedosiahol významnejší úspech a tak Františkov nástupca Henrich II. roku 1559 uzavrel mier v Cateau – Cambrésis.

Vojny si vyžiadali ve ké finan né prostriedky, narastal štátny dlh, armáda bola rozpustená a nebol jej vyplatený žold. Na strane druhej rástli dane, o najviac do ahlo na platcov daní, tretí stav. U š achty narastala nespokojnos s rastúcou centralizáciou štátu a strata vplyvu vyššej š achty v krá ovskej rade. Narastala nespokojnos vo všetkých vrstvách francúzskej spoločnosti im sa pozície krá ovskej moci oslabovali. Do Francúzska sa začalo šíri reformné hnutie, najviac kalvinizmus, predovšetkým na juhu Francúzska (aj ekonomické dôvody privatizácia cirkevného majetku mnohých lákala). Na severe sa šírila reformácia pomalšie a ostával prevažne katolícky. Takto sa postupne vo Francúzsku vytvárali podmienky, ktoré viedli k formovaniu a upev ovaniu absolutizmu ako formy vlády, ktorá riešila nahromadené problémy krajiny.

ARMAND JEAN DU PLESSIS **tvorca absolutizmu „pre seba a kráľa“**

Absolutizmus nie je iba obdobím (v podstate synonymá sú výrazy samovláda a autokracia) je to taká forma vlády, pri ktorej jedna osoba alebo malá skupina osôb uskuto ŕuje výkon celej štátnej moci, vrátane zákonodarnej bez kontroly zastupiteľských inštitúcií a obmedzení nejakou ústavou, panovník, vládca vládne teda neobmedzene (už v stredoveku) napríklad reformy v Svätej ríši, absolutistickými úradmi boli už stavovské úrady. Absolutizmus je k ú ovým termínom hlavne v nemecky písaných prácach, kde sa uvádza priamo názov absolutizmus. Absolutizmus znamená absolútnu moc štátu a až po druhé absolútnu moc panovníka.

Kardinál Richelieu, Armand Jean du Plessis de Richelieu (9. 9. 1585 – 4. 12. 1642)

Zdroj: KardinalRichelieu[online]. [cit. 2013-09-18]. Dostupné na internete [tu](#).

Absolutizmus môžeme rozdeliť do dvoch etáp

ranný 15 – 16. storočie;
vrcholný od polovice 18. storočia.

Francúzi takisto tento pojem nepoužívajú, napriek tomu má svoj pôvod vo francúzštine a ako prvý ho použil francúzsky pozitivistický historik Jules Michelletes (70 rokov 19. storočia).

Periodizácia absolutizmu podľa nemeckého ekonóma Wilhelma G. F. Roschera (1817 – 1894)

KONFESNÝ absolutizmus – 16. storočie v Európe dominuje reformácia. *B JU Yj`zXUžhc\c'YbzVc Ybgj cĹ* je to napríklad vláda španielskeho kráľa Filipa II. Európa je rozdelená nábožensky, vedú sa náboženské vojny, napríklad aj nemecká sedliacka vojna, vojny s hugenotmi vo Francúzsku, iasto ne aj 30-ročná vojna 1618 – 1648. Absolutizmus však nemusí byť vždy spojený s katolicizmom.

DVORSKÝ absolutizmus – 17. a začiatok 18. storočia. Heslo *Bphzh'gca`UĹ* Ludovíta XIV. Vrcholný absolutizmus, „dvorský“ preto, že panovník vládne pomocou dvora, t. j. teritoriálny, i kniežací absolutizmus (Nemecko). Dvor je hlavným organizátorom chodu štátu.

OSVIETENSKÝ absolutizmus – 18. storočie „Knieža je prvým služobníkom štátu“ heslo Fridricha II. Pruského. Príkladmi môžu byť aj Mária Terézia, Jozef II. v Rakúsku, i Katarína Veľká v Rusku.

NEOABSOLUTIZMUS typickými predstaviteľmi sú (Meternich, Bach) je to snaha o návrat pred rok 1789.

A UW]Uj Y`J`BJ`UXzfĹ
 B6míc`Vm'Ĵgh` zXci WžUvmVm`\_U X`dUbcj bĹ`cVXUfcj zb`Yb
 h a]`bY^fzg` Ÿta]j`Ughbcgha ]ž`hyffgY'cVWb`nUXcVf'f'dcj U i`Ŧ
 J ĩa Yj ŸU`ž`Y`Ydfch`]Xg`f'd ]fcnybcgh]žUvma` `j ŸWbmb
 a j`XmWmgy`Ĵa]`#X]`"DfchcžW'W-]V h'b`\_Xc'XcVf`a`U`gd Ÿb a
 j`zXW'a ž'a i gŦgY'd YXy Ÿta j mĹ`Vuh a j`Ughbcgh'a ž`hyff`Y'c
 a cWc\fc i`ŦUbyga ŦXzhbU`]Xg`f`Y`]"J`Xm ŸY'WYb'cghVm\c
 mohla v i f`]hyf'g]h' UY'i j f\bc i h'Xc'nz\i VmžU bUcdU`ž'hc`Wc`bUdfj bŦ
 dc\`YXj mdUXz`U`c`ŸdUghcghž'a - YnbUa YbUhd'f'cgd W
 a WyndY bcgh'dfc`W'ci`nYa`"Ĺ

Zdroj: Machiavelli, N.: Vlada . [online]. [cit. 2013-09-19]. Dostupné na internete tu.

O politickom realizme N. Machiavelliho sved í aj to, že vyrástol z potrieb doby a že jeho názory prijímali mnohí politickí inítelia a diplomati neskorého stredoveku aj novoveku. Anglický diplomat 16. storočia Henry Watton sa v duchu týchto zásad vyjadril, že napríklad *BJ mg'UbW'hc`Y`XcVfz`j mg'Ub`Xc`W'Xn]bmž`Uvm`hUa`_`la`U`j`dfcgdW'g`c`Y^`fU]bmĹ*" Na takéto zásady politiky a politického jednanja nadviazal aj jeden z najznámejších francúzskych politikov 17. storočia kardinál Richelieu, ktorý riadil francúzsku politiku v rokoch 1624 – 1642. „Štátny záujem“ prevládal v názoroch Richelieua aj v jeho praxi. Štát mu bol nadovšetko (asto viac ako náboženstvo, bližší mu bol francúzsky hugenot ako španielsky katolík). Štát je hodnotou pre ktorú sú dobré všetky prostriedky.

V jeho „Politickéj záveti“ sa píše: *B6m`h'fXŦ`_`i`ca`ž`_hcfŦ`gU`Wj`z`]Už`Y`bYXVU`\_`nz`cbm`U`bUf]UXYb]U`Ÿzh`ž`nbUa`Ybz`YXbU`j`nzi`a`Y`j`ŸYcVWb'Ac`V`U`U`?`fYg`Ub]U'a`i`g]U`nU`•`XU`bU`i`fz`\_mž`_hcf'f'gU'h`U`•`]W'cg'Vnžj`zXW'j`]U`g]j`ŸU`a`i`g]U`dUa`}HU`dfYj`]bYb]Už`\_hcf'f'Ÿ`cX]U`j`ŸYcVWb'fa`i`nzi`a`i`"J`Y`dcbW'XU`]W'Vn`h'fYgh`nbUa`Ybz`]W'gdzW'U`Xj`U`fzhĹ`6]`ž`_hcf`\_`Y`gma`Vc`ca`_`g`Xb]W'j`U`b]Xm`bYga`]Y`nUz`U`Ĺ*

ARMAND JEAN DU PLESSIS (1585 – 1642) kardinál Richelieu

Kardinál a vojvoda de Richelieu vyrastal v prostredí a atmosfére dvoranských intríg a ve mi skoro za al robí kariéru na krá ovskom dvore. Pôvodne sa chcel stať vojakom, avšak z rodinných dôvodov sa rozhodol pre k azskú dráhu (uvo nilo sa miesto Lussonského biskupa, ktoré bolo u Plessisovcov dedičné). Jeho politická dráha sa za ína približne rokom 1613, keď ako mladý biskup prichádza do Paríža v období po zavraždení francúzskeho krá a Henricha IV., kedy za maloletého následníka trónu udovíta XIII. vládla ako regentka Mária Medicejska. Roku 1614 bola nútená Mária Medicejska zvoliť generálne stavy (za ala ob íanska vojna). Na zasadnutí generálnych stavov vystúpil aj lussonský biskup (Richelieu), kde preukázal svoje schopnosti politika a tak neprešlo ve a asu a stal sa lenom krá ovskej rady, z podnetu Márie Medicejskej. Avšak po tom ako sa ujal moci

udovít XIII. a regentka upadla do nemilosti v júni 1617 opustil Paríž aj Richelieu. Mária Medicejská ho mnohými listami vyzývala, aby sa vrátil do Paríža, avšak Richelieu sa odvolával na kráľov príkaz, na základe ktorého sa mal zdržiavať mimo Paríž. Následne v apríli 1618 nariadili kardinálovi Richelieu, aby opustil Francúzsko a tak odišiel do Avignonu. V tomto roku sa však začala 30-ročná vojna, vo Francúzsku občianska vojna, pretože sa vzbúrili veľmožní, ku ktorým sa pridala aj Mária Medicejská. A tak na príkaz kráľov a udovíta XIII. v roku 1619 sa Richelieu vracia do Francúzska, aby pomeril kráľov a Máriu Medicejskú, čo sa mu aj podarilo. 5. septembra 1622 mu bola udelená kardinálska hodnosť, ošetro na to sa stáva členom Kráľovskej rady a roku 1624 dokonca predsedom kráľovskej rady.

Môžeme teda konštatovať, že Richelieu od roku 1624 až do svojej smrti roku 1642 sa stáva vládnucou osobnosťou vo Francúzsku. Hlavnou úlohou, ktorú si vytýčil bolo posilnenie kráľovského absolutizmu, čo znamenalo predovšetkým úplne podrobenie magnátov najvyššej moci panovníka. V zahraničnej politike pokračoval v línii Henricha IV. v boji proti Habsburgovcom. Počas jeho vládnutia evidujeme aj množstvo pokusov a atentátov na (mnohí sa ho pokúšali zabiť dokonca aj Mária Medicejská, avšak vo väčšine prípadov bol v pozadí týchto pokusov Gaston Orleánsky). Množstvo epizód zo života kardinála Richelieu našlo svoj odraz románovej podobe napríklad u A. Dumasa *BHfU'U'a i j_Yh]Yf]ž? fz cj b]b'bz\ fXY'b±_β at .*, avšak ich vierohodnosť je však veľmi pochybná, sú tam využité aj klebety a podobne.

Richelieu vstúpil do politiky Francúzska s krédom *BA c'ŕa 'Uj b a 'WY ca 'Ŕ'a U'Yghzh' fz U'U'Xfi \ a j Y_cg ' fz cj ghj Uí*. Snažil sa preto o konsolidáciu vnútorných pomerov vo Francúzsku a v tejto súvislosti veľmi aktuálnou bola otázka francúzskych hugenotov. Richelieu si uvedomoval, že pokiaľ budú hugenoti mať vo Francúzsku moc, kráľ nikdy nebude pánom celej krajiny, ani nebude môcť pôsobiť vo veľkej zahraničí. Preto roku 1627/28 začal útok proti pevnostiam hugenotov a víťazstvo kráľovských vojsk pri La Rochelle, znamenalo, že bola zvrátená sebadôvera hugenotov. Preto v júni 1629 mohol Richelieu v Alais v tzv. mieri alaiskom diktovať francúzskym hugenotom svoje podmienky na základe čoho prestali byť hugenoti rušivým prvkom v štáte. Na strane druhej uznaním náboženskej tolerancie si však vyslúžil nevraživosť u katolíkov.

Ďalším problémom upevnenia kráľovskej moci vo Francúzsku boli veľmožní, ktorých moc vzrástla predovšetkým v období náboženských bojov na konci 16. storočia a zmohutnela ich sila za vlády regentky Márie Medicejskej. V ich rukách bola správa jednotlivých provincií a každý vlastne predstavoval suveréna. Ďalší vnútropolitickým problém znamenal boj brata udovíta XIII. Gastona Orleánskeho a jeho matky proti Richelieuovi a kráľovi. Tento problém sa vyriešil tým, že sa v roku 1642 vrátil do Francúzska a vzdal sa bratovi. Richelieu prísne vystupoval proti šľachte a tvrdo trestal napríklad súbaje (trest smrti). Proti Richelieuovi vystupovala aj „šľachta taláru“, ktorá zosobňujúca

vrchol tretieho stavu (jej opozičný duch sa prejavoval hlavne v parížskom parlamente). Až kráľovským ediktom roku 1641 boli nároky parlamentu krátené tak, aby nemohli prekážať kráľovskej vláde.

Moc francúzskej aristokracie však týmito opatreniami bola oslabená iba iasto ne, ďalším krokom bolo jednak to, že sa nezvolávali generálne stavy a pomerne zriedkavo sa využívali provinciálne stavovské zhromaždenia, i naopak častejšie využívanie inštitúcie intendantov (do asní kráľovskí zástupcovia v provinciách). Pre lepšiu informovanosť zaviedol Richelieu vo Francúzsku noviny, keď francúzsky publicista Théophrast Rehaudot (1566 – 1653) roku 1631 sa stal zakladateľom „Gazette de France“. Tieto noviny sa stali orgánom Richelieuovej politiky. Roku 1635 stál Richelieu aj pri zrode Francúzskej akadémie. Pod jeho štát má uznávať aj vzdelanosť, preto ho niekedy nazývajú aj učiteľom francúzskeho národa.

V oblasti zahraničnej politiky si Richelieu uvedomoval nebezpečenstvo, ktoré hrozí Francúzsku od rakúskych Habsburgovcov (hoci katolíkov) a preto proti nim podporoval protestantské nemecké kniežatá. Dá sa povedať, že na základe týchto aktivít môžeme konštatovať, že bol viac vlastencom ako nábožensky cítiacim ľuďom napriek tomu, že bol kňaz. V rokoch 1624 – 1635 zameral svoje úsilie k tomu, aby proti Rakúsku podnecoval jeho nepriateľov bez toho, aby zavliekol do vojny Francúzsko. Pod jeho vplyvom sa Dánsko a neskoro aj Švédsko postavilo na stranu nemeckých kniežat proti Habsburgovcom. Vďaka obratnej diplomácii Richelieuovi víťazilo Francúzsko a odrazilo útok Španielska roku 1636 a do roku 1642 zaznamenával Richelieu iba úspechy. V roku 1642 malo Francúzsko pod svojou kontrolou územie od Rýna k Alpám a až k Pyrenejám.

Dôvodom k spokojnosti bolo aj to, že po veľa dlhom čase 5. septembra 1638 dala Anna Rakúska Francúzsku následníka trónu (neskôr o 2 roky kráľovná ako 40-ročná porodila aj druhého syna – im kardinálov nepriateľ Gaston Orleánsky prišiel o nádej, že sa stane francúzskym kráľom).

Keď chcel dosiahnuť v oblasti zahraničnej politiky môžeme vyjadriť v tom, že chcel ani nie hegemoniu Francúzska, ani nie vládu Francúzska nad ostatnou Európou, ale zabezpečenie Francúzska a znemožnenie toho, aby Európu ovládla iná mocnosť. Cieľ ako to dosiahnuť videl Richelieu vo vnútornej jednote Francúzska, preto tvrdil, že „*Dobrá bŕz'a z'ďfzj c'ďcfi ycj U 'nz_cbmfcj bU_c' U_c' jW' jmxzj UĹ*“ aj v ňom vidíme vplyvy Machiavelliho. Richelieu túžil po absolutistickej moci pre kráľa a aj pre seba. 4. decembra 1642 Richelieu zomiera a jeho nástupcom sa stáva Giulio Mazarini.

FRANCÚZSKO V OBDOBÍ VLÁDY LUDOVÍTA XIV. (1643 - 1715)

Ludovít XIV. sa ujíma moci roku 1661 je to obdobie, ktoré je poznamenané koncom 30-ro nej vojny a uzavretia Vestfálskeho mieru roku 1648. Tento mier bol uzavretý po dlhých jednaniach a na ve mi dlhu dobu ur il politické usporiadanie Európy (jednania sa viedli v Osnabrucku, Munsteri a Vestfálsku). Tento mier ur il vnútorné usporiadanie Nemecka (zakotvil jeho politickú rozdrobenos). Nemecké kniežatá mali právo vykonáva samostatnú zahra- ni nú politiku. Švédsko si vymohlo získanie územia okolo ústia všetkých riek do Baltského a Severného mora. Francúzsko dostalo Alsasko okrem Štras- bourgu, ponechalo si aj biskupstvá Méty, Toul a Verdun, ím bola uskuto nená požiadavka „prirodzených hraníc“. Môžeme teda poveda , že Vestfálsky mier bol ví azstvom politiky aj kardinála Richelieua, hoci už nežil a v jeho politike už pokračoval kardinál Mazarin.

Ludovít XIV.

Zdroj: Biography [online]. [cit. 2013-09-19]. Dostupné na internete tu.

Jules Mazarin (pôvodné meno Gulio Mazarini) kardinál a štátnik (14. 7. 1602 – 9. 3. 1661). Bol synom sicílskeho š achtica z Palerma, študoval u jezuitov v Ríme, potom v Alcale a Madride a neskôr bojoval v pápežskom vojsku. Roku 1632 vstúpil do stavu duchovenstva a roku 1634 sa stal nunciom v Paríži. Tam si získal priaze kardinála Richelieua a v roku 1640 vstúpil do služieb Francúzska. Roku 1641 bol menovaný za kardinála (hoci sa zdá, že nebol vysvätený ani za k aza). Po smrti kardinála Richelieua sa stáva ministrom Ludovíta XIII. a po jeho smrti roku 1643 ho Anna Rakúska (Španielka) vybrala za svojho prvého ministra. BN#g_U'g]dfJUhY žUYU^zg_i 'fz cj bYž'hcFz'bYVc'U'JVU d'UrbjWzÍ v om sa zhodujú mnohí historici vychádzajúc z ich korešpondencie.

Bol obratným diplomatom aj stivým politikom, dvakrát však musel uteka pred svojimi nepriateľmi a to v roku 1651 a roku 1652 (koniec frondy). Medzi

ZAHRANIČNÁ POLITIKA

Ur ujúcou charakteristikou pre zahrani n ú politiku udovíta XIV. bol jej expanzívny charakter, ur ovaný snahou o hegemoniu Francúzska v Európe. Preto aby dosiahol svoje zahrani nopolitické ciele došlo po as jeho vlády k štyrom významným a rozsiahlym vojnovým konflik tom.

a/ Vojna proti Španielsku v Nizozemsku

Bola tu snaha Francúzska o uchvátenie územia dnešného Belgicka (as Nizozemska, ktorá bola aj po nizozemskej revolúcii v rukách Španielov). V rokoch 1667 – 1668 bolo pripojených nieko ko pohrani ných pevností k Francúzsku. Tento konflikt bol ukon ený Cášskym mierom. Francúzsko podporilo aj anglického krá a Karola II. vo vojne proti Nizozemsku (1672 – 1679), kedy Nizozemci pretrhli hrádze, zatopili krajinu. A ke došlo k porážke anglo-francúzske lo stva tak bol roku 1679 uzavretý mier pod a, ktorého Francúzsko dostalo nieko ko miest v oblasti Franché Com te.

b/ Vojna proti Lotrinsku

Roku 1681 sa Francúzsko neo akávane zmocnilo Štrasbourgu, Francúzsko tu využilo to, že ve ké boje prebiehali pri Viedni, ke osmanské vojska ohrozovali opä Viede a tak boli uznané anexie udovíta XIV.

c/ Vojna proti Ausburskej lige (boje proti nemeckým kniežatám) prebiehala v rokoch 1688 – 1697.

d/ Vojna o španielske dedi stvo

Táto vojna znamenal skuto né zbada enie pre Francúzsko. Tento najvä ší celoeurópsky konflikt za iatku 18. storo ia, v ktorom išlo o následníctvo na španielskom tróne chcelo Francúzsko využi k posilneniu svoju postavenia v Európe. V rámci bojov, ktoré prebiehali tak vo východnej ako aj západnej Európe mali svoje odozvy aj Rakúsku, kde sú as ou tejto vojny sa stalo aj povstanie Františka II. Rákociho za iatkom 18. storo ia. Nako ko povstanie Františka II. Rákociho podporilo aj Francúzsko, aby oslabilo moc habsburgov. udoví XIV. podporoval aj anglického krá a Karola II. a neskôr aj Jakuba II. tým, že im poskytol azyl na svojom krá ovskom dvore.

VNÚTORNÁ POLITIKA

Pod tlakom hlavne katolíckych duchovných udovít XIV. 17. 10. 1685 zrušil Nantský edikt, ktorý zaruoval isté práva aj francúzskym protestantom (hugenotom išlo približne 1 mil. 200 tisíc osôb). Jeho dôsledkom bolo to, že následne dochádza k odchodu množstva hugenotov, ktorí odchádzajú do exilu v Anglicku, Nemecku, Holandsku aj do Ameriky. Výrazne sa tým oslabil francúzska armáda, námorníctvo, úradníctvo a obchodná činnosť, čo bolo jedným z veľkých pochybení udovíta XIV.

Významnú úlohu v hospodárskej politike Francúzska za vlády udovíta XIV. nadobudol Jean Baptist Colbert (1619 – 1683), ktorý roku 1665 nadobudol titul generálneho kontrolóra financií. Jednou z jeho hlavných úloh bolo naplnenie štátnej pokladnice, čo sa mu s ňou podarilo tým, že preniesol podiel štátnych daní na obchod a priemysel t. j. na sektor, ktorý bol feudálnemu štátu dosiaľ neprístupný. Zvýšil niekoľkonásobne nepriame dane, napr. spotrebnú daň z vína a iné. Aby štát dostával viac peňazí od mešťanov bol štátom podporovaný rozvíjajúci sa kapitalistický priemysel (manufaktúry). Hlavnú pozornosť sústredil J. B. Colbert tak ako si to vyžaduje merkantilistická hospodárska teória na dosiahnutie aktívnej obchodnej bilancie v zahraničnom obchode. Preto, aby sa nechtrácala peniaze a zlato v zahraničí rozvíjali sa aj odvetvia luxusnej výroby (zrkadlá, panáčky, krajky, súkno, porcelán atď.). Boli zrušené niektoré vnútrozemské colnice, znížené cla a zlepšené cesty a rieky na cesty.

V rokoch 1666 – 1681 bol vykonaný Languedocký prieplav, ktorým došlo k prepojeniu Stredozemného mora a Atlantického oceánu. Veľká pozornosť bola venovaná rozvoju veľkých manufaktúr, najmä textilnej, ktorá však zostala v rozptýlenej forme manufaktúry. Zakladali sa monopolné obchodné spoločnosti ako napríklad Východoindická, Západoindická, Levantská a iné. J. B. Colbert podporoval výstavbu veľkého obchodného, ale aj armádneho loďstva a býva považovaný za zakladateľa francúzskej koloniálnej politiky. Musíme však konštatovať, že aj napriek týmto reformám neexistovali vo Francúzsku podmienky pre slobodné podnikanie.

ZLOŽKY ABSOLUTISTICKÉHO VLÁDNEHO APARÁTU

V období vlády Ľudovíta XIV. sa zreorganizovala aj armáda a vojenské sily sa skladali z dvoch zložiek:

1. ozbrojené meštiactvo v mestách (mestské gardy)
2. pravidelná armáda

Guvernéri ako predstavitelia predovšetkým vojenskej moci boli významným článkom centrálného riadenia. Aj ostatné zložky správy boli centralizované, súdna, správna a iné a aj mestá stratili svoju samosprávu. Do provincionálnej samosprávy boli dosadzovaní z kráľovského dvora tzv. intendanti, ktorí mali kompetencie súdne, policajné, správne, vojenské.

Záležitosti jednotlivých provincií mali na starosti lenovia Najvyššej kráľovskej rady ako ministri alebo štátni tajomníci. Ústredná vláda sa skladala z Najvyššej rady, finančnej rady, diplomatickej rady atď., na strane druhej z mnohých štátnych tajomníkov, z ktorých každý mal ešte svoj úradnícky aparát, o sa stalo zárodkom neskorších špecializovaných departmentov. Aj keď Rady mali rozsiahle práva a sám kráľ sa každodenne zúčastňoval ich zasadnutí ich úlohy postupne upadali. Hlavnú úlohu pri vybavovaní záležitostí mali štátni tajomníci, ktorí sami podávali kráľovi správy ako poslednej inštancii byrokratického systému. Samotný princíp podania, ktorého kráľ osobne riadil štát nutne viedol v praxi k faktickej nekontrolovateľnosti, k rôznym machináciám dvoranov za kráľovým chrbtom a podobne.

KULTÚRA V OBDOBÍ VLÁDY ĽUDOVÍTA XIV.

Storočie vlády Ľudovíta XIV. bolo vo Francúzsku aj dobou majstrovských diel, francúzska literatúra bola vzorom pre Európu 17. storočia (Moliér najvýznamnejším autorom komédií). Spisovateľom a umelcom francúzskeho klasicizmu išlo o dokonalosť, chceli svoje majstrovské diela urobiť nezávislými na okolnostiach a dobe. Všetko to pekné však vytvorila práve disciplína, ktorú spisovateľom a umelcom ukladal život na kráľovskom dvore, pravidlo jednoty deja, miesta a času a ich vkus. B'J Y_ ' _'Ug]_ 'Y' fca Ubh]_ž _hcf 'gl' cj 'zXU' píše Henry Peyre.

Vo výtvarnom umení táto doba predstavuje v skutočnosti jedno rozsiahle dielo rozvrhnuté okolo jedného centra „Kráľ a slnka“ a to aj stavby, obrazy a záhrady slúžili k jeho oslave. Parížske námestia ako Vendôme alebo Vosges boli príkladom dokonalého urbanizmu, avšak hlavné je Versailles, v ktorom

môžeme obdivovať jednotu epochy. Bol to kráľ, ktorý viedol svojho architekta Mansarta, jemu sa musel podriať aj záhradník Le Nôtre, maliar Le Brun a všetci tí nespočetní remeselníci a umelci, ktorí vytvárali tú nádheru. Už samotná výstavba Versailles a prenesenia sídla moci kráľa z Paríža do tohto sídla bolo významnou umeleckou a politickou udalosťou v dejinách Francúzska.

Absolutistická monarchia sa snažila podriať svojej kontrole aj kultúrny život z kráľovského nariadenia vznikajú akademie. Po príklade Francúzskej akademie z roku 1663 vzniká Akadémia nápisov a neskôr r. 1666 Akadémia vied, v roku 1663 boli schválené nové stanovy Maliarskej a sochárskej akademie a roku 1671 bola založená akadémia architektúry. Kráľ udeľoval spisovateľom a maliarom penzie a rôzne prémie, čím z nich robil štátnych zamestnancov, za čo ho boli povinní oslavovať a umelecký vkus tak určil dvor a kráľ osobne.

Obdobie vlády Ludovíta XIV. je aj obdobím baroka, fascinujúci štýl jeho obliekania sa stal aj módnym diktátom pre celú Európu. Francúzsko v tomto období bolo hospodársky pomerne silnou krajinou a duch bohatstva a vnútornosti sa odzrkadľoval aj v odevu. Ovplyvnilo ho i prostredie ako zámkový, záhrady, budoáre a salóny. Životný štýl aj siluetu odevu diktovala šľachta, ale v skromnejších podobách ju prevzali aj nižšie spoločenské vrstvy. Odev bol vo svojej definitívnej podobe okázalý, malebný, luxusný, zhotovený z ťažkých brokátov a drahých hodvábov. Zjednocujúcim odevným „efektom“ boli stuhý (galants), ktorých počet narastal (na jednom kostýme ich bolo často až 600). Mužský odev pozostával z nohavíc, vesty, zo saka, doplnený bol košou, viazankou, panuchami a topánkami a záväzná bola parochňa. Nohavice boli mäkké, z bohato nariasenej látky, siahali po kolena a podobali sa povievajúcej sukničke. Táto doba zrodila jastaucops, predchodcu dnešného saka (bol to vypasovaný kabátec, obyčajne dlhý po kolena). Topánky mali vysoký opäťok z červenej kože a tiež boli ozdobené stuhami. Okolo krku sa nosili šľapkové viazanky a jabot. Parochne boli zo širokého rôznych tvarov a farieb, nakoniec z veľmi dlhých, delené do troch prameňov, pudrované do biela (ryžovou múkou, na zámkoch existovali špeciálne kabinety, v ktorých sa púder prášil cez otvory na strope, aby sa parochňa napudrovala čo najjemnejšie). Pleť si panstvo chránilo pri tejto inosti maskou a oblečenie plášťom. Dámy a páni sa nápadne líšili a pleť musela byť biela a pery silno červené. K líčeniu si záväzne pridávali mušku, čo boli malé ozdoby z hodvábu alebo papiera, vystrihnuté do tvaru srdiečka, hviezd, zvierat aj mužov. Umiestňovali si ich na tvári alebo aj po celom tele a mali skryté symbolické významy. V istých situáciách slúžili na dorozumievanie. Róby mali veľa dekoltáž, tvarované boli korzetom, sukne mali mäkké záhyby, nespočetným množstvom stužiek boli dámy ozdobené od krku až po topánky. U dám a pánov sa uplatňovalo „neglizé“ pohodlné domáce oblečenie. Dámy boli rozmarné a koketné, obdivované a milované. Veľmi módnou sa stala „nedovolená láska“

Ukážka oblečenia šľachty z obdobia vlády Ľudovíta XIV. vo Francúzsku

Zdroj: The style king [online]. [cit. 2013-09-19]. Dostupné na internete [tu](#).

Doporučená literatúra :

- DUBY, G. (2003): Dejiny Francie: Od po átku po sou asnost. Praha: Karolinum.
FERRO, M. (2006): D jiny Francie. Praha: NLN.
HEER, F. (2000): Evropské duchovní d jiny. Praha: Vyšehrad.
KUNCOVÁ, I. (1988): Dejiny Francie. Praha: Svoboda.
MAUROIS, A. (1994): D jiny Francie. Praha: NLN.

Čo mám vedieť:

Charakterizujte podstatu absolutizmu, formy a dopady na vývoj v Európe!
A kú úlohu zohral pri formovaní absolutizmu vo Francúzsku kardinál Richellie
a Mazarin?
Pre o sa dvor ťudovíta XIV. stal vzorom pre ostatné európske krajiny?
A ko sa Francúzsko stalo hegemónom na európskom kontinente?

kapitola 8

Východná a severná Európa v období ranného novoveku

Už v stredoveku vytvorenie tzv. Kalmarskej únie r. 1397 ur ovalo vývoj v severnej Európe, kedy došlo k spojeniu Dánska, Nórska a Švédska pod vedením Magaréty dánskej. A však roku 1521 po *B_fj Uj ca 'yhc' \c'a g_ca ' _ dY]I*, kedy dochádza k poprave 82 vodcov protidánskeho povstania, to vedie k novému povstaniu v ele so švédskym š achticom Gustavom Erikssonom Vassom, ktorý vedie povstanie za oslobodenie Švédska spod dánskej nadvlády a v rokoch 1523 – 1560 jeho snaženie bolo korunované oslobodením spod dánskej nadvlády a tak sa stal švédskym krá om ako Gustav I. Vassa.

Jeho nástupom na trón sa rozpadá aj Kalmarská únia. Podporil reformáciu katolíckej cirkvi a následne dochádza k sekularizácii cirkevného majetku. Za al realizova politiku založenú na expanzii v Pobaltí. Sú as ou Švédska v tomto období bolo aj Fínsko (v ele, ktorého stál guvernér menovaný švédskym krá om).

V priebehu 16. storo ia získalo Švédsko rozsiahle územia na severe predovšetkým Laponsko, avšak hlavná expanzia smerovala na východ do Pobaltia, kde Švédsko ovládlo Estónsko (1561 – 1582) až k rieke Narve. Od roku 1617 ovládlo celú juhozápadnú Karéliu a nakoniec celé Livonsko (r. 1629), ktoré získalo od Po ska. Na úkor Nórska a Dánska získalo Švédsko v 30-ro nej vojne roku 1645 nieko ko ostrovov, napr. 1648 ostrov Rujanu a as Pomoranska pri ústí rieky Odry. Posledným silným švédskym krá om, ktorý sa snažil o rozšírenie územia Švédska bol krá Karol XII. v tzv. severnej vojne, avšak bol porazený Petrom I. ruským cárom. Ve ké straty Švédsko zaznamenalo po Napoleonských vojnách (predovšetkým strata Fínska v prospech Ruska). Pri om zhodou náhod na švédsky trón sa dostáva Napoleonov maršal

Bernadotte, ktorý sa stal zakladateľom dodnes vládnucej dynastie vo Švédsku, keď sa pridal na stranu proti napoleonskej koalícii.

Zdroj: historymedren.about.com/library/atlas. [online]. [cit. 2013-09-18].
Dostupné na internete [tu](#).

alším štátom v severnej Európe bolo Livonsko (dnešné Lotyšsko a Estónsko) bol to štát rádu nemeckých rytierov ešte zo stredoveku. Vo vojnách Ruska, Poľska, Dánska o toto územie nakoniec roku 1570 bolo Livonsko prenechané Poľsku. Rusko vojnu o toto územie prehralo a stratilo možnosti bojovať o hegemoniu v Pobaltí. Hegemonmi sa stávajú predovšetkým Švédsko a Poľsko.

V rokoch 1621 – 1629 došlo medzi nimi k vojne a v tejto vojne víťazí Švédsko, následne Švédsko porazilo aj Dánsko (vojna v r. 1643 – 1645) a Dánsko prestáva byť mocnou. Po týchto vojnách dochádza k zrušeniu hanzových výsad, čím sa baltské more otvára pre obchodníkov z Nizozemska a Anglicka.

Koncom 16. a začiatkom 17. storočia sledujeme snahy o získanie nezávislosti na Dánsku aj v Nórsku, ktoré bolo od roku 1397 súčasťou Dánska, avšak všetky pokusy boli neúspešné.

V Poľsku vládol v tomto období Zikmund II. August (1548 – 1572) je posledným Jagelloncom na poľskom tróne. Poľsko prechádza zložitým vývojom sledujeme prevahu šľachty nad kráľovskou mocou aj na magnátmi a silná šľachta presadzuje aj expanzívnejšiu zahraničnú politiku, čo sa prejavilo vytvorením tzv. Lublinskej únie roku 1569, čím sa vytvára Rzeczpospolita, na základe čoho Poľsko a Litva boli spojené do jedného štátneho útvaru. Po vymretí Jagellovcov roku 1572 dochádza v Poľsku k voľbe panovníka prejavujú sa snahy o šľachtickú republiku, kde každý šľachtic má právo voliť kráľa. Presadzuje to predovšetkým poľský šľachtic Ján Zamojskij. Ku koncu 16. storočia je v Poľsku nestabilná situácia, preto, že zvolení králi, či už Henrich z Valois alebo Štefan Báthory nemali pevnú pozíciu. Roku 1586 nastáva bezvládie po smrti Š. Báthoryho a následne sa na poľský trón dostáva syn

poslednej Jagellovej a švédskeho kráľa Jána III. Zigmund III. Vasa (1587 – 1632), ale v roku 1592 nastúpil aj na švédsky trón, keď zomrel jeho otec Ján III. Následkom toho sa tu vytvorila možnosť pomoci personálnej únie veľkých ríš v severnej Európe, avšak zástupcovia švédskych stavov a luteránska cirkev vo Švédsku odmietli katolíckeho a absolutistického panovníka. Stavovské povstanie vyhnalo Zigmunda III. zo Švédska roku 1604, čo prerástlo do vojny Švédsko – poľskej. Na začiatku 17. storočia sledujeme aj snahu Poľska o získanie pozícií na Ukrajine a v Rusku (1605 – 1612) pri podpore Lžidimitrijov a období tzv. smuty.

Rusko v 17. a začiatkom 18. storočia.

Rusko patrilo v druhej polovici 17. storočia medzi najrozsiahlšie európske štáty. Hranice ruskej ríše nepoznali ani panovníci, pretože až z podnetu Petra I. bol objavený Beringov prieliv medzi Amerikou a Ruskom. Z hľadiska hospodárskeho však Rusko patrilo medzi najzaostalejšie európske štáty. Jednotlivé oblasti Ruska boli medzi sebou vzájomne izolované, nevytvoril sa tu jednotný trh a prevládalo trojpodporný systém hospodárenia (dostatok vo veľkej pôde). Existuje tu ešte aj žiarové hospodárstvo t. j. vypaľovanie, čím sa získava nová pôda. Technické vybavenie roľníka bolo veľmi primitívne (pluh zriedkavo, prevládalo využívanie radla).

Pôda je rozdelená na tzv. otčinu (bezpodmienečné vlastníctvo) a pomestnú (podmienečné vlastníctvo), ktoré bolo zrušené v januári 1682. Vlastníkmi pôdy boli predovšetkým bojáři (šľachta) – 67 %, duchovenstvo – 13 % a štátna pôda – 20 %. Prevládajúcou formou závislosti roľníka bolo nevoľníctvo. Peňažná forma feudálnej renty takmer neexistovala. Remeselná výroba v priebehu 17. storočia mení svoj charakter, zatiaľ čo predtým bola orientovaná viac na objednávku, teraz začína sa orientovať tiež viac na trh pričom v 17. storočí vznikajú aj prvé manufaktúry, a to v železiarstve. Je tu snaha o uskutočnenie politiky merkantilizmu, čo sa objavilo v Obchodnej ústavnej listine v roku 1653 a Novom kupeckom zákone 1667, ktoré pripravil jeden z vtedy najznámejších ruských ekonómov A. L. Ordin – Našokin (nový kupecký zákon obmedzoval práva cudzích obchodníkov a dovoľoval im obchodovať iba v prístavných mestách, odstraňoval niektoré dane ruských kupcov a nahradil ich jednotnou daňou).

Ukážky odievania v Rusku v 17. storočí

Zdroj: Antique prints/tsar of Rusia. [online]. [cit. 2013-09-19]. Dostupné na internete [tu](#).

Peter I. ako reformátor Ruska

Dôležitým medzníkom vo vývoji Ruska v 17. storočí bolo zjednotenie Ukrajiny a Ruska roku 1654. Moc v Rusku mala na konci 17. storočia ako regentka matka Petra I. Natália (Petra I., ktorý bol ešte maloletý a 10. mája 1682 mu prisahali vernosť „moskovskí ľudia“ ako 10-ročnému). Za mladého cára sa ujala vlády matka Natália, avšak po povstaní strelcov sa k moci dostala nevlastná sestra Petra I. Sofia, v novembri roku 1682. V lete roku 1689 sa za ališiri správy o tom, že cárovná Sofia chce dať zavraždiť Petra I., avšak ten prešiel do protiofenzívy a 10. septembra 1689 sa vrátil do Moskvy a ujal sa vlády spolu so svojím slepým bratom Ivanom pri čom Sofiu dal uväzniť.

NUfub] bz'dc`h]\_UDYrfU`"

Peter I. zdedil dva hlavné problémy v medzinárodnom meradle a to osmanský a švédsky pričom obidva znamenali boj o prístup k moru, pretože Rusko nemalo prístup k moriam. Ďalšie more bolo vnútorným morom Osmanskej ríše, preto ako jedna z prvoradých úloh nového panovníka bolo vyriešenie tohto problému, ktorému slúžili roku 1695 Azovské výpravy. Peter I. predpokladal nevýhodnosť dobyť Krym zo súše a tak sa usiloval najprv upevniť svoje pozície v Azovskom mori a roku 1696 dobyl Azov. Sledujeme snahu Petra I. o vytvorenie protiosmanského spojenectva, ktoré viedli k rokovaniam v rokoch 1696 – 1697, neúspešne pre nezáujem západných mocností a tak 14. 1. 1697 bolo podpísané prímierie medzi Ruskom a Osmanskou ríšou.

Obrat v zahraničnej oblasti znamenal to, keď si Peter I. uvedomil, že ak chce uskutočniť reformy musí mať skúsenosti, financie a odborníkov, ktorí by

to zrealizovali a tak sa zaala pripravova jeho cesta do západnej Európy „Ve képosolstvo“. Prvýkrát v dejinách Ruska malo Rusko osta bez panovníka a vláda bola zverená knieža u F. Romodanovskému a bojarovi T. Strešnevovi. Peter I. navštívil po as tejto cesty Holandsko, Anglicko, Nemecko pri om sa pohyboval inkognito. Jeho rýchly návrat do Ruska priblížila likvidácia vzbury streleckého vojska roku 1698 v Moskve.

Následne za al Peter I. presadzova novú koncepciu v oblasti zahrani nej politiky a to riešenie tzv. severského problému. 3. augusta 1698 v Rawe bola uzavretá dohoda Ruska a po ského krá a Augusta II. proti Švédsku, následne roku 1699 zmluva s Dánskom a ke roku 1700 bola uzavretá mierová zmluva s Osmanskou ríšou, tak mohol Peter I. 19. 8. 1700 vyhlási vojnu Švédsku. Dánsko odstúpilo a došlo k prvej porážke ruských vojsk pri Narve, avšak švédsky krá Karol XII. bol následne zaujatý bojmi proti Po sku, o využilo Rusko a Peter I. uskuto nil reformu armády a v roku 1703 založil nové mesto Petrohrad na rieke Neva.

Švédskemu krá ovi Karolovi XII. sa podarilo doby Po sko a Rusko zostalo osamotené, avšak v bitke pri Poltave 8. 7. 1709 Rusko zví azilo, ím vzrástol význam Ruska a Dánsko opä vstúpilo do protišvédskej koalície a roku 1714 aj Prusko. To viedlo k tomu, že Francúzsko popudilo Osmanskú ríšu proti Rusku, o viedlo k tomu, že Osmanská ríša žiadala roku 1710 o vrátenie Azova. V aka obratnej ruskej diplomacii došlo k uzavretiu výhodného mieru s Osmanskou ríšou a umožnilo Rusku bojova alej proti Švédsku. Roku 1717 Peter I. rokoval osobne v Paríži o uzavretí obranného spolku Ruska, Francúzska a Pruska ím došlo k uzavretiu tzv. Amsterdamskej zmluvy.

Koniec severnej vojny znamená až rok 1721, kedy bola podpísaná mierová zmluva medzi Ruskom a Švédskom, a tým sa skon ila hegemonia Švédska od doby 30-ro nej vojny. Rusko sa tým stalo aj námornou mocnos ou. Následne sa pozornos Petra I. obrátila na Perziu, o viedlo k vojne proti Perzii rokoch 1722 – 1723. Národy Zakaukazka, hlavne Gruzínci a Arméni videli v Rusoch možnos obrany proti útlaku Perzie a nájazdom Osmanských Turkov a tak roku 1723 bola podpísaná spojenecká zmluva s Perziou a to opä znamenalo ve ké územné zisky Ruska. Vyhlásenie Petra I. 22. 10. 1721 za cisára bolo tak vonkajším prejavom medzinárodných úspechov Ruska, o uznali i Švédsko a Holandsko. Peter I. sa osobne ve mi zaujímal o zahrani nú politiku a asto osobne vykonával funkcie vyplývajúce z tohto záujmu.

Reformy Petra I. v oblasti vnútornej politiky a hospodárstva:

- umožnil prístupu k funkciám a štátnej správe a armáde aj nižšej š achte;
- zavádzal nové spôsoby životného štýlu západnej Európy;
- vytváranie podmienok pre centralizáciu štátneho aparátu;
- vznik pravidelnej armády a námorníctva (námorná akadémia);

- Rusko v období vlády Petra I. postupne, s tým ako rastie jeho vnútro-politická stabilita a hospodárstvo, ako silnie jeho vojenská moc sa oraz viac za ňa zapája do európskeho vývoja, a to tak v oblasti hospodárskej ako aj politickej. Peter I. nastúpil cestu k tomu, aby západne európske mocnosti uznali Rusko ako novú rodiaču sa mocnosť.

Pre medzinárodné vzťahy je obdobie začiatku 18. storočia obdobím, ktoré je možné charakterizovať ako nebezpečné a nestabilné. Zahraničná politika bola doménou panovníkov a nevýhodou pre stabilitu medzinárodnej scény boli osobné charakterové vlastnosti osobností panovníkov a dynastické ohnady, ktoré prevažovali a tie podkopávali úsilie o systemizáciu medzinárodných vzťahov. Medzinárodné vzťahy 18. storočia znamenajú rannú etapu moderného veku nakoľko v nich významnú úlohu zohrávajú už spomínané dynastické záujmy a po druhé vzťahy na základe náboženských hľadísk.

Náboženská situácia v Európe v tomto období bola nestabilná a to najmä v Ríši, Poľsku a habsburských krajinách, kde katolicizmus postupoval a snažil sa posilniť svoje pozície. Je nepochybné, že aj rôzne aliancie tohto obdobia sa prispôbovali náboženským hraniciam aj keď nie vždy úplne. Bolo by však nerozumné zveličovať význam náboženského nepriateľstva v tomto období a dávať ho ako príčinu všetkých vojen. Cirkvi však hrala významnú úlohu v legalizácii vojnových bojov a hlásaním vojnových hodnôt, usporadúvala bohoslužby na zaistenie „božieho zásahu“ a vďaka vzdanie (Te deum), ktoré predstavovalo hlavnú časť pri oslavách víťazstva.

Dynastické motívy vtedajšej diplomacie sa odrážajú v jej postojoch a podmienkach jej formulovania a realizácie. Rozhodujúca úloha monarchu vo väčšine európskych krajín, vrátane V. Británie a dynastické hľadisko monarchistickej číťiadosti zaisovali po celé 18. storoie základnú kontinuitu riadenia medzinárodných vzťahov. Dynastické motívy nevyhliovali iné záujmy, zostávali však ústredným rysom medzinárodných vzťahov. Monarchovia, ktorí boli predchutí vojnovými hodnotami, premieľali vďaka svojim dynastickým

rozmarom Európu na vojnové polia a to hlavne mladí panovníci, ktorí sa dostali na trón. Väšina dynastií, vrátane Bourbonovcov vo Francúzsku, Španielsku a Neapolsku, Hanoverske dynastie, Romanovovcov, i Vassovcov v a ila za svoju pozíciu ochote predkov bojovať a tak zaisti svoje nároky na nástupníctvo. Neexistencia úinných rozhodovacích orgánov bola významnou príinou napätia a konfliktov, i už ide o pápežstvo, ktoré už nepredstavovalo úinný nástroj pre urovnanie sporov medzi katolíckymi mocnosťami a protestantizmus nikdy nevytvoril porovnateľnú medzinárodnú inštitúciu. Môžeme tu vidieť snahu o zvolanie medzinárodných mierových kongresov v Cambrai a Soisson, avšak tie neboli veľmi úspešné a tak práve bojové pole na alej zostávalo sudcom sporov. Toto storočie začalo takými vojnami ako bola „Vojna o španielske dedičstvo“ 1701/2 – 1713/14 a „Severná vojna“ 1700 – 1721. Rusko a Peter I. nebojovali iba o svoje „okno na západ“, kvôli čomu založil roku 1703 Petrohrad, ale tiež kvôli tomu, aby zabránil Švédsku vytvoriť z Poľska svoj „klientsky štát“. Roku 1707 Peter I. podporil kandidatúru Františka II. Rákocziho na poľský trón.

V pád do Ruska zo strany Švédska sa tak ukazoval ako najúčinnejší spôsob ako ukončiť obľúbenú vojnu v Poľsku, avšak bitka pri Poltave v roku 1709 znamenala drvivú porážku Švédska a Stanislav Leszcynski ušiel na švédsku základňu v Štetíne a poľský kráľom sa stal August II. Túto situáciu v novembri 1710 využili osmanskí Turci a napadli Rusko, čo viedlo k drvivej porážke Petra I. pri rieke Prut, za čo sa Rusko vzdalo Azova. Týmto sa Petrovi I. podarilo dosiahnuť svoje ciele v Európe, ale nie na juhu Ruska.

Európske mocnosti následne boli prekvapené silou Ruska, keď Karol XII. roku 1714 opustil svoj azyl v Turecku a začal brániť švédsku ríšu, avšak roku 1718 zomiera v Nórsku a následne v roku 1721 (august) bol podpísaný v Nystade mier. Potom čo Rusko si zabezpečilo svojej pohraničie si mohlo dovoliť zasahovať aj do európskych záležitostí. Pravdepodobne najvplyvnejšia bola „Severná vojna“ z hľadiska dlhodobého európskeho vývoja, avšak najviac pozornosti bolo venované vojne o „Španielske dedičstvo“. V tridsiatych rokoch 18. storočia sa zdalo, že Rakúsko predstavuje os okolo, ktorej sa otáča európska diplomacia, avšak v štyridsiatych rokoch toto miesto zaujalo Francúzsko. Zdanlivá sila Rakúska v predchádzajúcom období pramenila predovšetkým z toho, že Rakúsko vstupovalo do rôznych aliancií s ostatnými európskymi krajinami, ale v 40-tych rokoch muselo Rakúsko prežiť bez ich pomoci. Isté problémy vyvolávalo predovšetkým sporné rakúske následníctvo po Karolovi VI. „pragmatická sankcia (1719)“ a keď roku 1740 zomrel Karol VI. vpadol Fridrich II. (Prusko) do rakúskeho Sliezska, čo rozpútalo následne v Európe celý rad konfliktov. Najväčším z nich bola „Sedemročná vojna“ 1756 – 1763, ktorú začalo Prusko napadnutím rakúskeho spojencu Sasko.

Doporučená literatúra :

BLACK, J. (2003). Evrópa osmnácteho století. Praha: Vyšehrad.

DAVIES, N. (2005). Evropa d jiny jednoho kontinentu. Praha: Prostor.

ŠVANKMAJER, M. a kol. (1993): D jiny Ruska. Praha: NLN.

ŠVEC, L. a kol. (1996): D jiny pobaltských zemí. Praha: NLN.

Čo mám vedieť:

Ako a kedy sa stalo Švédsko hegemónom v severnej Európe?

o bolo predpokladom vzostupu mocenského postavenia Ruska na začiatku 18. storočia?

Charakterizujte podstatu reforiem Petra I. v Rusku!

kapitola 9

Osvietenstvo v dejinách

Osvietenstvo, ktoré dnes poznáme skôr ako filozofický smer pochádza z názvu medirytiny, ktorej autorom je nemecký umelec 18. storočia Daniel Chodowiecki (voz, jazdec a pútnik smerujúci po osamelej ceste v tieni starého lesa k nejakému zámockému sídlu, ktoré je ožiarené svetlom slnka). D. Chodowiecki komentuje svoj obraz *BHchc'Y'bUj'nyjY'X]Yc'fci a i ž_hcf'f'bya z'jlb'gra Vc''bY'j mWzXnU'W'g'b_c''l* Enlightenment anglický výraz pre osvietenstvo sa objavuje až v 19. storočí ako alternatíva výrazu Age of Reason (vek rozumu). Cieľom tohto rozsiahleho myšlienkového intelektuálneho hnutia bola snaha pochopiť prírodu a ľudstvo v ňom umiestniť nie na základe viery a náboženstva, ale racionálnych dôvodov.

Sú básnik tejto epochy filozof George Barkeley hovorí o mori svetla, ktoré vytrysklo a razilo si cestu navzdory otroctvu a pokore. Básnik Alexander Pope píše, že „*Df#fcXU'U'Y'nz_cbm'Y U]'g_fm'f'j'bcV'6c\dcj YXU 6i B Yk hcb Uj jYh_c'gU dfYa Yb]'c'j'g'Yh_c''l*“ Cieľom tejto doby môžeme právom povedať, že svetlo neprichádza už z východu, ale zo západu. Myšlienky osvietenstva nachádzali svoj výraz nielen v písomnej podobe, ale aj v ideových a literárnych dielach, i v iných žánroch

v hudbe Corelli, Hayden, Mozart;

v maliarstve Fragonard (svet na obrazoch už nebol tmavý a tajuplný).

Londýn bol v tomto období dôležitým európskym veľkomestom obchodníkov a nielen sídlom britskej koruny symbolizovanej kráľovským palácom. Juraj III. (1760 – 1820) sa na začiatku svojho panovania pokúsil o formu osobnej vlády, avšak jeho snaha stroskotala a nakoniec sa za ňu u neho prejavovali príznaky duševnej choroby, až ho musel roku 1811 nahradiť princ regent neskorší ako Juraj IV. Johnatan Swift vydal v tomto období svoj román „Guliverové cesty“, kde si dovoľuje isté narážky na formu

monarchistickej vlády, avšak nepovažoval za nutné meniť tradičné inštitúcie. Tak ako celý rad ďalších podobných literárnych diel tohto obdobia prispievali k šíreniu nových myšlienok, v ktorých nielen kritizovali daný stav spoločnosti, ale snažili sa aj ukázať nové možnosti a to nielen v politike, ale aj v hospodárstve a vlastne vo všetkých oblastiach života vtedajšieho ľloveka.

Hudobník Georg Friedrich Händl skomponoval „vodnú hudbu“ pre anglického panovníka kráľa Juraja III., ktorého 17. 7. 1717 pri plavbe po Temži sprevádzalo vyše 50 hudobníkov. Život na kráľovských dvoroch a to nielen v Británii je poznamenaný množstvom dvorských škandálov (manželka anglického kráľa Juraja I. princezna Sophia Dorothea von Braunschweig – Luneburg bola napríklad za svoju neveru potrestaná núteným vyhnanstvom na zámku Ahlden 23 rokov). Aj tieto príklady poukazujú, že vtedajšia spoločnosť, bola oveľa a viac oboznamovaná s tým, čo sa okolo nich deje. V spoločnosti sa vedľa pôvodnej starejšej vrstvy v súvislosti s nárastom štátneho aparátu formuje zhruba už od 16. storočia pomerne početná vrstva úradníckej vrstvy a to sa za ňu odráža v politickom živote V. Británie. Anglická Horná snemovňa bola zložená z duchovných a svetských lordov a mali tu zastúpenie aj anglikánsky biskupi. Anglikánska cirkev bola v Británii štátnou cirkvou, menšinovou v Škótsku a v zložitom postavení v Írsku. Duchovenstvo bolo súčasne úradníctvom a pred ženou rukou vrchnosti. Pretože v Anglicku neexistovali kláštory ani podobné inštitúcie a výrazne sa znížil počet duchovných ležala na jednotlivých farároch, či pastoroch väčšia zodpovednosť (na vidieku boli často jedinými vzdelancami). Výuka bola v rukách duchovných, avšak sledujeme výraznú redukciu liturgie, čo umožňovalo sústrediť sa viac na vedecké štúdium, napriek tomu, že všeobecným základom vzdelanosti zostával humanitný základ. Od začiatku 17. storočia sledujeme aj nárast počtu obyvateľstva predovšetkým v treťom stave, keď napríklad na začiatku 18. storočia mal Londýn okolo 900 tisíc obyvateľov).

Rozvoj úradníckeho systému a prenesenie väčšiny práce z miest na vidiek poznamenal po začiatky manufaktúrnej výroby, hlavne textilnej výroby, ako o tom písal napríklad aj J. W. Goethe „... nedalo sa zapierať, že v krajine narastá počet strojov a že pomaly ohrozujú pracovité ruky.“ Fabrika, manufaktúra sa v priebehu 18. storočia stáva čoraz častejším javom, kde sa sústreďovalo množstvo robotníkov v jednej budove a to malo tak sociálne ako aj následne politické dôsledky.

V. Británia v 18. storočí tak ako väčšina európskych štátov ešte nebola národným štátom aj keď aj tu nacionalizmus sa už začal prejavovať. V Anglicku vládla slobodomyselnosť vyplývajúca z tradícií, obnovená vládou parlamentu, podporovaná preliňaním šľachty a meštianstva a doplnená slobodou tlače, či náboženskou toleranciou. Anglicko sa zásluhou „Listov o Francúzoch a Angličanoch“ od Beata von Maraulta a Voltaireových správ (vo francúzštine) stalo vzorom ideálneho štátu tohto obdobia. Týmto trendom napomáhal aj vznik rôznych spoločností ako napríklad Royal Society of London for improving

Natural knowledge a podobne. V priebehu 18. storočia si panovníci zakladali po vzore Francúzska a Anglicka podobné inštitúcie. Akadémie patrila k dvoru rovnako ako divadlo, palácová stráž a podobne. Panovníci podporovali aj spoločnosti s umeleckým zameraním ako napríklad v Španielsku, kde z podnetu markíza Grimaldiho bola zriadená Akadémia staviteľského, sochárskeho a maliarskeho umenia. V priebehu storočia sa akadémie stále viac podriaľovali utilitaristickým cieľom osvietenstva.

Medzi hlavné témy filozofickej povahy patrilo predovšetkým vyzdvihovanie nadradenosti rozumu. Sloboda sa vyžadovala vo všetkých oblastiach od individuálnych slobôd až po hospodársku slobodu; všetky veľké diela 18. storočia boli venované práve problémom slobody. Jedným z aspektov činnosti filozofov, hlavne Voltaira, bol boj za znášanie a slobodu vyznania. Problém rovnosti bol už spornejší. Väšina filozofov požadovala iba občiansku rovnosť pred zákonom. Kým Voltaire vo Filozofickom slovníku pokladá nerovnosť za veľkú a osudom určenú, Diderot zas rozlišuje oprávnené výsady, založené na skutočných službách od neoprávnených výsad. Rousseau však zavádza do myslenia svojho storočia rovnostárske myšlienky, na základe ktorých žiada politickú rovnosť pre každého a štátu určuje úlohu udržiavať istú sociálnu rovnováhu.

Nové slobodnejšie myšlienky sa šírili aj prostredníctvom salónov, novej formy stretávania sa ľudí, ktoré v Anglicku mali podobu klubov (bola výhradne mužská záležitosť (napr. Scriblerus Club z roku 1714 Johna Swifta). Rovnako veľký vplyv mali aj rôzne hospodárske spoločnosti ako napríklad Dublin Society, ktorá vzniká ako dôsledok írskoho hladomoru z r. 1724, pri zrode tejto spoločnosti stál aj filantrop Thomas Prior. *β`Ybcj]U'gdc`c bcgh] bWV'VUj]`gdc`c bcg`Y'Y[Ub'rb a]`Uj mV'•gYb a]`•j U'Ua]`Ub]`cVc\Uh]`g]Yh'bcj a]`U'bYcVj m` a]`dcncfcj Ub]Ua]`žW'Wa Y'žU'Y'dcXdcf]`gbU'i`fYa YgY'b±cj`žW'Wa Y'i]j]Yg`dfU_h]W'fU'i]`hc b'f]j YXca cgh]`n`\_b] b'WU`_U]bY'hc]`U'df]V±]`]W'j YfY'bcgh]`ž`cbU`XcV'fc]bbcg ...*, nešlo teda už iba o teóriu, ale o prax.

Podobne hospodársky zameraná spoločnosť vzniká okolo r. 1765 v Birminghame pre podporu remesiel, obchodu a priemyslu. V roku 1700 bol Birmingham malým vidieckym mestom, avšak v nasledujúcom období sa začal jeho prudký priemyslový rozvoj okolo roku 1760 už mal okolo 30-tisíc obyvateľov. Jeho továrne Boulton Soho boli strojárskym podnikom už medzinárodného významu a u veľkopodnikateľa Matthewa Buoltona sa schádzali továrnci, vynálezcovia a projektanti napríklad aj James Watt, ktorý bol pôvodom Škót. Anglicko bolo vzorom aj v rozvoji agrárnej výroby ohradzovanie, striedavý spôsob obrábania pôdy, prvýkrát využívaný v Norfolku atď. Po vzore Francúzska, kde vznikali salóny, ktoré viedli ženy – šachtičné, vznikali podobné salóny po celej Európe. Francúzske salóny neboli miestami, ktoré mali slúžiť materiálnemu užívaniu života, ale skôr miesta pre „duchovnú potravu“. Tieto salóny existovali počas celého 18. storočia a stali sa významným miestom rozširovania poznania z najrôznejších oblastí tak prírodných ako aj spoločenských vied, miestom oboznamovania sa s umením,

ítaním a miestom diskusii, miestom, kde sa vytvárala vtedajšia verejná mienka. Spoločenský život sa rozprúdil v salónoch. Salóny tvorili verejnú mienku v nich sa formoval vkus, móda, rozoberali sa umelecké diela. Salóny vznikali už od začiatku 18. stor. Každý salón tvorila konkrétna adresa a konkrétna osoba. Majiteľmi salónov vo Francúzsku boli dobre situované a zabezpečené ženy, vzdelané, so záujmom o ďalšie vzdelávanie sa, ktoré boli šľachtického pôvodu a mali už zrelší vek. Boli predstavované ako múzy jednotlivých salónov. Tón týmto „leviciam salónov“ udávala od roku 1794 pani Tallienová, ktorú jej obdivovatelia nazývali „Panenka Mária termidoriánska“. Bola ubytovaná vo svojom letohrádku na Cours-la-reine a zaviedla do módy krátke grécke priesvitné šaty. Neskoro sa stali slávnymi aj pani Hamelinová a pani Récamierová.

vydávali Addison a Steel, ktorý hlásal etický program osvietenstva, asopis predkladal svoje texty ako súbor postrehov anglického vidieckeho šachtica Rogers de Coverly (vymyslená osoba), ktorý prechádza Londýnom ako divák, pozorovateľ, okrem neho tam vystupujú aj ďalšie osobnosti. Napríklad medzi 24. 11 – 20. 12. 1714 nachádzame v tomto asopise tieto témy, pre o je údstvo rozdelené na rôzne triedy, otázky o ve nosti, nevhodnom správaní v kostole, o istote, o smerovaní k dokonalosti, o rozširovaní duševných schopností v budúcnosti a podobne. Neskôr za ali vychádza aj ďalšie asopisy ako napríklad tzv. morálne týždenníky a iné.

Encyklopédia alebo Racionálny slovník vied, umenia a remesiel – „Encyklopédie, au dictionnaire raisonne des sciences, des artes et des métiers“

Titulná strana encyklopédie

Zdroj: Tipografia. [online]. [cit. 2013-09-18]. Dostupné na internete tu.

Vo Francúzsku ešte v roku 1715 je katolícke myslenie stále všemocné. Po „vznešenom útlak

Charakteristika francúzskej encyklopédie

Francúzska encyklopédia znamená vrchol vedeckých a technických znalostí, ktoré ľudstvo dosiahlo do druhej polovice 18. storočia a je duchovným prvkom prípravy Veľkej francúzskej revolúcie roku 1789. Progresívnosť tohto diela je daná predovšetkým metodologickým, kritickým, racionalistickým prístupom, informácie o prírodnom svete sú na prednej hranici vtedajšej vedy a odráža sa v nej aj úroveň poznatkov dostupných meniaceho sa autorského kolektívu,

kapitola 10

Priemyslová revolúcia v Anglicku

Pojem priemyselná revolúcia sa v Anglicku začal objavovať od 19. storočia, predtým sa v anglickej a inej literatúre písalo o revolúcii vyvolanej strojmi, hospodárskom prevrate a podobne. Anglický historik A. F. Pollard píše, že priemyslová revolúcia sú hospodárske premeny, ktoré po nohospodárske Anglicko premenili na priemyselný štát. Iný anglický historik John Clapham odmieta pojem priemyslová revolúcia, pripúšťa iba zrýchlenie plynulého vývoja priemyslu v Anglicku. Aj anglický historik H. L. Beales odmieta pojem priemyslová revolúcia, pretože podľa neho je termín revolúcie vždy zmätený. Je vhodný pre politickú oblasť, ale nevhodný pre ekonomickú oblasť. Profesor Ashton používa pojem PR, pretože ako napísal je všeobecne vžitý, odmieta však zdôrazňovanie revolúcieho nástupu továrenskej výroby, je skôr za pojem „náhle zrýchlenie“ v tempe výroby. Český historik Purš rozlišoval tri etapy priemyselnej revolúcie, priemyslová revolúcia (do 70 rokov 19. storočia), technicko-vedecká revolúcia (do I. svetovej vojny) a vedecko-technická revolúcia (od konca I. svetovej vojny).

Priemyslová revolúcia ako sa zhodujú väčšina historikov, sa neodohrála „cez noc“, ale išlo o pozvoľný proces, ktorý zasiahol iba určité výrobné postupy a objavoval sa z oblasti do oblasti, než aby zasiahol celú krajinu. Prof. Landes píše „Zatiaľ čo predchádzajúce zlepšenia životných podmienok, pokračujú iba prežitím, a zvýšením ekonomických príležitostí bolo vždy sprevádzané nárastom populácie, ktorá nakoniec dosiahnuté zisky spotrebovala, rástli teraz (v období priemyselnej revolúcie) prvýkrát v dejinách ako ekonomika tak poznanie natoľko rýchlo, že vytvorili trvalý tok investícií a technických inovácií, tok, ktorý prekročil viditeľné hranice Malthusových pozitívnych obmedzení.“ Nakoľko od 18. storočia svetová populácia prudko stúpala a to viedlo k týmto zmenám:

priemyselná revolúcia viedla k takému zvýšeniu produktivity práce, že prevyšoval nárast populácie, dochádza k hromadnému zavádzaniu strojov do výroby, je to nielen prevrat v technike, ale aj v celkových spoločensko-ekonomických vzťahoch, historický proces v 18. storočí, ktorý viedol k základným premenám spoločenských a ekonomických vzťahov, vplyvom využívania strojov a motorov, podstatnou zmenou je aj to, že dochádza k nahradzovaniu práce vo výrobe prácou strojov a nahradenie manufaktúry továrňou.

Anglický historik Ashton o priemyselnej revolúcii napísal: „Najdôležitejší problém tohto obdobia bolo nasýtiť a ošatiť a zamestnať generácie detí, ktoré aleko prevyšovali akúkoľvek generáciu predchádzajúcu. Dodnes nájdeme v indických a čínskych nížinách mužov a ženy postihnutých morom a hladných, ktorí navonok žijú iba o málo lepšie než dobytok, s ktorým sa lopotia cez deň a v noci s ním zdieľajú miesto v spánku. Tieto ázijské pomery a takéto nemechanizované hrôzy sú osudom mnohých krajín, ktoré so svojou prudko rastúcou populáciou zaostávajú nepoznamenané priemyselnou revolúciou“ (60-te roky 20. storočia)

Osvietenectvo ukončilo éru univerzálnych vzdelancov akými boli v 17. storočí G. Galilei, J. Kepler, Descartes, I. Newton, Pascal a iní. Vášňa prevratných objavov v matematike, fyzike a astronómii ovplyvnila predovšetkým filozofické systémy svojej doby a do širšieho povedomia sa nedostala, nakoľko ešte stále pretrvával nedostatok časopisov, kníh a podobne. V 18. storočí začína mimoriadny rozmach biológie a chémie, ktoré sa prostredníctvom medicíny lepšie uplatnili v praxi. V tomto období mal úspechy švédsky vedec Carl Linné v roku 1735 a potom francúzski encyklopedisti Diderot a d'Alembert.

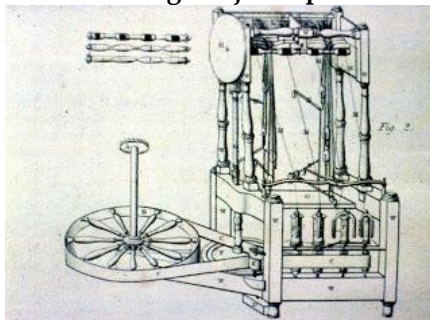
V oblasti technických inovácií prevládali údia praxe – dnes iba ťažko pochopíme aký prevrat znamenal vo svojej dobe napríklad vynález ceruzky roku 1662, pritom však musíme podčiarknuť, že iba niektoré objavy vyvolali módnú vlnu záujmu. Od polovice 18. storočia pod vplyvom celého radu faktorov (hygienických, zlepšenia stravovania, rozvoj lekárskej vedy atď.) sa zvyšoval počet európskeho obyvateľstva. Zároveň sa rozvíja aj také vedy ako štatistika, ako odbor zaoberajúci sa vyhodnocovaním kvantitatívnych údajov, ktoré potrebovali štáty, aby zlepšili disciplínu vyberania daní a podobne. Agrárny charakter európskeho vývoja sa v 18. storočí začal meniť v industriálny (z latinského slova industria t.j. prílivivosť, dômysel). Zvidieka odchádzaťoraz viac ľudí do miest a tak vášňa týchto ľudí nemala remeselnú zručnosť a to sa rieši rozleňovaním výrobného procesu do jednoduchších úkonov.

Po celé 17. a 18. storoie neustával v Anglicku proces likvidácie drobného a stredného hospodárstva. Na konci 17. storoia bola priemerná rozloha pozemkového vlastníctva 70 árov, ale roku 1780 to už bolo 300 árov. Likvidácia sa uskutočnila rôznymi formami a násilie nebolo na poslednom mieste. Pri ňom do 18. storoia štátna moc bránila ohradzovaniu, avšak následne sa už ohradzovanie uskutočňuje na základe parlamentných aktov. Výsledkom vyhánania rovníkov z pôdy bolo vytvorenie dostatku voľných pracovných síl potrebných pre rozvoj manufaktúrnej a továrenskej výroby. V Anglicku v tomto období už ustupuje aj drobná tovarová výroba stále viac manufaktúre a najrozšírenejšou formou je rozptýlená manufaktúra, pri ňom existovalo už veľa aj centralizovaných manufaktúr. Rozvoj manufaktúrnej výroby následne vytváral predpoklady továrenského systému. Pretože už po celé 18. storoie anglickí zákonodarcovia presadzovali politiku tvrdého prinucovania k práci (túľáci boli nemilosrdne trestaní, nemajetní zatváraní do zvláštnych „domov práce“, kde vládol väzenský režim a nútená práca). Žobranie bolo prísne zakázané a úrady regulovali dodávky pracovných síl, alebo predávali prebytky pracovných síl podnikateľom, keď o to požiadali. Dochádza v tomto období aj výraznej akumulácii kapitálu, ktorej hlavným zdrojom bol obchod, priemysel a poľnohospodárstvo. Sledujeme rast populácie obyvateľstva, rozvíja sa deľba práce, rozširujú sa koloniálne územia, rozvoj námorského obchodu a dopyt po priemyselných výrobkoch. Čechy vo Veľkej Británii začali byť po obľúbenej vojne rôzne obmedzované a ukazuje sa potreba väčšieho množstva tovaru aj keď menej kvalitného, pri ňom manufaktúry už nestačili a to vedie k využívaniu najnovších techník a metód práce. Dochádza k oslabovaniu feudálneho spôsobu vo výrobe, je tu snaha vymaniť rovníka spod vplyvu feudála, ktorému musel rovník odvádzať nájom a bol na ňom ekonomicky závislý. Feudálne hospodárstvo charakterizuje existencia mnohých od seba izolovaných miestnych trhov a tak bez odstránenia feudálnych bariér nemohol vzniknúť ani celoštátny trh, ktorý je nevyhnutný pre rozvoj priemyslu. Feudálna spoločnosť sa snažila za každú cenu udržať čechy, pri ňom čechy bránili rozvoju výroby a konkurencii, pritom v Anglicku sledujeme ich oslabovanie. Nebývalý rozvoj manufaktúr vedie k tomu, že sa stavali manufaktúry pri riekach nakoľko sa využívala vodná energia, ale neskôr s rozvojom a využívaním parnej energie aj v okolí nálezísk uhlia a rudy. Pri ňom manufaktúrna výroba si vyžaduje oveľa väčšie finančné prostriedky ako cechová výroba, či domáca výroba. Kapitál akumulovaný v Anglicku bol v prevažnej miere zo ziskov obchodníkov, ktorí ho získali v obchode s inými štátmi a zo ziskov z kolónií, taktiež z procesu ohradzovania, ale aj z obchodu z otrokmi, kde mali anglickí kupci istý čas aj monopol na tento obchod.

Rozvoju priemyselnej výroby v Anglicku prispel aj zodpovedajúci rozvoj vedy a techniky zameraný na praktické ciele. Na začiatku 18. storoia v Anglicku pozorujeme dopyt po výrobkoch a na druhej strane dobre podmienky pre rozvoj priemyslu (feudálny spôsob oslabený, dostatok kapitálu, veda a technika na vysokom stupni). Priemyselná revolúcia sa tak v Anglicku začala v textilnom priemysle. Pri prevládajúcej ručnej výrobe v 18. storoí

nebolo možné uspokoji dopyt po lacných bavlnených výrobkoch, pretože najväčším problémom výroby bolo zaostávanie tkáčov, kedy tkáč, keď presúval Inok ručne medzi nihami trvalo mu to dlho a zdržiavalo ďalšie procesy. Preto J. Kay sa roku 1733 zameril na tento problém a vynášiel „mechanický lietajúci Inok“. Jeho lietajúci Inok umožňoval tkanie nielen rýchlejšie, ale umožňovalo aj oveľa širšie látky a tým sa dvojnásobne zvýšila produktivita práce tkáčov. Avšak jeho vynález nebol hneď zavedený do praxe, pretože tkáči obávajúci sa o svoju prácu ho prenasledovali, takže musel dokonca z Anglicka odísť a ani vlastníci manufaktúr neprejavili v záujmu o jeho patent. Až okolo roku 1760 sa v oblasti Lancashire začal používať mechanický lietajúci Inok všeobecne a v ostatných oblastiach Anglicka neskôr. Suplatnením tohto vynálezu vo výrobe dochádzalo k ďalšiemu problému a to tkalo sa rýchlejšie, ale nestačilo pradiari, pretože bol nedostatok priadzí. Tento problém vyriešil svojím vynálezom J. Hargreaves roku 1764, keď zhotovil mechanický spriadací stroj. Jeden robotník obsluhoval zo začiatku 8 a postupne až niekoľko desiatkov vretie, čím bol vyriešený nedostatok priadzí. Roku 1769 iný typ spriadacieho stroja zhotovil R. Arkwright a následne roku 1779 S. Crompton využitím obidvoch predchádzajúcich vynálezov zostrojil nový druh tzv. „mula“. Zavedenie týchto strojov zvýšilo výrobu, nahradilo nedostatok pracovných síl a umožnilo znížiť náklady na výrobu. Po istom ase však opäť nestačilo tkáčom, ktorí zaostávali za pradiarmi preto roku 1787 E. Cartwright skonštruoval mechanické krosná, čím sa zrýchlilo tkanie.

Richard Arkwright a jeho spriadací stroj

Zdroj: Industrial Revolution English Work [online]. [cit. 2013-09-18]. Dostupné na internete tu.

Súčasne s týmito vynálezmi sa začali využívať aj mnohé iné mechanické výtoby. Mechanizácia textilnej výroby uvedená Kayovým „lietajúcim Inkom“ viedla k niekoľkonásobnému zvýšeniu výroby bavlnených látok v Anglicku (pre porovnanie sa do Anglicka dovážalo roku 1750 tisíc ton surovej bavlny, ale roku 1850 to už bolo 435 tisíc ton surovej bavlny). Tento rýchly rozvoj akéhokoľvek priemyslu by nebol možný bez rozvoja aj dielní, kde sa museli takéto stroje vyrábať. Výroba textilných strojov závisela od dostatku železa (a na začiatku 18. storočia železo Anglicko ešte dovážalo). Preto sa hľadali možnosti ako zvýšiť výrobu železa, pretože Anglicko spotrebovalo pri výrobe železa obrovské kvantá dreva a toho bolo nedostatok (využívalo sa drevené uhlie). Veľký význam pre vyriešenie tohto problému bol objav J. Darbyho z roku 1735, využitie koksu (to sa vyrába z antracitu, ktorého Anglicko malo dostatok). Veľké využitie koksu môžeme pozorovať hlavne v druhej polovici

18. storočia, kedy sa zavádzajú vysoko kapacitné pece, uplatňuje sa mechanické valcovanie a výroba sa postupne presúva z manufaktúr do továrenského priemyslu. Tu dochádza k veľkému zlomu stroje za inajú výrobu stroje. So zavedením strojov bolo nutné zdokonaľovať aj hnacie zariadenia (prejavuje sa to predovšetkým v baníctve, kde predtým sa využívala ľudská sila, sila koní, vetra, vody). Preto za jeden z najdôležitejších konštrukčných objavov 18. storočia môžeme považovať zhotovenie parného stroja roku 1769 J. Watta, ktorý následne kraťoval celé 19. storočie ako jeden z najvyužívanejších energetických pohonných síl (19. storočie pary). Síce podľa niektorých historikov už skôr v Rusku Ivan Polzunov roku 1763 zhotovil taktiež parný stroj, ale genialita a neovinnosť sa neznášajú.

Rast počtu obyvateľstva a spotreby energie po priemyselnej revolúcii.

	Počet obyvateľov (miliardy)	Spotreba energie na osobu za rok (kW)		Spotreba energie za rok (TW)		
		Priemyselná energia	Tradičná energia	Priemyselná energia	Tradičná energia	Spolu
1850	1,13	0,10	0,50	0,11	0,57	0,68
1890	1,49	0,32	0,35	0,48	0,52	1,00
1930	2,02	0,85	0,28	1,71	0,56	2,27
1970	3,62	2,04	0,27	7,38	0,98	8,36
1990	5,32	2,19	0,29	11,66	1,54	13,20

Pod vplyvom priemyselnej revolúcie dochádza v anglickej spoločnosti k závažným zmenám:

- mení sa spoločenská štruktúra anglickej spoločnosti;
- vzrastá úloha priemyslu v rámci anglickej spoločnosti;
- zvyšuje sa osídlenie miest a vznikajú nové mestá;
- vznikajú nové spoločenské triedy a sociálne skupiny;
- Anglicko dôsledkom PR sa stáva prvou ekonomickou mocnosťou sveta (dielom sveta);
- dochádza k novej akumulácii kapitálu, ktorý sa opäť investoval;
- vyostroujú sa vzťahy medzi kapitalistami a robotníkmi.

Nie všetci sú aspoň privítali zmeny, ktoré so sebou priniesla priemyslová revolúcia, ako nám to dokumentuje anglický umelec 19. storočia John Ruskin, ktorý poukazoval na problémy sveta v 19. storočí a zdôrazňoval, že veda zmenila všetko a životu zaľi veľí stroje. Nakoľko bol hlboko veriaci ľovek odsudzoval to, že kultúra peľazí nahrádza Boha. Podľa J. Ruskina je vývoj od stredoveku v umení nie progres, ale postup k úpadku. Továrne ničia život a bohatí továrnci sa výrazným spôsobom podieľajú na ničení prírody. Práca by mala ľoveka naplniť a uspokojením, ale po priemyselnej revolúcii sa práca ľoveku odsudzuje. Iný anglický umelec Joseph Mallord William Turner maliar 19. storočia vo svojich maľbách sa snažil obrátiť pozornosť ľoveka k prírode

a na jej pozadí poukazoval na agresívne výzvy svojej súasnosti. Jeho obraz „Otrokári hádžu z lodí otrokov do mora“ je vyjadrením ako sa aj civilizácia v danej dobe blíži k podobnej katastrofe.

Význam priemyslovej revolúcie má svoje pozitíva aj negatíva:

mení sa spoločenská štruktúra anglickej spoločnosti;
vzrastá úloha priemyslu v rámci anglickej spoločnosti;
zvyšuje sa osídlenie miest a vznik nových miest;
vznik nových spoločenských tried a sociálnych skupín;
Anglicko dôsledkom PR sa stáva prvou ekonomickou mocnosťou sveta (diel a sveta).

Americký historik a politológ J. B. Williams charakterizuje zmeny, ktoré so sebou prináša priemyslová revolúcia, keď napísal: „Pláne Severnej Ameriky a Ruska sú našimi obilnými poľami, Chicago a Odessa našimi sýpkami, Kanada a Balt našimi zásobárňami dreva, v Austrálii máme ovčie farmy v Argentíne a na západných prériách Severnej Ameriky stáda dobytká. Peru nám posiela striebro, z južnej Ameriky a Austrálie prúdi do Londýna zlato, Indovia a Čína pre nás pestujú čaj a naša káva, cukor a korenie rastú na plantážach v Indii. Španielsko a Francúzsko sú našimi vinicami, Stredomorie naším ovocným sady a naše bavlníkové plantáže, ktoré boli dlho výsadou juhu USA sa teraz rozšírili do všetkých teplých oblastí sveta“.⁴

Doporučená literatúra :

HOLMAN, R. a kol. (1999): Dejiny ekonomického myšlení. Praha: C. H. Beck.
KENNEDY, P. (1996): Vzestup a pád velmocí. Praha: NLN.
PAULINYI, A. (2003): Průmyslová revoluce. Praha: ISV.

Čo mám vedieť :

V ktorom odvetví, ktorej krajine a pre ozaala priemyslová revolúcia?
Ktoré boli hlavné technické vynálezy poiatkov priemyslovej revolúcie?
Aké dopady mala priemyslová revolúcia na spoločnosť?

⁴ WILLIAMS, J. B.: British Commercial Policy and Trade Expansion 1750-1850, Oxford 1972.

Záver

Sledovaná problematika z po iatku dejín novoveku neobsahuje všetky oblasti historického vývoja Európy a sveta nako ko to nebolo ani naším cie om. Našou snahou bolo poukáza predovšetkým na základné línie vývoja Európy a sveta, ktoré mali ur ujúci vplyv na alšie smerovania vývoja Európy, ako formujúceho sa centra svetovej civilizácie. i už ide o charakteristiku prí in úpadku dovedajších centier svetového vývoja, akými bola nepochybne ína alebo moslimská civilizácia, ktoré v sledovanom období sa dostávajú do hospodárskej, politickej aj kultúrnej stagnácie. Nesledovali sme vývoj v Afrike, i Austrálii, nako ko tieto kontinenty v sledovanom období ešte ostávali mimo hlavné vývojové línie svetovej civilizácie. Osobitnú pozornos sme venovali osíd ovaniu amerického kontinentu, nako ko práve tento kontinent sa stal centrom objavných ciest Európanov a získavania bohatstva, ktoré následne v Európe viedlo k hospodárskemu rozmachu, a práve udalosti na americkom kontinente v neskoršom období za ínajú ma významné súvislosti s vývojom v Európe a vo svete. Z h adiska európskeho vývoja sme našu pozornos zamerali na objavné plavby predovšetkým Španielov a Angli anov a následne najvýznamnejšiu as nášho záujmu sa sústredila na dejiny vývoja na britských ostrovoch, pretože práve Anglicko a neskôr Ve ká Británia sa stávajú ur ujúcimi centrami rozvoja svetovej civilizácie, i už ide o politické premeny Anglicka, výsledkom ktorých je vytvorenie konštitu nej monarchie, i následne procesy, vedúce k po iatkom modernizácie, ktorej prvou etapou je priemyslová revolúcia. Druhou krajinou, ktorej sme venovali významnú pozornos je Francúzsko a to predovšetkým z h adiska jeho významného mocenského postavenia v kontinentálnej Európe, i už ide o formovanie absolutizmu, ktorý sa stal príkladom pre ostatnú Európu, i Francúzska ako ur ujúcej kontinentálnej mocnosti v Európe po 30 – ro nej vojne. Paradoxne práve absolutistické Francúzsko sa v priebehu 18. storo ía stáva aj centrom radikálnych ideových a myšlienkových premien spätých s rozvojom osvietenstva, ktoré Francúzsko nasmerujú k revolúcii roku 1789. Z ostatných astí Európy venujeme stru ný preh ad historickému vývoju vo východnej a severnej Európe, kde sledujeme procesy premien v Rusku, ktoré v následnom období viedli k tomu, že Rusko sa postupne stáva uznávanou európskou mocnos ou. Nevenovali sme výraznú pozornos historickému vývoju strednej Európy, nako ko pod a nášho názoru mnohými otázkami stredoeurópskych

dejín sa študenti dejín na Slovensku zoznamujú podrobnejšie v rámci štúdia národných dejín.

Táto učebnica je prvým dielom, na ktoré by v nasledujúcom období mal nadviazať druhý diel, kde bude sústredená pozornosť predovšetkým na udalosti späté s Veľkou francúzskou revolúciou a jej dopadmi na vývoj v Európe a vo svete.

Pramene a použitá literatúra:

- ARIÉS, P. (2000): Dejiny smrti II. Praha: Argo.
- ARTERA, A. U. (1995): Dejiny Španielska. Praha: NLN.
- Atlas svetových dejín. (1998) Praha: Knižný klub.
- BACCI, M. L. (2003): Populace v evropské historii. Praha: LN.
- BASZKIEWICZ, J. – MELLER, S. (1989): Francúzska revolúcia 1789 – 1794: Občianska spoločnosť. Bratislava: Obzor.
- BECKETTOVÁ, W. (2002): Toulky světem malíství. Základní průvodce dějinami výtvarného umění. Praha: Fortuna print.
- BERIDGE, G. (1998): Teória a prax diplomacie. Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica.
- BITTMAN, B. – ŠMRHA, J. (1948): Thomas Paine. Praha: Orbis.
- BLACK, J. (2003): Evropa osmnáctého století. Praha: Vyšehrad.
- BOUTET, A. (1999): Napoleon – Život a doba. Žilina: Knižné centrum, 1999.
- BRAUDEL, F. (1999): Dynamika kapitalismu. Praha: Argo.
- CAPODIFERRO, A. (2004): Divy světové architektury: od roku 4000 př. n. l. do současnosti. Brno: Rebo.
- CÉZAR, J. (1971): Britská íše v období imperialismu 1870 – 1945. Praha: Akademie.
- CIEPIELEWSKI a kol. (1977): Hospodárske dejiny sveta. Bratislava: Pravda.
- ERNUŠÁK, G. a kol. (1972): Dejiny evropské hudby. Praha: Horizont.
- ÍŽOVÁ, Ž. (2002). Svet umenia. Autori, hnutia a štýly. Bratislava: Ikar.
- DAVIES, N. (2005). EVROPA: Dejiny jednoho kontinentu. Praha: Prostor.
- DUBY, G. (2003): Dejiny Francie: Od počátku po současnost. Praha: Karolinum.
- DUBY, G. a kol. (2003): Dejiny Francie. Praha.
- DUIN, N. (1977): História medicíny. Bratislava: Slovart.
- ELLIS, W. (2010): Dejiny moderní Británie. Praha: Grada Publishing a. s.
- FERRO, M. (2006): Dejiny Francie. Praha: NLN.
- FERRP, M. (2007): Dejiny kolonizací. Od dobývání až po nezávislost. 13.-20. století. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- FONTANA, J. (2001): Evropa před zrcadlem. Nakladatelství lidové noviny.
- FOSTER, W. Z. (1953): Nástin politických dějin amerického kontinentu. Praha: SNPL.
- FOURET, F. (1994): Promýšlet francouzskou revoluci. Praha.
- FRANK, J. (2006): Irsko. Praha: Libri.

- FRIEDEL, E. (2006): Kultúrní dějiny novověku II. Praha.
- FURET, F. (2004): Francouzská revoluce díl, I. Od Turgota k Napoleonovi. Praha: Argo.
- GEISS, I. (1999): Dějiny světa v souvislostech. Praha: Ivo železný.
- GELLNER, E. (2003): Nacionalismus. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- GELMI, J. (1994): Papežové. Praha: Mladá Fronta.
- GOMBRICH, E. H. (1997): Příběh umění. Praha: Argo.
- GORDON, R. (1995). Podivuhodné dějiny lékařství. Praha: Melantrich.
- HAMANNOVÁ, B. (1998): Hlava plná hudby. Praha Brána ve spol. s Knižním klubem.
- HAUBELT, J. (1986): České osvícenství. Praha: Svoboda.
- HAWKES, N. (1996): Stavby světa. Bratislava: Slovart.
- HEER, F. (2000): Evropské duchovní dějiny. Praha: Vyšehrad.
- HOBSON, J. A. (1948): Imperialism. London: Allen and Unwin.
- HOLLINGSWORTHOVÁ, M. (2006): Umenie v dejinách sveta. Bratislava: SNP.
- HOLMAN, R. a kol. (1999): Dějiny ekonomického myšlení. Praha: C. H. Beck.
- HOME, B. (1914): Ireland. London: Adam and Charles Black.
- HONZÁK, F. – STELLNER, M. – VLKOVÁ, J. (1997): Evropa v proměnách staletí. Praha: Libri.
- HORSKÁ, P. a kol. (1990): Dějství rodina a stáří v dějinách Evropy. Praha: Panorama.
- HROCH, M. (1981): Buržoázní revoluce v Evropě. Praha: Nakladatelství Svoboda.
- HROCH, M. – PETRA, J. (1976): 17. století krize feudální společnosti. Praha: Svoboda.
- HROCH, M. – SKÝBOVÁ, A. (1987): Králové, kacíři, inkvizitoři. Praha: Svoboda.
- HUTINGTON, S. P. (2001): Stětet civilizací. Praha: Rybka Publishers.
- CHARVÁT, J. a kol. (1973): Dějiny novověku IV. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- CHURCHILL, W. S. (2006): Věk revolúcií. Dejiny po anglicky hovoriacich národov III. Bratislava: Európa.
- CHURCHILL, W. S. (2006): Věk demokracie. Dejiny po anglicky hovoriacich národov IV. Bratislava: Európa.
- IMHOFF, U. (2001): Evropa a osvícenství. Praha: NLN.
- JOHNSON, P. (1998): Dějiny amerického národa. Praha: Academia.
- JOHNSON, P. (1999): Zrození moderní doby. Devatenácte století. Praha: Academia.
- KAŠPAR, O. (1999): Dějiny Mexica. Praha: NLN.
- KENNEDY, P. (1996): Vzes

O autorovi

Doc. PhDr. Ján Mojdis, CSc., historik, vysokoškolský učiteľ na Inštitúte histórie FF PU v Prešove. V pedagogickej oblasti sa špecializuje na výučbu dejín novoveku a dejín západnej Európy s dôrazom na dejiny Francúzska. Vo vedecko-výskumnej oblasti sa sústreďuje na problematiku dejín Francúzska a francúzsko-slovenských kontaktov v novovekých dejinách. Výsledky svojich výskumov uverejnil v troch monografiách: *fUbWn] USlovensko v rokoch 1900 Ľ 1920*, *fUbWn] UG`cj zV' cX' nU ]Uh\_i ' % " ghcf c ]U' Xc' nU ]Uh\_i '&\$" ghcf c ]U' UG`cj zV' U: fUbWn] j premYbzW' Ug "* Okrem toho publikoval viacero odborných štúdií a článkov v domácich a zahraničných periodikách. V priebehu svojho pôsobenia zastával mnohé vedúce funkcie, i už vedúceho Katedry všeobecných dejín, riaditeľa Inštitútu histórie, ale aj vedúce funkcie na Prešovskej univerzite a Filozofickej fakulte PU. Bol alebo je členom mnohých odborných spoločností.